

કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેર
અનુક્રમશીલ ભેટ. મુંબઈ ૧૯૫૭

— અનુક્રમશીલ —

ક્રમ	લેખ	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	ખચરલ ગદ્ય	જનાબ મુનાદી સાદિય	૧
૨	અન્દેશો	નાગદાસ નવાય	૨
૩	"	" દીવાન	૪
૪	.....?	સંપાદક	૫
૫	નિવેદન	"	૬
૬	ઇતિહાસના સૂર	જનાબ માંડવીઆ સાદિય	૮
૭	ખાતિમુજ અમિયયા	" ગદ્ય	૯
૮	ખાતી શો શુ કહે છે ?	" સોઝર	૧૫
૯	નખી છવનખાથી	" ઇતિહાસ	૧૭
૧૦	અસલે કરીમ	" સીંગતી	૨૦
૧૧	ઇન્સાનુજ કામિલ	" લાખાણી	૨૩
૧૨	સંસ્કૃતિનું પુનરુત્થાન	" નર	૨૫
૧૩	સીનું સ્થાન	ગહેન કુલસુમ પારેખ	૩૧
૧૪	કામિલ રસલ	જનાબ ખાનવા સાદિય	૩૮
૧૫	તવારીખી સ્વરૂપ	" નાયક	૪૨
૧૬	આસાન ઉમ્મલો	" મુનીર	૪૭
૧૭	અગત કયાગે ?	" ફારુક	૫૦
૧૮	છવન-નકલો	" ભાવલ	૫૨
૧૯	આદી દષ્ટિ	" ખાગેરા	૫૫
૨૦	જગત ધર્મ	" દિલાવર	૫૬
૨૧	પ્રણામ	" માંડવીઆ	૫૭
૨૨	ગરીબ નેતા	" ફાતી	૬૧
૨૩	અરમલામુઅત્તયકુમ	" શુદાગી	૬૪
૨૪	અન્નોડ અમરતા	" અસીર	૬૫
૨૫	આદર્શ છવન	" કુરયશી	૬૯
૨૬	ઇસ્લામી અંકુતિ	" દેશાઈ	૭૧
૨૭	મદાન પયગમ્બર	" ઝવેરી	૭૨
૨૮	ઈશાઅતે સીરત	" અનવારુલહક	૭૩
૨૯	આઝાદીનો આત્મા	" ગિપિનગંદ	૭૭
૩૦	નુબુવત દીપિકા	" મુનાદી	૭૮

નઝદીકમાંજ બહાર પડશે પયગામે—કુરઆન

- * મિસરના સૌથી મહાન મુફ્તિસર અલ્લામહ ઇમામ સૈયદ દશીદ રિઆ સાહિબે દસ લેકચરોમાં કુરઆની તાલીમનો નિચોડ કાઢીને એકત્ર કરી દીધો છે.
- * તાજદારે યમન આ કિતાબ સંબંધે ફરમાવે છે : ‘આ કિતાબ અલ્લેહ છે. એના વાંચનથી દિલો ખુશખુશો ભરાઈ જાય છે.’
- * એક મિસરી વિદ્વાન લખે છે : ‘મેં દસ વર્ષની મહેનત અને સંશોધનથી કુરઆને કરીમનું અધ્યયન કર્યું હતું; પરંતુ જો આ કિતાબ મને મળી જતો તો મારી જિન્દગીનાં એ દસ વરસ બચી જાત.’
- * કુરઆને અઝીમે દુન્યાના દીની, માલી, જંગી અને સિયાસી તંત્રોમાં જે મહત્વના અતે મહાન મુધારા કર્યા છે, આ લેકચરોમાં, તે તમામ પર મુરેશ ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

૩૦૦ પાન : ગ્રાહક તરીકે અગાઉથી નામ નોંધાવનારને ખાસ રિઆયત : કીમત હવે પછી જાહિર કરવામાં આવશે. તમારું નામ તાકીદે નોંધાવો—

સંચાલક : નામૂસે-મિદ્દત : કુતિયાણા

નામૂસે—મિલ્લત.

મંપાદક • ઉસ્માન હાજી અબ્દુલગની લાયલા 'મુશીર'

રબીઉલઅવ્વલ ૧૩૬૨ : માર્ચ ૧૯૪૩

“ખયરુલ ખશર”ને “ખયરુલ ઉમમ”ની ખંડાણી

‘મુનાદી’ સાદિય એટલે
મુઝિયમ-ગુજરાતી સા-
લિયના યુગ-પ્રવર્તકઃ
આદિપદક, દીકરાક
અને પત્રકાર તરીકે,
ગુજરાતી મુસલમાનોની
વાત તે એક નરક ગદી,
જેમનું પ્રેમચળ પ્રજા-
ળામાં પ્રજાળ છે એવા
ગુજરાતી હિન્દુઓમાં
પણ, એમની જોડ નથી,
એમ કહેવામાં કરી અતિ-

શયોદિત નથી. પોતાના દીની અને દુન્યવી પ્રશ્નોની વચીલાન માટે આવેા પ્રખર પત્રકાર
મેશવતા બદલ જેમ મુસ્લિમ-ગુજરાત વ્યાજખી ઝીને કષ્ટ વપ શકે છે તેમ, નામૂસે મિલ્લતના
આ મંથ માટે તેમના આવા એ આવાનગકાવ્યો મેશવતા બદલ એમ, અને મગર હીએ.

“ખલગલ ઉલા, બિ કમાલિહી;
કશકદુલ, બિ જમાલિહી;
હસનત, જમીકિ ખિઆલિહી;
અદ્દ, અઝયહિ વ આલિહી!

[ભાવાન્તર]

પરિપૂર્ણતાની આણ્થી છે જેહ પઠિ ઉચ્ચતર,
છે જેહ કાર્તિને પ્રનાપે તિમિરતાનું ગભ્ય સર,
મદ્દશુષ્ક છે પ્રત્યેક જેના શ્રેષ્ઠતર 'ને દિવ્યતર,
મલ્લવાત હોએ તેહ પર, 'ને તેહના પરિવાર પર !

—મુનાદી

H. H. THE NAWAB
OF JUNAGADH

THE PALACE,
JUNAGADH

14th March, 1943.

It is most gratifying to learn that the Namus-e-Millat of Kutiyana proposes to bring out a special Magazine on the auspicious occasion of the birthday of the Holy Prophet (may peace be on him) I wish the venture every success and hope that the magazine will be instrumental in carrying the noble message of the Holy Prophet of Islam to Muslims and non-Muslims alike. At this critical period of world history, the message of universal brotherhood, peace and goodwill among nations. Preached by this Great Benefactor of humanity, can be of real and lasting benefit to the world. I hope the Namus-e-Millat will always try to serve the cause of Islam by wholeheartedly striving for Peace, communal harmony and orderly progress.

Sd/ Mahabat Khan

Nawab of Junagadh

એચ. એચ. ધી નવાબ

ઑફ જુનાગઢ

ધી પેલેમ

જુનાગઢ

૧૪ મી માર્ચ ૧૯૪૩

પયગમ્બરે અકદસ (સલ)ના શુભ જન્મદિન પ્રસંગે,
કુતિયાણાની નામૂસે મિલ્લત એક આસ રિસાલો પ્રગટ કરવા
ધારે છે એ જાણી મ્હને ઘણો સન્તોષ થયો છે. મુસ્લિમો અને
ગયરમુસ્લિમોને ઇસ્લામના મહાન પયગમ્બર (સલ)નો જીવન-
સન્દેશો એકમરખી રીતે ઉપયોગી થશે એવી હું આશા રાખું છું
અને આ પ્રકાશનને અમૂલ્ય મકળતા મળે એમ ઈચ્છું છું.
વિશ્વખંધુત્વ, જગતશાન્તિ અને દુનિયાની મહાપ્રજાઓના એકી-
કરણને લગતો જે મન્દેશ માનવતાના એ મહાન માર્ગદર્શકે
પાઠ્યો છે, તે દુનિયાની અત્યારની કટોકટીની પળે આશિર્વાદ
રૂપ નીવરે એમ છે.

શાન્તિ, કવમી સંગઠન અને નિયમિત પ્રગતિ સાથે
કુતિયાણાની નામૂસે મિલ્લત ઇસ્લામની સેવા માટે હમેશા તત્પર
રહેશે એવી હું અંતઃકરણપૂર્વક આશા રાખું છું.

[સદી] મહાબતખાન

નવાબ ઑફ જુનાગઢ

I was extremely delighted to know that the Namus-i-Millat of Kutiyana intended to bring out a special Magazine on the occasion of the anniversary of the Holy Prophet's Birthday (Peace be upon him). I am confident that its publication at this time will be of immense value. I sincerely wish that it may really succeed in serving the purpose, for which its publication has been undertaken, of enlightening the Public, specially the Muslims regarding the various aspects of the life of this great spiritual leader, Preceptor and exemplar and help to bring about harmony and Peace among different groups (sections or communities) of humanity, the ideal for which he strove throughout his life and which the world again requires today so very badly.

Sd/ A. K. Md. Hussain
Dewan, Junagadh State

દુનિયાબાની નામૂએ-મિલ્લત દ-આમના પવિત્ર પવનગર (મધ)ની માલ-ગિરદ નિમિત્તે એક ખાસ તીર્થ-મધ ગદા પાડવાની કે એ તાલી ન્દને બેદર ખુશી દામિલ થઈ છે મ્દને ખાતરી છે કે અત્યાના અમરે આરા પુત્રકનું પ્રકાશન બહુ મદદ અને આવકા-દાયક નીવડશે જનમગજને અને ખામ મરીને મુન્નિમ જતનાને જગતના એ અનોડ અને મદાન માર્ગદર્શકના જીવનનો ખ્યાલ આપવા માટે જુગત કે. આ પ્રકાશન જે દેવુથી બહાર પાડવામા આવે કે તે દેવુ મધના નીવડે એમ હું અત મગ્યપૂર્વક ઇચ્છું છ માનવસમાજની નિતબિત્ત ગતિઓ અને જુદા જુદા વર્ગોમા રાન્તિ અને એકીકરણ વારવાને પવનગર દ-આમ [મધ]નું જીવન એક દટાતરપ થશે, કેમકે આજે દુનિયાન જે એકતાની જુગત છે તે એકતાના આઝા માટે પવનગરે ઇતનામ મઅમે આખી જિન્દગી મજન પ્રયામે કરી દના

(મદી) એ. કે. મુહમ્મદ હુસયન
સ્વાન, જુનાગઢ -૨૨

.....?

અઝલના નવિશ્તાએ મને પણ 'અયરૂલ ઉમમ' નો 'અરકો' અર્થો છે. 'અયરૂલ અશંર' (સર્વોત્તમ પુરૂષ) ને પ્રતાપેજ અમે 'અયરૂલ ઉમમ' (સર્વોત્તમ પ્રજા) છીએ, એટલે અયરૂલ અશરનાં ચરણોમાં અમારે અમારી અંડણી ધરવી રહી. જેવું જેવું ગળું તેવી તેની અંડણી— સલકથી જ આ સિદ્ધાંત મુસ્લિમોનો મરલક રહ્યો છે.

આ મરલકને જ મેં મારો કર્તવ્ય-શાહ બનાવ્યો છે.

આયા મારી અંડણી ખાતિમુત્તબીચીનની ખિદમતમાં પેશ કરવાને લાઈક પણ છે? આ શંકા મને પોતાને પશોપશમાં નાખી રહી છે. જ્યાં મારો પ્રયાસ મને પોતાનેજ સન્તોષી નથી શકતો ત્યાં તે બીજાઓને મન્તોષી શકશે એમ કેમ કહી શકાય? રી રીતે માની શકાય?

અંદાજું કર્તવ્ય એની જદોજદદ છે અને ખસ : પરિણામ તો પર-વરદિગારના હાથમાં છે.

હાં, તો મારી આશાઓ યકીનન અંદુજ જ રહી છે અને એનું કારણ મારી 'અલ્પતા' જ છે. મારી અલ્પતા આથી વિશેષ કરી શકવાને યાત્ર પણ નહોતી અને નથી જ. અલબત્ત, આશા અમર છે. અદલાહ મારી એ આશાઓને મદોરવા-ફગવાની તક આપે. આમીન.

—'મુશીર'

અલ્લહુ સિદ્દાહિ રખિયલ આલમીન વરસલાતો વરસલામુ
અલા રમુલેદિલ કરીમ વ અલા આલિહી વ અરહામિહી

અજમરન

બિરાદરાન મિલ્લત.

હજરત મુહમ્મદુર્રસુલુલ્લાહ (સલ.)ની ૧૪૧૫ મી જન્મજયંતિના
મુબારક અવસરે આ નાનકડો સીરત-તુલકશ વાંચકોના કર કમળમાં
મૂકતાં બેહદ જુશી હાસિલ થાય છે ઉર્દુ સાહિત્યમાં આવા પ્રાસંગિક
અથો પુષ્કળ બહાર પડે છે; પરંતુ ગુજરાતીમાં ગાયદ આ પહેલોજ પ્રયામ
છે. લકાઈની કટોકટી, કાગળોની અછત અને બીજાં સાધનોની ઉણપને
કારણે આ રિસાલો જેવો ભેંધએ એવો બનાવી શકાયો નથી અને મારી
બધી મુશ્કેલી મનની મનમાંજ રહી ગઈ છે. ઉપરાંત મુલાજિમત અને
બીજી સાંસારિક રોકાણો અંગે એ પાછળ જેટલો આપવો ભેંધએ,
એટલો સમયનો ભોગ પણ હું આપી શક્યો નથી. પરિણામે એમાં જે
ખામીઓ અને ક્ષતિઓ રહી જવા પામી છે એનો મને ઈલ્લાસ છે.
વાંચકો વર્તમાન પરિસ્થિતિ અને મારી મજબુરીને મદ્દનજર રાખી દર-
ગુજર કરશે એવી આશા રાખું છું.

અઅલા હજરતનામદાર નવાબ આલિખ અને નામદાર દીવાન આલિખે
આ રિસાલા માટે ખાસ પોતાના સન્દેશાઓ મનાયત કરીને આ રિસાલાનું
જે મહત્વ વધાર્યું છે અને મારી હિમ્મતઅફઝાઈ કરી છે એ બદલ
હું એ નામદારોનો બેહદ મમનૂત છું. ઉપરાંત મારા આમંત્રણ પરથી
જે જે લેખક બાઈઓએ પોતાના કીમતો વખતનો ભોગ આપી પોત-
પોતાના વિદ્તાલયો લેખો મોકલ્યા છે તે તમામનો આ સ્થળે અંતઃકરણ-
પૂર્વક આભાર માનું છું.

જે ભાઈઓની માલી ઇન્દ્રદશી આ રિમાલો પ્રગટ થઈ શક્યો છે અને વગેરે કીમતે આપી શકાયો છે તેમનો પણ હું દિલપૂર્વક મરકર છું.

આ રિમાલો પ્રગટ કરવામાં જેવો સહકાર મળ્યો છે, એવોજ મહકાર જે હંમેશા મળતો રહેશે તો આપું સીરત-સાહિત્ય દર વરસે પેશ કરવાની મારી મુરાદ છે. આવા તખ્તીગી સાહિત્યની હાલના અવસરે કેટલી જરૂરત છે, એ જણાવવાની જરૂરત નજ હોય. આપણો દલલતમદ વર્ગ પોતાના કુઝુલ ખર્ચાઓમાંથી થોડોક ભાગ ખચાવીને પણ જે એ તરફ ધ્યાન આપે તો પયગમ્બરે ઇસ્લામ (સલ.)ના સન્દેશને ઘેર ઘેર આસાનીથી પહોંચાડી શકાય.

ગયરમુન્લિમો તો એક તરફ રહ્યા; ખુદ મુમલમાનોનો મોટો ભાગ પણ પયગમ્બરે ઇસ્લામ (સલ.)ની સીરતથી પૂરી રીતે વાકિફ નથી અને એજ આપણી પડતીનું પહેલું અને મૌથી મોટું કારણ છે. પયગમ્બરે ઇસ્લામ (સલ.)ની ઇતિહાસ અને પયરવીમાંજ આપણી પ્રગતિ છે એ નિશંક વાત છે. કુરઆન કહે છે: “એશક, અહ્લાહના રસૂલમાં તમારા માટે ઉત્તમ આદર્શો છે.” અર્થાત્ કયમને જિન્દહ રાખવા અને જિન્દહ બનાવવાનો એકમાત્ર માર્ગ એજ છે કે તેને મુહમ્મદે અરબી (સલ.)ની બારગાહે મુહમ્મતમાં પહોંચાડી દઈએ.

મારો આ પહેલો પ્રયાસ જનતાને ગમશે અને ઉત્તેજન તથા પ્રેરનાઈત મળશે તો આપું આપું અહિત્ય અવાર નવાર બહાર પાડવાનો મારો ઇગદો છે.

જે જે ભાઈઓએ આ કાર્યમાં મને સહકાર અને સહાય આપ્યા છે તે તમામનો ફરી એકવાર આભાર માનું છું.

હં તિ યા હા
ખીડિઅઅવ ૧૩૧૦
માર્ગ ૧૯૪૩

ઉસ્માન હાજી અ. ગની લાયલા ‘મુશીર’

સંચાલક: નામૂએ-મિદલત

મુહમ્મદે અરબી એટલે ઇતિહાસના સૂર્ય

ઈસ્લામના પુનિત પ્રવર્તક (સદ્ગુણ) જગત્-જનોના જીવનવિકાસની ઇતિહાસ-મૂર્તિ છે. એમનું જીવન એટલું મંગળ, એટલું મહિમામય, એટલું વિવિધતાએ ભરેલું છે કે એની પ્રેરણા ઝીલીને માનવી ‘ મુકમ્મિલ ’ બની શકે.

આહે તે દૃષ્ટિબિંદુથી ઈસ્લામના પયગમ્બર (સલ.)ના જીવનકાર્યની વિચારણા કરો : મુહમ્મદે અરબી (સલ.)નું જીવન અનેક પહેલ પાડેલા ‘કોહિનૂર’ સમું લાસશે : જગત્જનોને કાજે એ ‘કોહિનૂર’માંથી, ત્રિકાળના જીવનમંત્રો ગમકારા મારતા દેખાશે.

ઇતિહાસની હકીકતો ઉચ્ચારે છે કે : આવો પયગમ્બર યા પયગમ્બરી યુગ ઇતિહાસને પાને ખીજે નોંધાયો નથી.

ઇતિહાસમાં ઘણાજરા ‘માર્ગદર્શક’નાં યશનામ પામ્યાં છે, પણ એ જાધા ગ્રહો અને ઉપગ્રહો હતા; મુહમ્મદે અરબી ઇતિહાસના સૂર્ય છે.

એ મહાન માર્ગદર્શકને કદમે કદમે આઝ્યા સિવાય જગતનો આરો નથી; એનો ઉદ્ધાર નથી

યૂરપ-અમેરિકા અને એશિયા-આફ્રિકાના ઘણા પ્રજાપ્રાન્તો આજે વલુકકેલ્યા વડયા છે. એ પ્રજાનો ઉકેલતાં પહેલાં મુહમ્મદે અરબી (સલ.)નાં ચરણારવિંદે બેસીને જગતની મહાપ્રજ્જાઓ હજી તો પાઠ પઢવા પડશે.

— ‘ માંડવીઆ ’

આતિમુલ અમિયયા

: લેખક :

હકીમ બદર નિઝામી રાહતી સાહિબ

રાલગઢવાડા : અહમદઆબાદ.

નવમુદ્રત

અમિયયા નમીનુ બહુ-
વચન છે. નખી એટલે ખજા
આપનાર. મદદખી પદિઆ-
વામાં નખી એને કહેતામા આવે
છે જેને ખુદાએ યોદાને તેમની
ગિયલિનુ બાન કરાવવા માટે
અને તેમને ખુદાના વીન પ્રમાણે
આવતાની હિંમત કરવા માટે
મુકરર ક્યો હોય મુસબના
અર્થ ઇસ્લામી પદિઆવામાં એના નખીના કાય
છે, જેને ખુદા તરફથી યોદા મુશી પહોચાડવા
માટે કોઈ ખામ સદેશો પાઝ રહ્યો હોય
ઈસ્લામના પયગમ્બર (મલક)ને આતિમુલ
અમિયયા તેમજ આનિમકરુલ કહેતામા આવે
છે, જેના અર્થ એ કાય છે કે એમના પછી
કોઈ નખી કે મુસલ જગતમાં ચલાવો નથી.
પયગમ્બર એ કાન્સી બાપાને શબ્દ છે, જેના
અર્થ મદેશવાદકના છે

મનુષ્ય એ મંસાગમાં ઉત્પન્ન કરવામાં
આવેલી સર્વ વસ્તુઓમાં એટ છે. કુઝાન
કહે છે કે: "મનુષ્ય અશરૂલ ગખૂદાત છે."
"અધિની સર્વ વસ્તુઓ તેની મેવા માટે ઉત્પન્ન
કરવામાં આવી છે અને તે માન ખુદાની મેવા
માટે ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યો છે." અધિની

હકીમ બદર નિઝામી રાહતી સાહિબની આત
કશા પરિચયની મુહતાજ નથી. 'નિઝામી', 'આવાઝે-
કુરઆન' અને 'નવજવાન'ના તંત્રી તરીકે તેમજ
'દીન'ના સહતંત્રી તરીકે તેઓ કાફી શુહરત
હાસિલ કરી ચૂક્યા છે. ઉર્દુ અને શુજરાતી બન્ને
ભાષાઓમાં તેઓ મુન્દર અને અણુથક લખી શકે
છે. આવા ખડતલ અને કુહનામફક લેખકની કસા-
એલી કલમે લખાએલા લેખ પર કશી પરિચય-નોધ
લખવી એ સોના પર ઢોળ ચઢાવવા જેવું જ લેખારો.

દરેક વસ્તુ ઉપર કાબુ મેળાવવો અને તેની
પાએથી પોતાની મેવા કરાવી એ મનુષ્યન
કર્તવ્ય છે અને ખુદાએ પોતાને આયુ ઉન્નય
સ્થાન આપ્યું એ માટે તેનો ઉપકાર માનવો
અને એના સિવાય કોઈપણ વસ્તુને વશ ન
થવા કે તેની આગળ માથું ન તમાવતાં માન
એક ખુદાનીજ પૂજા કરવી એ તેનો ધર્મ છે.

વસ્તુ કુઝાન માનવજાત વિશે કહે
છે કે તે જહાનનમા અટવાઈને પોતેજ પોતાની
ઉપર ખુદા કરે છે. "અધૂમન નદવા"મા એજ
દર્શકતનો ચિતાર દોરેલો છે. માત્ર મનુષ્ય જ
એવું પ્રાણી છે જેને ખુદાએ મામાન્ય સમજ-
શકિત ઉપરાંત શુદ્ધિ પણ આપી છે, જેનો
યોગ્ય ઉપયોગ કરીને તે જગતમાં સાચા
અર્થમાં ખુદાનો ખવીકા (પ્રતિનિધિ) બની

મંદ છે. પંચુ જે માનવો જીવેના ખરો ઉપયોગ કરી શકતા નથી, તેઓ ત્યાગિ-અજ્ઞાનજ કહી શકાય અને તેઓ પોતાની એ જલ્દા-વતને વધે પોતાની ઉપર ઝંઘા રહે છે.

માનવભૂતિની કલ્પતિ મધ્ય ત્યારથી તેની ઔદ્ધિક દોષવળી મારે ખુદાએ નથી અને મુશ્કેલી મોકલવા માડ્યા છે. તેમનું મમ માન ખુદાનો માર્ગ દેખાડી આપવાનો છે, તેણે મોક્ષવાદેષ પચમામ પહોંચાડી દેવાનો છે. કોઈ નમની યાત્ર ન આભળે કે ન સુધરે એની જવાબદારી તેમને ગણે નથી. 'અર મુશ્કેલી ગણાગ આશરો ખસ' અર્થાત મુશ્કેલી કામ તો ખસ પહોંચાડી દેવત છે. અવગત તેઓને આવા પવિત્ર મમ મારે મુરી કાદેલા હોવાથી નમન છાત્ર અને પવિત્ર હોય છે અને તેમનું માનવિ હિતમ પ્રકાશન હોય છે. ખુદાનો જે પચમામ મનુષ્ય ભૂતિને પહોંચાડે છે, તેનો પોતે આગવી નમનો હોય છે. એથી જીવન ભેંકીને ખુદાના પચમામ વિશે મંપૂર્ણ માહિતી મળી શકે છે અને નમનો જોયા પડી અન-મુશ્કેલી મનુષ્ય મહેન અર્થ પડે છે

કુચ્છાનમાં અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે: "અમલમાં માર્ગ માનવરોજી એવું નથી જેમાં અમે અમારો નખી કે મુશ્કેલી મોકલ્યાએ ન હોય." "દુનિયામાં એવું માર્ગ આપ નથી જ્યાં આમાન તન્કશી અનવતર કોઈ પામે ન ગણે હોય." તમે, એ પચ્છી માણિત માય છે કે દુનિયાના દરેક વિભાગમાં અને અગતમાં મધ્ય ગણેલી અધીજ મેગોમાં

ખુદાએ પોતાના પચમાન પદો મોકલ્યા હતા. ત્યારે ત્યારે જે જે દેશમાં કોઈ જીવિતો ઉપયોગ અર્થ કરીને અધર્મ તન્ક વળ્યા, ત્યારે ત્યારે તે તે દેશમાં ખુદાએ નખી કે મુશ્કેલી મોકલ્યા. આમ વિભક્ષિત મધ્યે અને બિન્નબિન્ન માનવરોજીમાં વિભક્ષિત રીતે નખી મોકલવાનું કારણ એ હતું કે, માનવભૂતિ હજી આત્માવરણમાં હતી માનવજીવિની કીકીક ખીલવાની થવા પામી ન હતી, અગતના જુદા-જુદા વિભાગમાં વસતાં માનવરોજીમાં એકજીવજી અજાત હતાં. મુશ્કેલીના સાધનોની ઉણપ, એકજીવ મુશ્કેલી અર્થે પહોંચાડવાની અગત હતી અને યાત્રિક આ માનીએતો અભાર આપિ અનેક કારણોને કીધે જે જે પ્રદેશમાં જે જે મળું વસતું હતું તે પોતના પ્રદેશ અથવા અદ્યતો આત્માત્માના મોકલ પ્રદેશને અગત કે પ માની એકું હતું. કયાના દેશકો જેની મિથિ વ્યાપેલી હતી.

કુચ્છાને મહદમાં ખાસ કરીને અન્ય-માનની આત્માત્માના પ્રદેશમાં મધ્ય ગણેલા મોકલ પચમાનને વિશે ઉદ્દેશ્ય કવામાં આવ્યો છે. જેમાંનો મોટો ભાગ ખાલી દસ-દસ નામની કોઈની મુશ્કેલીના મારે અવાન-વત મોકલવામાં આવેલા નથીઓ અને મુશ્કેલી છે. એ ઉપચ્છી માણિત માય છે કે ખાલી દુનિયાદય મિથાવની જીવ કોઈને જે અન્ય કુચ્છાના દેશમાં વસતી હતી તેમાંની મુશ્કેલીના મારે પચ્છી અર્થે નહિ અર્થ અનેક મુશ્કેલી અને નખીઓ મોકલવામાં આવ્યા હશે.

પરંતુ ત્યારે માનવજાતિના વિકાસનો સમય આવી પહોંચ્યો, ત્યારે માનવજાતિ આજ્ઞાવશ્યામાંથી આગળ વધીને જવાનીના મયદાનમાં આવી પહોંચી, ત્યારે મુખ્યત્વેના સાધનો વ્યાપાર કે ગ્રામ્ય વિસ્તારના હેતુએ વધી પડ્યાં, એક દેશથી બીજા દેશ મુખી મદદગાર પહોંચાડવાનાં સાધનો તરફ ધ્યાન આપવા લાગ્યું, માનવસમાજે સૂર્ય, ચંદ્ર, પશુ, પક્ષી, નદીઓ, મનુષ્ય અને વૃક્ષોને પવ્ય મણુવાને જાદુએ તેમના પાસેથી મેલા શેવાનો વિચાર કર્યો, ત્યારે અમગ્ન જગત માટે એક મુખ્ય મોકલવાનો સમય પાડી ચૂક્યો હતો. પરંતુ કદાચ કહે છે કે : “ખુદાની કૃપાની એક મોટી નિશાની એ છે કે ત્યારે જમીન મુશળ જાય છે (તરંગી જતી જાય છે) અને આગન દુષ્કાળનાં સમયો આવ્યાં જાય છે, ત્યારે ને આકાશમાં વદમારનાં ચિન્હો જાહેર થાય છે અને તમે આશાનિગમના વચ્ચે એસા જાના એ ચિન્હોને નિહાળી રહો છો.” “એની મુખીઆત (પ્રાણજીવિત) અને રક્તન (સ્વાસ્થ્ય) ને જુઓ કે ત્યારે તમે આશાનિગમના મોટી તરફ આકાશને નિહાળો છો અને ત્યારે આખી જમીન ઉપર મૃત્યુ અને દહાડી છાઈ જાય છે, ત્યારે ને આકાશમાંથી પાણી વરસાવે છે અને જમીન ઉપર મૃત્યુ પડી જીવન પથ દાય છે, ખુદાની કૃપાનાં દ્રશ્યોમાં અચિત્ત વિચારો અને જીવિતો માટે બારે નિશાનીઓ રહેલી છે.”

પાયાં જગતની જેમ આધ્યાત્મિક જગત પણ છે. જેની રીતે વદમાર પડવાથી

અમીનમાંથી દુણા ટુટી નીકળે છે અને એનું કોલાહલ જતી જાય છે તેમ આધ્યાત્મિક જગતમાં પણ “વહી” રૂપી વદમાર વચ્ચે છે. પરંતુ જેની રીતે અમીનની એકેએક રચના તરફ તરફ મોકારી ઉઠે છે અને ખુદા તરફ ધ્યાન મોકાડે છે ત્યારે ખુદાની : હમન વચ્ચે છે, એજ રીતે ત્યારે આધ્યાત્મિક જગતમાં ખરાબી પથન થઈ જાય છે અને ધર્મને ટેકાણે અવનતો દેવ આવે છે, ત્યારે આત્મા કંઈક ઉઠે છે અને ખુદાની - હમન તરફ મીઠાં મોકાડે છે, ત્યારે ખુદા તરફથી પથન થઈ મોકલવામાં આવે છે.

હમન મુશળ મુશળ (અપ) :

પડેના પાથમે વર્ષા પાણી વધુ મગ્ય એવા પીની ચુક્યો હતો જેમા જગતના કોઈપણ ભાગમા દેશપણુ પથન થઈ જાન્યો ન હતો. આખા જગતમા અધોઃ અધર્મ કરી અધાર છવાઈ ચુક્યો હતો. દરેક ધર્મમાં ગાંધી પાદરો, મોએદો અને આત્મિક આદિએ પોતાને મનમગ્યા મોકાળી કરી વાંચના હતા ધર્મને નામે એ ગદા ધર્મચુક્યો પોતાનો મવાઈ માધતા હતા. પોતાની દરેક ધર્મચીની વાગના પોર્ષી શાય એવા અધ્યાત્મો એમને ઉભા કર્યા હતા. પોતાની પથન થઈ નિરૂપ રીતે વિસ્તાર કદા માટે ધર્મવતરકા (નજીઓ અને મુશ-લો)મા જીવનચરિત્રોને એવી રીતે જનસમાજ આગળ મુક કર્યા મોકાળા, જેમાં એમને મનુષ્યવતથી પર જાડે ખુદાનેજ મુશળ રૂપે અવતરેજા તરીકે દસાવવા ઉપગ્રંત તેમના

આનિ-પને એવી પ્રવૃત્તિ રીતે જુદા કરવામાં
અવગણી પોષા અને કાલજોડેને પોતાની
પાપવાસના તૃપ્ત કરાવવાનો ધાર્મિક
આધાર મળી શકે. દુઃખી મનની છત્રી અને
માતમી મદી વચ્ચેનો ઇનિહામ પણ આપ-
ણને જાતાવી આપે છે કે એ કાળે જમત
આપ્યામાં ધર્મની છાયામાં અગાધ, જુગાર,
ત્રીનંદતા, ખૂનરેઝીનો દોર ચાલતો હતો.
માનવતાનું હૃદયપાત્રનું અધઃપતન અહીં ચુક્યું
હતું દરેક પ્રમત્તની ખનખી આપી મર્દ
દત્તી કુઝાન એવું કાળ એવું જતાવે છે
કે 'એમની ઉપર એક લાળો કાળ રીતી મયો
અથાત્ લાગા માળ મુખી મર્દ નમી નેમની
નુધાગા માટે ગોકલવામાં ન આગો) એવે
તેમના કાળગત સખન થઈ ગયા" અને
પનિમ મ રિયે એકાદ વાચ્યમાં બધી જોખવ
કરી નાખે છે કે "ભૂમિ અને સમગ્ર પૃ
(અથાત્ સમગ્ર જગતમાં) ખન હી (કુસાન)
કેવાઈ મર્દ દત્તી '

જુદા ધર્મોના વિદુત સ્વરૂપ અને તેના
પનિજોમોનો ખ્યાલ માત્ર પ્રિત્તી ધર્મનાં
તે સમયનાં ચિત્તિ પચી જ આવી જશે,
કાળ કે એ જીવન અધારી જુદો ધર્મ
હતો અને હજી તે જ મેકા જ એવે પમા
ક્યાં હતા ખુદ પ્રિત્તી દનિહામમાં અને
પાદરીએ પોતાના શબ્દોમાં એ કાળે પ્રિત્તી
ધર્મની શી ચિત્તિ હતી તેનો ચિતાર નીચેના
શબ્દોમાં રજુ કર્યો છે: "મતમાં મૈમર્ગા પ્રિત્તી
ધર્મ જોગનિએ પહેલી ચુક્યો હતો, તેનું

સ્વરૂપ નિદ્રિત રૂઠું ચુક્યું હતું અને અતિ-ક
અગાધ દેવાવગા પથેએ એકદં તુમ્સાન
પહેલાચુ હતું તથા પાક ધર્મનું ગ્યા
પદાર્થ-પૂજા, દેમ-પૂજા અને બ્રાહ્મ આગે
લખ લીધું હતું." મારેમાટેના અગાધોને
મરણે આકાશી સખતનન વે-વિષેર દશાએ
પગી હતી અને તેને દેઝખનું સ્વરૂપ ધા-લ્ય
ક્યું હતું "

મેમન મતનતગા, મિસગા દાલમી-
ઓમા, મનનના મત્તમીયોમા અને દિવના
વામમાર્ગીયોમા મગી માતા અને સગી બેન
સાથે મલોગ મ્યામા પાપ મનાતું ન હતું.
વામમાર્ગીયોને ને એમા મર્મની કુચી
મળીની દત્તી મનન અને મિસગા માતા કે
બેન સાથે લગ પણ રૂના દત્તી દિવના
બોગ માટે નકરી થયેલા રોડાનું વીર પોતાની
ત્રીના અર્ભમાં નખાવવામાં પ્રમ્મ મનાતું
હતું મધાને અગે થયેલી નેચણીએ દુઃખ-
નીનનું ગ્યાન લીધું અને તેને ધાર્મિક જોખ
સદાવવામાં આગ્યો. પનિજોમે માનવતામાં
બેદ પડ્યો, અને એ બેદભાવે મનુષ્યને જન્મ
આપ્યો અનેક પુત્રો વચ્ચે એક જ આ
પગ્ણવાનો વિવાજ શરૂ થયો ત્રીના પ્રમત
એટલી બધી હતી અંકાઈ કે જુગારમાં પણ
ત્રીની દાહજત થવા લાગી. હા મેકાના
અંત ભાગમાં ત્રી જાતિમાં આતમા છે કે
નહિ એ વિષય ઉપર પ્રિત્તીઓ વચ્ચે ભારે
વાદવિવાદ ભગ્યો અને પાદરીઓની મગિતિએ
વધુમને હગવ કર્યો કે ત્રીના પળ આતમા

રહેયો છે. વિશેષ એવો ગિયાજ અનેક
દેશોમાં પ્રચલિત હતો. મનુષ્યાશ્રમાં જાર રીતે
પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા અંગધી જે ઉચ્છેષ
થયેલો છે એ વિચારી તેનાં તે અમયની
સમાજગતતા ત્યાંથી શકાય છે. આજે પણ
દિંદમા અને જનેઈ અપાતી નથી, તે
પતિની ગિરકન ગણાય છે. પતિ મરી જતા
કાં તો સ્ત્રીને બાળી સુકામાં આવતી કા તો
છવનમર પરાણે વૈધવ્ય પગારવામાં આવતી.
અધરપાણી મનુષ્યો પોતાની પુત્રીઓ દેવતા-
ઓને અર્પણ કરતા, જે મંદિરોમાં જરૂરીને ગાયન
અને નૃત્ય વડે દેવતાઓને આનંદ કરાવતી

માનસ એ કે આખા જગતમાં મર્વ
રીતે અજ્ઞાનતા અને અધર્મની આંધીઓ ચાલી
રહી હતી. ધર્મને નામે પાપાચાર અને બ્રહ્મ-
ચારના ભવાસ થતા હતા ત્યાંજે આગમસ્નાન
કે જે પૃથ્વીના મધ્યગિંદુ કપ છે અને ત્યા
ખુદાની હયાદત માટે સૌથી પડેલું ધામ
તેણે થયું હતું, ત્યાં આખા જગતની ખગ-
ગીઓ એકત્ર રીતે ખગમની હતી.

એવા યોગ અંધકારને હાંધે આત્મિક
જગતમાં એવેની કેવલ ગદ્ય હતી, ખુદાની
અદમ્ય કયારે નાજિક થાય છે એ તરફ સૌ
આત્માઓનું ધ્યાન લાગ્યું હતું. કેટલાક સંત-
ચારી માણસો પણ આ ગિચનિયી કંટાળીને
સત્યનો પ્રકાશ કયારે કેવાય છે એ આતુર-
તાથી જોઈ રહ્યા હતા. કેટલાક માણસોએ
લોકોનાં સુખાનુષા માટે બીડું તરફથી પરંતુ
રહેજ પણ અશક્તતા ન ગણી. જ્યારે જગત

જાહેશકે યોદ્ધારવા લાગ્યું ત્યારે ખુદાની ઉદ્ધાન
અદમ્ય નાજિક થઈ અને જો એ વર્ષના ગાળ
પટ્ટી જગતના મધ્યગિંદુ કપી અગમ્યત નમ
(કે ત્યાં ખગમી પણ હૃદયગાની હતી) આખા
દુનિયા માટે પ્રથમકાળ મુધીને માટે એ-
જહાન આંતિમ નથી આતિમ સંદેશ (કું
આન) માથે મોકલ્યો, જેના ઉપદેશ અને
અગમને પ્રતાપે જોતજોતામાં જગતમાંથી
અજ્ઞાન અને અધર્મનો અંધકાર કંઈ થવા લાગે!

એ મહાન નથી (સલ્લ)ના છવન-
અન્નિ અને હાંવામ અંગધી થીમ લેખક
બાઇઓ કયમ ચલાવશે, જોટલે એ ત્રિપાતે
ચર્ચાને કાગળની મોધવાગીના આ જમાનામાં
વધુ પાના મેકવાનું ઉચિત ગણતો નથી,
પરંતુ કેટલાક મહત્ત્વના મુદ્દાઓની ચર્ચા કર-
વાનું આવશ્યક જણાય છે.

ખતમે નમૃદ્યત

નથી કે સુખની જરૂર ત્યારે જ હોઈ
શકે છે જ્યારે માનવશુદ્ધિ પશ્ચિપત્ત થઈ ન
હોય અને શોકો સમજ ન શકે એવા ગભીર
ચિંતોની યોજાવટ થવા પામી ન હોય અથવા
ધર્મઅંધમાં જોડાળા થવાની શક્યતા કેટલાક
કાન્થોઅગ હેઈ શકે અને સ્વાર્થ લેવા
ધર્મમાં એસ જોડાળા ઉભા કરી શકે અને
તેને પકડી પાડવાનું સાધન હોય નહિ, ત્યારે
નવા નથી કે સુખની જરૂર હોવી થાય છે.
પથમજારે હસ્તિયમ (સલ્લ) માનવશુદ્ધિના
વિકાસના યુગની ગરબાતમાં જન્મ્યા હતા

અને આપનો પયગામ આપ્યા જગતમા
કેવાઈ જવાનાં આપનોની ગરબાત કદ સુધી
દતી એટલે ખુદાએ બધીજ આપનોની ચોખ-
વટ દુઆનામા કરી નાંખી અને જાહેર પણ
કરી દીધું કે “આજે તમારા દીનને મંપૂર્ણ
કરી દીધો છે અને બધીજ નેઅમનો આપી
દીધી છે.” વળી માથે માથે એ પણ ખાતરી
આપતી દીધી કે કુઆનમા કયામત સુધી
એક કાના માત્રાનો પશુ કેદાર થવા નહિ
પામે અને અનાદ પોને દરલામનો રક્ષક છે.

છતા હાથે ગળે લોહો જુલાવામા
પણ જલ્ય અને વાર્ધીં લોહો અભણ માણ-
સોને ખોરે ગાગે દોની જલ્ય એ આબાકિ-
દોય.થાં મુશુદનાટે (મલ્ક) મુમ્મખાનોને
સેનવળી આપી દીધી કે તેમણે ખગ અર્થમા
જે લોહો આલિમ છે અને જેઓ માત્ર ચરી
ખાનાશ અને ગગા કસાદ કૃતપણ કરી
ખાનાના પેટની દોઝખ ભનાગ “ઉલ્લાએ મુ”
નથો તેમની પયગવી કરવી જોઈએ, અને
એવા ઉલ્લાએ દકને છેક જતી મંમગઈલનો
નળી જેટલું મદત આપુ છે. વળી એ
પણ બનાવી આપ્યું છે કે દર નેકાની ગર-
બાતમા એક એવે, અલિમ (મુજદ્દ) જન્મને
જે વ્યાપેવી ખરાબીઓને દુર કરશે. આગસ
એ કે હવે કોઈ નળી આપનાર નથી અને
મુમ્મખાનોની સુધાગણ અર્થે જે કેઈ

આલિમ કે મુજદ્દ જાહર આવશે તે હુજૂર
(મલ્ક)ના અદના ઉમ્મતી તરીકેન હશે.

રહમતુલ સિલ આલમીન

દુઆ (મલ્ક)ને અપાયેલા ખિતાબમાં
એ વાતની ચોખવટ દવામા આવી છે કે
દુઆ [મલ્ક] અર્વ લોક માટે રહમત ૩૫ છે
અને તેમના ઉમ્મતીઓએ પણ રહમત ૩૫
ખાનવું જાઈએ. આપની પયગવી કરવાનો દાવો
કરવા સાથે કોઈ માણસ લોક માટે રહમત
૩૫ જતી જલ્ય તો તે સાચા અર્થમાં મુન્સિમ
નથી “ઉમ્મત” ગણને પણ મમલુ બેવાની
જરૂર છે. કુઆનની બાપમા “ઉમ્મત” એ
માનવગણને યેવામા આવે છે જેની સુધા-
ગણ માટે કોઈ નળી કે મુશુદને મોકલવામા
આવ્યો દોય. એ નળીની નેઓ પયગવી કરે
છે તેઓ નેગજ નેનો વિદોષ કનાગ ઉભય
એના ઉમ્મતી ગણાય છે. નળીથે આખિર
અમાન [મલ્ક] આપ્યા જગત માટે કયામત
સુધીના પયગમ્મર તરીકે મોકલવામા આગ્યા
છે એટલે આપના અમાનાર્થી કયામત સુધી
દુનિયામા વનનાં બધાજ માણસો હુજૂર
[મલ્ક]ના ઉમ્મતી છે, આપની પયગવી કરનાર
પણ અને વિદોષીઓ પણ.

અલ્લાહ તઆલા સૌને નેક તવરીક
આપે અને છગામનો માંચો માર્ગ ખતાવે.
આમીન.

આજની ભડકે બળતી દુનિયાને ઠારવાનો

અચૂક ઉકેલ

જગવિખ્યાત લેખક બર્નાડ શૉ શું કહે છે ?

આજની એક મોંઘવારી અને તેમણે નાણાં ખર્ચના કાગળો ગળવાની મુશ્કેલી વચ્ચે નામૂસે મિલકત ઇન્દ્રિયોદ્ધામ મલકા પર પચગળ્યે ઇન્દ્રિય મિલકતના હવન અને મિલકત ઉપર એક અન્ય બહાર પાડવાને નૈવાર થાય એ કેટલાકેને જોયતીય જાણાયું; પરંતુ દુનિયાના પામે મોંઘવારી અને અછત એ જાને મુશ્કેલીઓને પૂરી વળવાની શક્તિ છે; સાથેજ તેની પામે એવાભારી 'ઉત્સાર્થ' વ્યવહાર કાર્યકરો છે, એટલે આ સર્વ મુશ્કેલીઓ અને આડખીટીઓ વચ્ચે પલ્લ પોતાના મનોરથોને ફાળવાનો દુનિયાવાને હક છે. નામૂસે મિલકતનો આ મુજારક મવામ કરવા જોય છે.

દુનિયાવામાં હું મેમળ વેલકેરે મોસા-મંડીના કાગ માફ આવેલો છું, તેમાં નામૂસે મિલકતના મંચાલક જાણ ઉરમાન ભાવલા "મુશીર" માલિય પોતાના મજદૂર અંધ માફ મને એક લેખ લખી આપવા આગ્રહ કરી રહ્યા છે. હું તેમની આ મુદ્દામત માટે મમનૂત છું અને હું ઘણાજ ખુશ થયો હોત જાગર એમના આ પ્રેમાગ્રહના જવાબ રૂપે કંઈક મલકાસનું અને અંધને જોવારૂપ

થાય એવું લખી શક્યો હોત નો ! નથી લખી શક્યો એ માટે અફસોસ કરી હું આ ઘોડી લીટીઓ દ્વારા માત્ર એટલુજ કહીશ કે જે હમરત મસલુસ્તાહ સ. અ. વ. ને માટે બર્નાડ શૉ જેવી જગવિખ્યાત શક્તિવન કહી ગયેલ છે અને અત્યારે જે માગ મનો-વ્યાપારમાં આગળ તરવરી આવે છે, અને તે એ છે કે આજની ભડકે બળતી દુનિયાને ઠારી તેમા રનોહ, મુખ અને શાંતિ તુરતમાં પથરાઈ ગઈ છે જાગર હસ્તામતા મદાન પચ-ગળ્યના શિક્ષણ પર મનન કરવામાં આવે તો, સામાજિકોની હોસાતોંસી અને પ્રચલ પાયેની વિનાશવાદની પરંપરા તપાસ અટકારી મકામ છે જાગર મજદૂરો હરલામ અને તેના સંદેગ-વાદક સદ્ગમના અમૂલ્ય મોધપાકોને અમ-લગા લેવામાં આવે તો, એ મોધપાકોમાં વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચેના, કવમ કવમ વચ્ચેના, દેશ દેશ વચ્ચેના, સામાજિક સામાજિક વચ્ચેના, તમામ જગડાઓને સરળ ઉકેલ રહેલો છે. હું તો માત્ર હું કે એક સમય એવો આવશે કે જ્યારે જગત આખરે પચગળ્યે હરલામના શિક્ષણ પરજ આપશે.

એમ. એ. મોઝર. A. C. I. S.

બહારપુરા, જેતપુર તા. ૫-૩-૪૩.

ચોકશો નહિ !

તમારા દૂથ-પ્રશના વાળ મુવરના છે

દૂથ-પ્રશ એટલે ખિસ્લ પ્રશ
: અને :

ખિસ્લ-પ્રશ એટલે મુવરનાજ વાળ !

મુસલમાન ક્યાં અને એ નબસત ક્યાં ?

અગાખુપલે એમ ક્યું : હવે.

જાણ્યા પછી એને છોડા અને—

“મિસ્વાક” વાપરો

મિસ્વાક →

એટલે પ્રગમાં મિસ્વાક
અને મિસ્વાકમાં પ્રશ

એ વાળ ના તથી; રેશા ના છે

દીની નઝરે દુસ્ત : દુન્યવી નઝરે તન્દુસ્ત

મિસ્વાક જુનીઅર : ગચ્ચાઓ માટે, મિસ્વાક લેડીઝ : અવગતો માટે

મિસ્વાક પ્રોફેક્ટરિક અને શોર્ટ હેડ : મદો માટે

સ્ટોકિસ્ટ : મુહમ્મદ અહમદ અધર્મ

૨૨૦, ફટલરી બાજા, મુંબઈ-૩.

નખીજીવનમાંથી

એક સફે

લેખક :

જનાબ ઈબ્રાહિમ સાહિબ

બી. એ [એનર્સ]

સિદ્ધાંત ઉપર. અમલ કરતા પગલ
જીવનમાધ્ય અને જીવનપ્રગતિનો આધાર છે.
જેટલી જેના સિદ્ધાંતની સંગીનતા અને જેટલી
જેના અમલની મહત્વના તેટલીજ ઉચ્ચ તેની
કામચાખી, આ દ્રષ્ટિએ જેટલી રીતે એક વ્ય-
ક્તિ વિશે અને તેની વ્યક્તિગત જિંદગી વિશે
ખરી છે, તેટલીજ રીતે એક જાનમધુનય વિશે અને
તેની સમુદાયગત જિંદગી વિશે પણ ખરી છે.

મનુષ્ય નિયમને નિગાહમાં રખે અને
આવમના ઇતિહાસ પર દષ્ટિ ફેરવે તો
માનવપિતા હજાર આશ્ચર્યની લગ્નને હજાર
ધમા પછીના ૬ સેકન્ડોના પ્રમાણમાં તમને
ક્યાય નહિ દેખાય કે એકજ મંદીમાં એક
મમ્મું દુનિયાના પોણા ભાગ ઉપર સર્વોપરી
હુકમત બોગવી હોય, કે તુટેલી તત્ત્વવારો અને
ભાગેલા લાલા ધગવની, પેટે પત્થર બાધીને
જોતી પ્રજાએ શબ્દમળા અને ધગએકી
પ્રજાઓ ઉપર ફોદ મેળવી હોય, કે જેના

ઈબ્રાહિમ સાહિબ એક પ્રતિભાશાળી
નવયુવાન લેખક છે. મનુષ્યની
સાહિત્યનું એમણે ઘેરું અધ્યયન
કરેલું હોય, મનુષ્યની વિષયોમાં
તેઓ ખૂબ ખીલી ઉઠે છે. અહિંરણુ
યતો લેખ એમની કલમનો એક
અરેજો નમૂનો છે.

શાસનની અચળતા માટે ખુદ મહત્ત્વ પ્રજા
અંતઃકળ પૂર્વક દુઆઓ માગતી હોય.
પગલ આ ગાંધી વાનો તમને એક પ્રજાના
ઇતિહાસના શરૂઆતના સફાઓમાં મેનેરી
શબ્દોમાં લખાએથી દેખાઇ આવશે, વીગતા
અને મર્ફીનગીના જે ચણતર મુસ્લિમ પ્રજાએ
અપાયા છે, તેના ખડેરોનો મુકાબલો કાઢ
પ્રજાના ગૌરવ-જયદાનના મહેકાતો પણ કરી
મકયા નથી આજના વિજયિક યુગમાં પણ
કાઢ પ્રજા ૧૨ વર્ષમાં ૩૬૦૦૦ શહેરો અને
કિલ્લાઓ સર કંવાના મુસ્લિમ રોકાઈને
એલેજ શકી નથી. આ ખણું શું સંગીન
સિદ્ધાંત અને મહત્ત્વ અમલ વગર થઇ ગયું ?
નહિ એ વીગતા અને મર્ફીનગીની એ વીર-
દાક છે કે અમાગ ઉસલો બીજા કાઢના
નિયમો અને સિદ્ધાંતો કરતાં ઉચ્ચતર છે.
પગલ સવાય એ છે કે ઇસ્લામી ઇતિહાસના
પ્રથમ પાનાઓમાં ચમકતું તેજ પાછલા પાના-
ઓમાંથી કેમ અદશ્ય થઈ ગયું છે ? ગઈ
કાલના ઇસ્લામ-માગમાં પાકતા હતા તે

વિનય શૌર્ય અને અગાધ દિલ્લાતા અથ-
ગોન મોતીઓ આને ગાથી પાકતા ?
મધ કાલના ઇન્દ્રાગ્રીઓ સમય તે વ્યક્તિના
છવા દત્ત જેના આગમન મળે આ દુનિયા
આને નેના અત્યવગમીઓ વત્સલતા આવી,
જેને આનંદ નૃત્તિ-મન્દાગ જગત ગુરુ અને
ન્દનગુરુન આનંદીન ॥ મહાન વિશાળોથા
યાદ મરી ન્દકુ કે એ પરિન કન્સાન
દક્ષિણમુદ્દરગ મનના અનન્દિ વચનમતા
જીવનની ગમ્મત અને શિષ્યાની અમર હતી
જે અગ્રી ॥ નિશ્ચય પચવન્ત ચઢ ગઢ અને
ગુરુની પા પદ દન્દિનાય મગટારી મધ

જગતગુરુન રામખ ? મગી ॥ ઉમ્મલો
પદ અતલ અગન નૃત્તિ-મન્દાગન જીવન ?
અનિ સાદુ જીવન માથે ગનીમત (દમન
પનામ્ય પામી નાટી જતા વિજેતાના હાથમા
આવતી દવલત) નો જે દિગ્ધો નળીને
મળતા તે મુદતાનેને વેદ્યાધ જતો દવનત
મંધવાનુ ગામ ન્દેલ ન્દગદિની, હદારતા
અને મહાનુભૂતિની એ ગ્યાધી તપવી હુદ
યમિયાની સંધી વેળા કેની રીતે જગજી
હતી તે અતિ મશન છે

આને આપણે શ્રેષ્ઠએ છીએ કે કોઇ
મુમક્ષમાનથી જાણે અગ્રણે મુમક્ષમાનો ॥
દિત વિરૂપ કંઈ જોશાઈ મધુ કે કુંભા
કેવાનો વગસાદ તેને નન્દોગી દે છે નળી-
જીવનમા બનેલા એક અનિ ગ્વશન બતાવતું

વાર્ણ ॥ ગાયન મુમક્ષમાનોને માર્ગ-ગયતી
અતારી શરૂ અમ્દુ-શાદ ઈન્દો ઉત્તયનુ ગામ-
વિદુશ્વિનમ ઇતિદામમા હસદની જગતી જગતી
છે આદિગમા એ કુંભો પદતો, જાનિનમા
એ હન્દ્યામ-નિદાનની ડાશિરો કરતો મૂર્તિ
પન્દો અને યદ્દીઓને મુસલમાનો વિરૂધ્ધ
એ જનિમ ઉચ્છર્ગ મુરતો મુસલમાનો મુઝી
બનમા મપગત જતા પાક નળી એની દગા
ગાઠ વર્તણુકથી નાવાકિદ ન દતા હતા
એને મોતને ધાન ઉતાવાની સદાવાની
વખતોવખતની માર્ગજી એમણે [મનવ]
અમ કહીને મુલ્લ ન નાળી કે જગત મ્દેશ
કે મુદ્દમદે પોતાના આશીન બેઠી કે-યુ આ
ઉપચી અમ પાકતા એ ઉમલ આત
યાય કે આદિગમા કુંભો પદના ન્યમિતો
નૃત્ત દમની મો મજા ન કવી અને
દમદ, ગયાવત અને અમુવટની આગમા ગમી
જાળીને ઈન્દો ઉત્તય મરી ગમે પચગમન
ગ્વદન્દે તેને કમગા ઉનારો દુનિયા એ
દગ એઈ ગોલી ઉગી દગે કે અદિલુતા
અને મહાગીતનાએ નિદાક અને દમદને
કમગી ગીત

કેનગાડી અને દેશિકાન જેની મદ
ત્વની માથેનો ઉપયોગ પડેની વખતે અન્દા
આદિમેએ નિદાજો તો તેઓ પુમગી ઉત્તવા
કે આ નો ગયતાની કંગ ન્દગ છે કે
જદાનન ॥ આમ અનિ લાભદાયક મોથોને
ધુનમન્દા જતા તેમની ન દામી યઈ કદાચ
અન્દકની વગદ તેમને યાદ નાદિ હોય ?

મુલુકે ૧૬ના હાથે પહેલાં શિકરત અને પછી
અમલ મેળવી અમલમાં આવી પમેથો ગન
નમીર નામે પદ્મી કમીમે કામમતી કિનો
હાથી રહ્યો હતો. શાંતિઆદક નખીની હીપ
દિશો કોથું કે અનેક કળીસાઓના એકત્રિત
ગળ મામે મુમલમાનોની કંઈ વિમાત નથી.
મન્યજાની મોજના વિચારવા એમણે સદા-
ગાને એકત્ર કર્યો. પહેલાં દરગી સદાથી
દરગત મુલમાન (રફી.) ધરાની મુદ્દ કાગામા
પાંચમન દતા. અન્ધો માટે તદ્દન ગતી એથી
પૂર નરકીય એમણે જેણ કરી. તે અનુસાર
આદ્યો પોદવામાં આવી. આરંભતા ગાત્રાણ-
એએ મમુલી મમુલી જેડે કામ કર્યું.
મન્યકો માથ ત્યાગી ગયા અને દુમ્મનો
ઉડાનો માગવ-માગર તીર વડમાપતો આવી
પહેર્યા. પણ નથી આથે કરગત કરી.
આમાદના પડરતાનેની હત યહ.

મુલે પુત્રનો સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધાંત એ
દો કે અદવાદનું નામ જમતના દરેક
પુત્રામાં પ્રમારી કેયું. આ દમલને અમલમા

મુકનાં મુદ્દિ-મન્દારે કેવાં કેવાં કર્યો નમી
વહોયો ? ગમે તેવી ધાકધમકી કે લાલચ
આપને આપના ઉમ્મપ્રત્યાદથી કે
ઉમ્મવના અમલથી ડગાવી ન શકી. આપની
રચાથી જીવનન્યાત પુકેમી પુત્રાવી નાખ-
વાની વ્યર્થ કાશિજોમાં મકકાવાસીઓ મરૂન
યહ જતા. પરીવશ લલનાઓ મેવામા લાવી
મકવાની અને કાકી દવલત ચંદ્રોમાં જેણ
કવાની લાલચ આપતા એમાંથી કંઈ પણ
આપને આપના મિદ્દાનથી વિમુખ કરી શકી
નહિ. મિદ્દાંત ખાતર પામ વતનથી દિગ્ગત
કરી ગયા. આપુ છતા આપે વિરોધીઓ
વિરુદ્ધ કદી બેઠારી ફાંવી નથી. દુશ્મનોનું
જુરું છંછવા કરતા તેઓ (મત) દુઆ
કરતા કે હે અદવાદ મારી કવમ મને પિશાની
ગઈ નથી, તું અને સપ્તશુદ્ધિ આપ.

આપે જીવન-નમનો અને આપું
શિક્ષણ જે પ્રવળની નજર સામે હોય તે વગર
હમિયારે હિદયરોના હાથ હેંસ પાડે એમા
ગી નવાઈ!

રસૂલે કરીમ—

પરધર્મીઓની નજરે

: લેખનાર :

જનાબ 'સીરતી' સાહિબ

મહાન મુદ્દમદ

“હઝરત મુદ્દમદ (સલ્વ.) નમ્ર સ્વભાવના, નિવેદી, દયાળુ, સત્ય-વાદી, ન્યાયી, ઉદારચિત્ત

અને મહાન મુખાન્ક હતા. ગરીબ અને તબગર ઉભય આપની નજરમાં સમાન હતા. કંગાસોને આપે કદી હિકાગતથી જોયા નથી. હઝરત મુદ્દમદ પ્રત્યેક માણુસ સાથે મુદ્દમદ પૂર્વક પેશ આવતા, ખીમારોની ખાખ પુર્સી માટે જતા, ગરીબોની દાવન કૂબૂલ ગમતા. બકરીનું દુધ દોઢવું, પોતાના વસ્ત્રોને પોને યોગસ માગવાં, આગ મળગાવવી, ઝાકું કાઢવી વગવન્દ ધનુ અફનામાં અદના કામ હાથે કરતા. જગતના ચૂકતે પ્રમાણિક મંગોધકો માન્ય ગએ છે કે, હઝરત મુદ્દમદની ગ્લેણીકગ્ણી માનવ અદ્વયોની સર્વોચ્ચ અને અદ્ભૂત મિદિ છે. હુ એ માનવાને મન્જૂર છું કે હઝરત મુદ્દમદનો તખ્તીગ અને હિદાયત ખાલિસ સવ્યાધ પગ અવલગિત હતી.”

‘સીરતી’ સાહિબ મુસ્લિમ-ગુજરાતના એક અગ્રણી લેખક અને લાયાન્તરકાર છે. એમનાં કેટલાંક અનુવાદિત પુસ્તકો પ્રગટ થઈ ચૂક્યાં છે. અહિ રજુ થતો તેમનો લેખ રસપૂર્વક વંચાશે એમાં શક નથી.

તેજસ્વી તારો

“જ્યારે મગરત પશ્ચિમ (યુરપ) પર નિમિગતા પથગઈ વળી હતી ત્યારે એક તેજસ્વી અને અમકદાર તારો પૂર્વના આકાશ પર ચગકમો. તેણે ન કેવળ અમગત સપ્તિને જગદગાવી નાખી, બલકે દુન્યા અને પીડિત જનોને સુખ અને ગદગ પહોચાડયા જેને જુદા ગણાવી શકાય એવા મઝદગોમા દરલામ નથી. અગર હિન્દુઓ માગપૂર્વક હંરનામનો અખ્યામ કરે તો તેઓ ચક્રાનન ‘મદગ પેરે તેનું માન જાગવવા લાગશે”

—ગાંધીજી

ઈસ્લામ અને તહવાર

—કાઉન્ટ ટોલ્કટોય

“ઈસ્લામ તહવારના ઝેરે પ્રચાર પામ્યો છે એવો કદી મદને ગ્રખને પણ ખ્યાલ

આચાર્યો નથી. હં-લાભની કામચાલી, હજરત મુહમ્મદનું સાદું, પ્રમાણિક અને નિઃસ્વાર્થ જીવન, વચનપાલન, સાથીઓ અને અનુયાયીઓની અસાધારણ દિગ્વિશાલતા, અહત્તાહ ઉપર અંપૂર્ણ આર્યા અને દરના અને પીરના પ્રાથે અંકલિત છે.”

—ડૉ. એમ્લ અભિગદામ

અરબસ્તાનનો અમીન

“ ને નામ શું હતું જે વડે મહદના તમામ સ્ત્રી-પુરુષો અને ગાયકો આપ (સ.)ને ઓળખતા હતા ? તે નામ ‘અમીન’ હતું અમીન, વિશ્વાસપાત્ર, આપની વચ્ચે વચનાટકના કાંઠા જે મહત્વથી આપને પાદ કરતા હોય એવો ‘અમીન’ જેવો પીરને કોઈ બધું પ્રતિષ્ઠિત અને સર્વોચ્ચ સ્થાન મહારી તરફ પડેલો નથી.”

—એની એમ્લ

હરિલાભનો મહાગોષ્ઠ

“ હરિલાભનો ને ભાગ-જેમાં તેના આપકર્તા સ્વભાવ રજાટ રીતે દ્રષ્ટિગોચર થય છે-અત્યંત અંપૂર્ણ અને હરિલાભનો પ્રભાવશીલ છે. અન્નાય, અમત્ય, ગર્વ, વેર, ગીચત, કાલસ, ઉશ્કેરણ, હનમકારી, વિશ્વાસપાત્ર, અશુભાની, શ્રમ, મહત્વશીલતા, નેતિ, શીઘ્રતા, લગાવનિ, કચ્છર, મર્યાદા, ઉદારમિત્રી, દરના અને મૌથી અભિક

અહત્તાહ ઉપરની આર્યા અને અધ્યા વગરનું નીનિગાન સંગ્રહને સારી ધમાનદારી અને સાચા મુગલમાનનું અમરી નિગાન હંમતવામાં આવ્યું છે.”

—મી. ચેમ્બર

મુહમ્મદનો મહાગુપ્ત

“ હજરત મુહમ્મદનો મહત્વના હરિલાભ અંકલિત અને સદેશી પાદ છે. એ જ પગમંતરે પત્થરોની, માનવોની, તારાઓની પૂજને સળગાવી રાખે છે. અતિશય હરી નાખી છે.”

—ગીબન

માનવતાની ઉન્નતિનું રહેતું

“ એ વસ્તુ મુહમ્મદની મર્યાદાની આગિતી કય છે કે જે લોકોએ મૌથી પહેલાં મહત્વના કુળના કોને તેઓ અત્યંત વેર કરતા; અને આપના વળખેદ, પા, આપના કુટુંબીઓ હતા. જેઓ આપના આગની જીવતી અંપૂર્ણ ગાદિનગાર હતા. નિઃસ્વાર્થ જે નાત મીકાડ છે કે આપ (સ.)ના મહત્વના મહત્વમાં પદેદગારી અને મુદત્તમ તરફી એવા અંપૂર્ણ દરજ્જા, જે જે પીરના મહત્વમાં દરજ્જા જેવામાં આવતી નથી. હું એ પાત્ર માત્ર કું કે, માનવ સદગુણોની ઉન્નતિનું મહત્વ માત્ર હરિલાભનું છે.”

—સર વિલ્યમ મુર

મહાગુણોના ભંડાર

“દરગત મુદમ્મદ (મ.)ના વિચારો અને જીવન પર પ્રભિપાત કર્યો પછી એ નયથી અને પ્રમાણિક માણસ તેમની મદદતા, નૈનિક દિમત, સાદગી, શુભાશય અને ત્યાગિનો ઈકગ કર્યો વિના ગદી શકેનો નથી એ સદગુણોની સાથે સાથે દદતા, આત્મગણ, વાસ્તવ વર્ણિતા અને વ્યવહારની સુદ્ધિની દક્ષતા પ્રત્યે પણ આખી આમણા થઈ શકે એમ નથી.”

—લેફ્ટનન્ટ કર્નલ સાર્ફિઝ

જગતના મહાપુરુષ

“મને ઈસ્લામ પ્રાંત પ્રેમ છે, અને હું ઈસ્લામી પયગમ્બરને જગતના મહાન પુરુષ તરીકે લેખું છું આપ (સ.)ના આમાનિક જીવન અને મજકીય તાલીમનો હું પ્રશંસક છું. દરગત ઉમર [અ.]ના કાળને હું દેશામના સર્વોત્તમ કાળ તરીકે લેખું છું.”

—સાલા સાગપતરાય

અકીદતનાં ફૂલ

“જે જગતના મહાન ધર્મોમાં ભક્તિ-ભાવનું સંશોધન કરવાની શક્તિ અને યોગ્યતા ધરાવે છે તે દેશામની રમૂનિમા

બકિતના એ પુલ ચલાવ્યા વિના ગદી શકેનો નથી. અને. મહાપુરુષ મુદમ્મદ [સ] સાદગીના ચ-ણોમાં અકીદતના પુલ ન્યોચાવ કરવાને મજબૂર છે.”

—સાલા કેમરદાસ

જગતની મહાન ઉપકારક

“દરગત મુદમ્મદ (મ.)નું જીવન અને તેમની તાલીમને નિદાગી કોઈ પણ માણસ મજનાથી એ પશ્ચિમ કિપર પર્યેથી શકે છે કે દરગત મુદમ્મદ [મ.] જગત પર ભાર ઉપકારે કર્યો છે અને જગતે આપની તાલીમથી અનેક વાતો ઉઠાવ્યા છે.”

—લુગલકિશોર ખત્રા

બી.એ એચ.એલ બી

મહાન માર્ગદર્શક

“દરગત મુદમ્મદ [સ] તે મહાન મજદૂની માર્ગદર્શકોમાંથી છે, જેમણે જગતના ઇતિહાસને પંચાવી નાખ્યો છે અને સોદાના આચાર-વિચારમાં એક એરી કાનિ પુકી દીધી છે જેની અસર સર્ગો સર્ગી કાદમ રહેશે.”

—પંડિત રામચંદ

ઇન્સાનુલ કામિલ

: શ્લોક :

જનામ અબદુલકાદિર મૂસા લાખાણી
એમ. એ., એલએલ. બી.

જગતના હેઠલા અને મદાન પયગમ્બર
હજરત મુહમ્મદ (સલ.)ના જીવન ઉપર
આપણે એક ઉચ્ચતી નજર નાખીશું તો
જણશે કે પયગમ્બર (સલ.)નું જીવન તદ્દન
માફ અને સગા દત્ત, તેવી જ રીતે
પયગમ્બર (સલ.) માફત હરલામે જગતને
જે સંદેશ આપ્યો
તે પણ સાદો અને
સગા છે. પરંતુ
એમ જા અને મગા
નનામાં એ દેશ
રાજા, હરલામના
જે દેખીતા ગીધા
સેદાનો પાછળ
જગનના વગવગ
મામ સાદા અને
અટપટા ગુદ અને
પરના પ્રશ્નોનો સાદગીક તોડ આપણને
ખાશે.

આજના વીમમી સદીના ધમાલીયા
અને ગુચ્ચવણીયા જગતના આધુનિક યુગને
મુજવતા અનેક પ્રશ્નો ઉભા થયા છે. લગ્ન
વંશ, સામાજિક બંધારણ, આર્થિક પ્રશ્નો,
લોકના પ્રશ્નો, -સમાજવાદ કે બંધારણવાદ,

સર મુખત્યારવાદ કે લોકશાસનવાદ, લીંગ
ઓફ નેશન્સ અને આંતરરાષ્ટ્રીય શાન્તિ,
વિશ્વબંધુત્વ અને વિશ્વસહિષ્ણુતા : આ
અને આવા અનેક ગુચ્ચવણીયા પ્રશ્નો
ગાજના જગતને મુજવી રહ્યા છે, જગતના
મદાપ્રશ્નો, તત્ત્વચિંતકો, મુતસદીઓ અને
તપસ્વીઓ આ

મુસ્લિમ-ગુજરાતના આંગળીને વેઢે
ગણી શકાય એટલા મૌલિક લખ-
નારાઓમાં જનાળ અબદુલકાદિર
મૂસા લાખાણી આડિખનું એક
વિશિષ્ટ સ્થાન છે. એમનો આ લેખ
મનનપૂર્વક વાંચવાની અમે ભલામણ
કરીએ છીએ.

પ્રશ્નોનો તોડ કાઢવા
હરદેશ નવી નવી
યોજનાઓ ગતુ કરે
છે; પરંતુ આ
અધી યોજનાઓ એ
પ્રશ્નો નેટલીજ ગુદ.
અને અટપટી હોય છે.

હકી મેકાન
અતમા અને માનમા

મેકાની ગરૂઆતમાં લગભગ આવાજ પ્રશ્નો
જગતને મુજવી રહ્યા હતા. એકલા અર-
બસ્તાનમાંજ નહિ પરંતુ જગતના દરેક દેશ
અને ભાગમાં તે યુગના તત્ત્વચિંતકો અને
મદાપ્રશ્નો એ પ્રશ્નોના નિકાલ માટે જોશબેર
અર્થોએ કરતા હતા.

એ સમયે જગતના ઇતિહાસમાં પણ

હિન્દમાં ઈસ્લામી સંસ્કૃતિનું પુનરુત્થાન

લેખક : જનાબ “નૂર” સાહિબ

મુસલમાનો મુસલમાનો કર દિયા વફાને મગરિબને;
તલાવુમહાએ દરિયાહીસે હય મવહરથી સયરાબી.

—મકબાલુ

પશ્ચિમની બલકઝરી સુર-
તિની તરફીનુમા અખડેલતામાં અને
તેના ચિન્તકો અને વિચારકોએ ઉભાં
કરેલાં વાદો અને વિચારોનાં ભ્રમક
તુફાનોમાં, હંકાએ મુસલમાનો
માટે આત્મભાન અને પુનરા-
સીના જે અવકાશો જોયા હતા,

હીક એવાજ અવકાશો આજે હિન્દુસ્તાનમાં
પણ, તેનાં રાષ્ટ્રવાદી તુફાનોથી લેધરી ચૂક્યા છે.
કોન્ગ્રેસના હંબી ગટ્ટવાદ અને હિન્દુ મહાસભાના
ઉમ્મ હિન્દુવાદ સાથે ટકગાળને હિન્દી મુસલમાન
આજે ખુદખીન અને ખુદનિગર બની રહ્યો છે અને
પોતાના અસહન્યાન અને મૌલિક માનને પામ-
વાની ફિકમાં મુગ્ધિતલા થયેલો જોવાઈ રહ્યો છે.
પાછા ઇસ્લામીયત તરફ વળવાની-પોતાના દેહ
ઉપરથી ઉમડી ગહેલા ઈસ્લામી સંસ્કૃતિના રંગોને
ફરીથી ઘેરાય અને ઉત્તમ આપવાની, અહીં
અને અરપટ વૃત્તિઓ ચારેકોર આકાશે લઈ
રહી છે; અને ક્યાંક તે પોતાની ગટ્ટોચ અજ-
નના રક્ષણમાં તે ક્યાંક પોતાના નોખા તઅ-
લીમી ઢાળ અને ડાંચા મકવાની ફિકમાં, ક્યાંક
પોતાનો મખસુમ પહેરવેશ પરિધાન કરવાની

મુસ્લિમ-મુજરાતના પ્રખર અને પ્રતિભાશાળી પત્રનાર જનાબ
“નૂર” સાહિબને મુજરાત-કાઠિયાવાડમાં કોણ નથી એળ-
ખતું ? “હન્કિલાબ” અને “મુસ્લિમ બુનેદિન” ના તબી
રીકે તેઓ પોતાની ઈકમાલી અને હન્કિલાબી કલમનાં ચમ-
ત્કારિક જવહર લતાવી ચૂક્યા છે. અહિં રજુ થતા લેખમાં
એમની રમતિયાજ રોડી અને એમના તલસ્પર્શી ચિન્તનનાં
દર્શન થાય છે.

વૃત્તિમાં તે ક્યાંક કાગેબાગ અને પત્રવ્યવહાર-
માં ઇસ્લામી સન અને તારીખ ઇસ્તિમાલ
કરવાના વક્ષણમાં, ગરજ કે અવનતા વિવિધ
ક્ષેત્રોમાં, વિવિધ રીતે, આવિષ્કાર પામી રહી
છે. આ આવિષ્કાર હજુ હળવો છે અને ધીમે
પણ છે. હજુ તે વેગીયો પણ થયો નથી અને
વ્યવસ્થિત પણ થયો નથી. પણ વાની અચૂક
દિશા તે ઝુંર જતાવી ગયો છે. મુસલમાનોને
મુસલમાન જનાવે એવું એક મહાજાગ કામે
લાગી ગયું છે અને તેની સામેના ગાંડા પ્રતિ-
વેગો અને પ્રતિરોષોને જોતાં તેની સફળતા
મજીની પણ છે.

આમ, મગરિબી સંસ્કૃતિની જેમ વફાને
ચઢેલા હિન્દી રાષ્ટ્રવાદે પણ, મુસલમાનોને મુસ-

સમાન બનાવવા માંડ્યા છે. અત્યાર સુધી સમુદ્રની અધારી તેદર્માં ગર્ક અને ગંગાદુગ્ધ પડેલા દિન્દી મુસલમાન મોળાઓની હાથે ચઢી દરિયાની અસીમતાથી સવગળ થઈ રહ્યો છે. તેના ખાલી સદષ્ટને પાકિસ્તાની મલદર પણ મળી ગયું છે અને તે મળ્યાના ખ્યાલથી મખમૂર થયેલા તે ફરીથી પોતાના મૂળ રચાને જવાના અજ્ઞાન ઉત્પાદ અને એવન પણ બનાવી રહ્યો છે.

ભુગમા છુરી પછાડો ખાધા પછી પશુ, જાણે ન્યુને બન્યું ન હોય એવી અદાથી ફરીને આવવા મહેલા આ દિન્દી મુસલમાનને બેઠને એ પૂછવનું મન થાય છે કે, ઇસ્લામી સંસ્કૃતિમાં જીવનનું એવું તે કયું બળ છે, જીવનની એવી તે કથી એવના છે કે તે મુસલમાનને તે આ અમ્ય નેશ અને આ અપગાજિત દિમ્મત આપી ગયાં છે. ઇસ્લામી મંસ્કૃતિમાં આખિરે આવું છે શું કે, મો વાંથી દિન્દી મુસલમાને ચરેકાંથી એપાયેલા અને ચગદાયેલા ગયા હોવા છતાં અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ અને દિન્દુ રજૂઆતના પ્રદારો ઉપર પ્રદારો તેમના ઉપર પડતા ગયા હોવા છતાં, તેઓ પોતાની નોખી કવમીયતને દલ્લુ સુધી જાળવી રાક્યા છે ? ઇસ્લામી સંસ્કૃતિમાં એવી તે કથી કશિય છે કે, દિન્દી મુસલમાન મગજિયની મોદક સંસ્કૃતિથી કાંઈ પ્રમાણમાં અજાણ ચૂક્યો દેવા છતાં, તેના દામનને ચૂકતો નથી ? કવમ સાથે તેની સંસ્કૃતિ પણ કમઝોર થઈને વિલીન થતી હોવાનો સ્વાભાવિક કમ છતાં, ઇસ્લામી

સંસ્કૃતિ આખિરે કથી ચીઝની બનેલી છે કે, મરવાનું નામ પણ લેતી નથી અને ઉરડું તેનેજ ફરીથી વધુ ગાઢા આતિગતો આપવા માટે મુસલમાનોને ઉભારી અને ઉરકેરી રહી છે ?

એકાક, આ એક ચમત્કાર છે. મંસ્કૃતિઓની તવારીખમાં આ તેના પ્રકારની પહેલીજ મિસાલ છે. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની આ અજાણતા અને અન્યતાને રદગજવા સાટે, તેની ચન્દ વિશિષ્ટતાઓથી આગાદ થવું પડે.

કાંઈ પણ પ્રજાની મંસ્કૃતિ એ દકીકતમાં તે પ્રજાના સમુદગત માનમનું આવિષ્કરણ હોય છે. પ્રજાના સમુદગત આચાર-વિચર, તેની લાગણીઓ અને વૃત્તિઓ, તેના જવક અને સવક, તેના રસ અને વલણો મમમપણે જે એક તરફીર પેશ કરે છે, તેને આપણે તે પ્રજાની સંસ્કૃતિ કહીએ છીએ. દેખીતું છે એમ, એવી મંસ્કૃતિ જન્મ લેતાં, લાટ્યૂટ પામતાં અને હેવટે ચુકમિય થતાં વર્ગો લે છે. તેના મજનની ક્રિયા ઘણીજ ધીમી હોય છે. જ્ય તાતર તે, જે વાનાવઝમર્મ તે જન્મી રહી હોય છે અને જે રિયતિ-સયોગો તેને જન્મની ગદયાં હોય છે તેનોજ પરિપાક હોય છે ગદાગની અસરોનો પણ તેના ઘડનમાં મોટો અને મખમૂમ કાળો હોય છે. સરઆતમાં તો કાંઈ જાણતું પણ હોતું નથી કે એક નવી સંસ્કૃતિ જન્મ લઈ રહી છે. જ્યારે તે મંસ્કૃતિ તેના ચોવન-કાળમાં આવે છે ત્યારેજ તેના અસ્તિત્વનું જ્ઞાન થાય છે. સંસ્કૃતિનો વિલય

પણ એટલોજ અડીઠ અને ધીમે હોય છે. પોતાનાં સારાં તત્ત્વો બીજા જન્મ પામી રહેલી સંસ્કૃતિઓને આપી તે રક્ષતા રક્ષતા મિટકવ અદ્વરય થઇ જાય છે.

ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ માટે આમાંનું કશું કહી શકાય એમ નથી. તેની મોટી વિશિષ્ટતા એ છે કે તેના ઘડતર, વિધાન અને રચનાની ક્રિયા સંસ્કૃતિઓ માટેની આ સ્વાભાવિક ક્રિયાથી તદ્દન ઉઠડી છે. તે કોઈ પ્રજાના માનસનું આધિકરણ નથી, પણ ખુદ ખુદનુંજ આવિષ્કરણ છે. બીજા કુળોમાં, તે એક એવા પ્રકારનો જીવન-નિર્મામ છે, જે કોઈ પ્રજાના વિચાર વર્તનથી નહિ, પણ વિચાર અને વર્તન માટે ચોખ્ખો હોય. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના જન્મ પહેલા અરબ પ્રજાના જીવનમાં જાણેલા અગ્રેય અંધ-કારને, તે પછી તુર્તજ હિગી નીકળનારા ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના દશે દિશાઓ અજવાળનારા ભવ્ય પ્રકાશના આગમનના ચિન્હો બતાવનારો કહી શકાય નહિ. કુઆઓમાં અને કહીલાઓમાં વેરાયેલો ઇસ્લામ બીજા પછે માનવતાની એક ભવ્ય મિનારીના સુર હેડતો બની જાય; પુત્રી-પ્રસવને લાયકર અપમાન માની અવરત જાતને પામર ગણનારો માનવ બીજાજ ક્ષણે તેના કદમ નીચે જન્મત જોનારો થઇ જાય; શગબ, વ્યભિચાર, વ્યાજ, લુગાર ખૂત-ખગથી અને ચોરી-ઝાઝનીમાં કશું પાપ કે પતન ન જોનાર વળતીજ ધડીએ પાણી પણ અમુક ઢાંચે પીવા જેટલા આદાબનો પાવન બની જાય તો, તમે કહેશો કે હંર કોઈ અકસ્માત થયો છે : કશું

અણધાર્યું હંર બની ગયું છે : આ કોઈ ક્રિયાના સ્વાભાવિક વિકાસનું પરિણામ ન હોઈ શકે. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિનો ઉદય એ અરબ પ્રજાના જીવનમાં એક એક અણધાર્યો પલ્લો હતો. અરબ પ્રજાના સમૂહગત માનમનો પડ્યો તમે તેને કહી શકો નહિ.

બીજા સંસ્કૃતિઓની જેમ, ઇસ્લામી સંસ્કૃતિને ઘડતર અને વિધાનના લાંબા કાળ-માંથી પમાર પણ થતું પડ્યું નથી. જેવી હાલતમાં તે હોવી જોઈએ, એવીજ હાલતમાં તે એકાએક અને પળવમાં જન્મી હતી. બદાતની કશી અસર લીધા વગર પોતાની તમામતર લાક્ષણિકતાઓ અને ખુસરીયતો સાથે, જાણે ઘટાટોપ અંધકારમાં એકાએક કોઈ અજવાળું કરી ગયું હોય એવી રીતે તેનું આગમન થયું હતું.

ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની આ નિરાળી વિશિષ્ટતાજ તેનામાં ગ્રેહો અખૂર જીવન-બળના દબીક છે. કારણ કે કોઈ પ્રજાના માનસનું તે પગિણામ નથી અને કોઈ પ્રજાના આચાર-વિચારમાંથી તેનો ઉદગમ થયો નથી, એટલે કોઈ પ્રજાની પસંદ કે ભુલની સચે તેનું કિસ્મત જરા પણ વાગિરતા નથી. જીવવા માટે તેની પાસે તેનાજ વિચારો અને આદર્શોનું બળ છે : જીવી જવા માટે તેની પાસે તેનીજ વિશિષ્ટતાઓ અને લાક્ષણિકતાઓનું લોખંડ છે. જ્યારે દુનિયા એનાથી બહેતર વિચારો અને આદર્શો પથલા કરશે અને જ્યારે તેને જોરી શકે તેનું લોખંડ કોઈ

ખીજી સંસ્કૃતિ જન્માવશે, ત્યારેજ ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ એના કુદરતી મવતે મરી શકશે, પણ સાડાતેંગે વર્ષના લાંબા અગમામાં આજ સુધી એમાંનું કશું કયારેય મુમકિન બન્યું નથી, અને એક મુન્તિમનું તો એ હમાન છે કે એનું કાગાનતરે બનને પણ નહિ. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ અજર અને અમર રહેવા માટેજ સર્ગાયેલી છે.

મગીબી સંસ્કૃતિ, કહેવાય છે કે આગે તરકીબીની ઉચામાં હિંસી બુખારીઓ ઉપર જલ્લાઅફગેઝ છે અને બનાયે જુઓ કે દુનિયામાં ખૂન અને ખગળી દુખ અને સતાપ, અસનોર અને અમલ્ય રેટલા મજનનાક પ્રમાણુમાં ફાલી અને યુની ઉંચા છે! મગીબી સંસ્કૃતિ માનવતાની સંસ્કૃતિ નથી અને મની રાકતી પણ નથી તે તો એવા જમન્દગેની સંસ્કૃતિ છે જેઓ સેન્દરને ઉકા મનન નવાર છે એ સંસ્કૃતિના રામેરોમમાંથી ગ્રામીની નામનાઓ, બૌદ્ધિક બૂખો અને દુન્યવી વારંનાઓનીજ નજી આવી ગઈ છે. તેની આખીયે હમાન વિનામ અને વામના ઉપર ચગાયેલી છે જગનના પ્રત્નોને અને માનવતાની મમ્મવાઓને તેણે કાંઈક એવાં તો ગુન્યની નાખ્યાં છે કે આ મદાન સંસ્કૃતિનો પેતા મરદુદ રાખાળોનો મુકકિકા ત્યોજી બનાઈ ગો એ કહેવા માટે મજબૂર થઈ નય છે કે ઇસ્લામના ખાતી [સ] અગર આજની દુનિયાના ફરી ડિક્ટેટર બની જાય તો જગનની આજની યુઓ અને માનવતાની આજની અમરવાઓ પગવાગમાં ઉકેવાઈ જાય. બનાઈ ગો,

યુરોપની આવતી કાલને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના રંગોથી રંગાયેલી જોઈ રહો છે. અને વાકહ આડે ફટાકને ખુદકરી વહોરી રહેવા પશ્ચિમને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના શાદ-માર્ગ ઉપર આવ્યા વગર છુટકોજ નથી.

ઇસ્લામી સંસ્કૃતિમાં રહેલા અમાપ બળની એજ તો જીવ છે કે, જગનની આજની તમામ સમસ્યાઓના વ્યવહાર ઉકેલ મિર્દે તેની એકની પસેજ મવજૂદ છે. ઇસ્લામી આદર્શથી વધીને કેમ આદર્શ માનવતાએ દબુ પવવા ક્યોં નથી કાંઈ એવો બહેતર વિચાર પણ દબુ સુધી જન્મ્યો નથી, જે તેનાજ પ્રકાગના ઇસ્લામી વિચારથી વધીને અને ચલને હોય. વાદો અને વિચારોમાં, આદ્યો અને આદર્શોમાં જગન આગળ ગયું નથી એમ પણ નથી : પણ એ આગેધપ શદ-માર્ગ ઉપરની આગેવપ નથી : આડા મર્ગો ઉપરનું તે દિવાનું બમખ માત્ર છે, જે દવે ખુદ વધીને દયગન છે કે આગળ વધવું ક્યાં? ઇસ્લામી આદર્શો અને વિચારો, જાણે કાંઈ પુન્યએ તેના જીવનની પ્રયોગશાળામાં, વોનો વર્ગો સુધી પોતાના જીવન ઉપર અમ તરાઓ ક્યાં પડી તોગી તોગીને મિજાન-પૂરક કાંઈક ક્યાં હોય એવો મોકળો શાસ આખી ગદા છે તેનાથી માર્ક ગગક આફુ ફટાય તો પરિજ્ઞામ તખ્તોજ અવે એટલી તો તેની મચોટના છે.

આ કાંઈ હમ્મજગની મુરિયમનો દિવાનો બકવસ નથી. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ માટે જે

કંઈ કહેવાઈ રહ્યું છે, તેની સત્યતા અને અચોટતાને કસોટીએ ચકાવવા માટે મગગિખી સંસ્કૃતિ ચોકસાઈ રપશ-પત્યરો પૂગ પાડી ગઈ છે. ગાનવનાને પ્રજ્ઞા અને રાષ્ટ્રોમાં તકસીમ કરી રહેલી તેની એ દિવાનગીને જુઓ, જેણે મવત અને ખૂન ધગી ૫૦ સરતાં કરી મૂક્યાં છે, લોકશાસનવાદ અને સમુદાય-શાહીના એ અંતિમ છેડાઓ ઉપર નવી ગંદેલી નેની એ શાસન-પ્રણાલિને જુઓ, જેણે દુનિયાને લપકર કમકસમા ઉનારી મૂખી છે. બા પછી મુડીવાદ અને સમાજવાદ વચ્ચે તરફડિયાં લઈ ગેરી તેની અર્થિક મમતાઓને અવનોકો, જેણે ઇમાનને ઇમાનનો દુરમન અને દુનિયાનો યુનામ કરી મૂક્યો છે. અથવા તો અવગતને દરેક ક્ષેત્રમાં મંની દમપદના કરી ગેરી તેના એ ગાડપણને જુઓ, જે જગત ઉપર અનીતિ અને વ્યભિચારને આમ અને વ્યાપક કહી ગયું છે-અને તમને લાગશે કે, પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ એની ઉચ્છાદિઓ ઉપરથી જગતને જે કાંઈ આપી ગઈ છે તે બધા રોગજ રોગ છે. ઇમાન, ઇમાન તરીકે એથી લાગુ ગઈ છે. મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ આટલી દહે પામત ક્યારેય થયું નહોતું, ના રામનોની નિર્વજ્જ સંસ્કૃતિના દરેકમાં પણ નહિ આ અધ પાતનું નિવારણ આજે સિદ્ધ ઇલામી સંસ્કૃતિ પાને છે. ઇલામી સંસ્કૃતિના પાણી પીને ઉછરેલી પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ આડે ફાટાઈને અને રથ પિત મર્ધાદાઓને ઓળંગીને દહે ખુદકશીના માર્ગે ધોધધધ ધસી રહી છે. તે જીવી નહિ શકે : તેને જીવુજ પડશે. તે જશેજ જશે અને ઇલામી

સંસ્કૃતિને કરી એકલાર જગતના અને માનવતાના મુક્તિદાતા બનવુજ પડશે.

ઇલામી સંસ્કૃતિ તરફ કરી ગેલા દિનની મુમલમાને એટલે એ ખૂબ રહમજી લેવાનું છે કે, જે સંસ્કૃતિના પુનરુત્થાન માટે તે ચળવળો રહ્યો છે, તે તરફીકના બિવિધમાજ જગત-સંસ્કૃતિ બનવાની છે અને એ સંસ્કૃતિના મુખ્ય વાહક તરફે કદાચ તેણે જગત-માનની જવાબદારીઓ પણ અદા કરવાની છે. ઇલામી સંસ્કૃતિનું અર અગિયત્વ ત્યારે તેને રહમજવાની મુરિલોની પકિત ઉપર અવલખેલું છે ત્યારે દિ દી મુમલમાને સૌથી પહેલાં, તેને તેના ખર્ગ રૂપો અને રંગોમાં રહમજી લેવાની કુઝગ છે.

ઇલામી સંસ્કૃતિમાં આટલું જીવન-મજા અને એવન હોવા છતાં અને આટલી તાઝગી અને નવિનતા હોવા છતાં, આટલી વર્ષોથી તે નિષ્ક્રિય ગઈ છે તે માટે મુરિલોની હરજામને રહમજવાની બા તો કમગેર બા તો કિદી ચક્ર ગયેથી રહમજ-મકિનજ જવાબદાર છે ત્યારે મુરિલોએ તેને રહમજવાની પોતાની યદિતને મોકળા ન મૂખી, ત્યારે પૂર્વગેએ તેને જેની રીતે રહમજ્યો દતો દ-મ-દ તેવીજ રીતે રહમજવાનો તેમણે આગદ ગમ્યો અને અને ત્યારે ઇજતિદાદના દગવાઝા સનૂળગા બંધ કરી દેવાયા, ત્યારે ઇલામી સંસ્કૃતિને રવાદ રથગિત ચક્ર ગયો, તેની જીવન-યદિત ધટી ગઈ અને બહુ બહુ તો તે એક પવિત્ર

સંસ્થા બનીને રહી ગઈ. તેના અનુયાયીઓ રહમતવા નહિ કે ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ ગમે તેટલી અનોખી અને વિશિષ્ટ હોવા છતાં, જ્યારે તે માનવતા માટે છે, ત્યારે સ્થળ-કાળનાં બંધનોથી અને તેની મર્યાદાઓથી તે છેકળ પર ન ઢોઈ શકે. એક નદીના પ્રવાહને જે પ્રવાહ તરીકે જાણી અને સારી રહેતું હોય તે તેણે જાણીતના ઉતાર-ચઢાવ પ્રમાણે વક્રિ-ધોંક લેવાજ પડશે. જીમ્ન ચખ્દોમાં જે જાણીત ઉપર તે વહી રહ્યો છે, તેના મિત્રાજ અને તેના સ્વભાવને તેણે અનુરૂપ થવુંજ પડશે. એથી પ્રવાહના પ્રવાહપણાને કદી નાનમ અડી નથી. જે ચીજ તેણે વહી લઈ જવાની છે, તે તે તેની તેજ રહે છે. તેમાં કશો ફેર પડતો નથી. ઉંદુ પ્રવાહમાં રહેલી જીવન-શક્તિની એ તો દલીલ છે. જાણીતના આ મિત્રાજને જે પ્રવાહ સાચવી શકે નહિ, તેના નસીબમાં તો ખુબો-ચિયું જનવાનુંજ સગવડેલું છે. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ સંબંધી પણ કશુંક જાણુંજ છે. જ્યારે તે દરેક સ્થળ અને દરેક કાળ માટે છે, ત્યારે સ્થળ-કાળના ચઢાવ ઉતારને અનુ-કૂળ તેણે પણ થવુંજ જોઈએ. એમાંજ તેના વિશ્વાસ રહેલો છે. જ્યારે મુસ્લિમોએ આ દકીકતને અવગણી, પોતાની રીતે તેને રહમ-તવાનો આગ્રહ ન રાખ્યો, ત્યારે એક ઝિન્દગી બગાડીને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિનું અસ્તિત્વ

હુંકવાઈ થયું. હજી તો તેણે તેની તરફની મુખ્ય પગથિયાં વડાબચે નહોતાં કે, જગત-મિત્રજર ઉપરથી તેને ઉતરી જવું પડ્યું.

હવે મુસ્લિમો જ્યારે ઇસ્લામી સંસ્કૃતિને ખરા રૂપમાં અને પોતાની રીતે રહમતવાની રીતે જાતાવશે, ત્યારે તે ફરી એકવાર ઝિન્દગી બગાડી તરીકે મપદાનમાં આવશે. દુનિયાને તેના બગાડાગળ ત્યારે ઝૂકવુંજ પડશે; અને દુનિયાની આબાદી અને માનવતાની બહેબૂદી માટેનું તેનું અધવચ્છેથી અટકી પડેલું કામ તે ફરીથી હાથમાં લઈ દુનિયામાં મનસાનને બદલે ખુદાની દુકૂમત સ્થાપીનેજ રહેશે, કકાલાની દકીમાના નજર આતું થવાના હમકાનો જઈ પણ ચૂકી છે અને જીવો તે કેટલી બેબાદાના રીતે તેનો હઝાર કરી રહી છે !

આવમે નય દય અબી પદ'એ તકદીરમે,
મેરી નિગાહોમે' દય ઉસકી સદર બેદિલતબ:
પદા ઉદા હં અગર બેદુએ અફકારમે,
લા ન સકેગા ફિરંગ મેરી નવાઓકી તાબ.

x x x

ફરે સુસાતમાં મે' દય આજ પુરી ઇજતિરાબ,
રાએ ખુદાઈ દય ચે કેહ નહીં સકતી બખા:
દેખિયે ઈસ બદુકી તયરે ઉછડતા દય કયા!
સુઝમે નીલુફરી રંગ બદલતા દય કયા !

ઈસ્લામમાં સ્ત્રીનું સ્થાન

: લેખિકા :
મિસિસ કુલસુમ પારેખ
એમ. એ.

ઈસ્લામના મહાન પયગ-
ગરે જીઓની દયાળુનક રીયતિ
સુધારવા માટે કરેલા પ્રયાસોનો,
બહુવાર વિપરીત અને હુધો અર્થ
કરી, તેમની અવગણના કરવામાં

આવે છે. પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ, જે પશ્ચિમનેજ સર્વ
પ્રકારની પ્રવૃત્તિ અને સંસ્કારનું મથક માને
છે, તે એક સત્ય બિનાનો સ્વીકાર નથી કરી
શકતો કે જ્યારે તેરસો વર્ષ પહેલાં પશ્ચિમની
સ્ત્રીઓ પુરોના અમાનુષિ વર્તનને વચ થઈ
અંધકારની હડી ખીણમાં સળંગતી ત્યારે એક
અગ્નિ અરબસ્તાનની ધર્મીય, નિગદાર અને
ફદિયુરત પ્રજાને જાનિ સમાનતાનો ઉપદેશ
આપતા. જે પુરોપવાસીઓએ ધર્મ અને પ્રભુ
પ્રેમના નામે હોઈપેરીયા જેવી નારીની કૂર
દાવા કરી અને ગ્રીક વિદ્યાના પ્રવાદને જડ-
મૂળથી ઉખેડી નાખવાના પ્રયાસ કર્યો તેજ
પુરોપવાસીઓના વંશજ પૂર્વના મહાન સુવા-
ગકને એક વિપયાધિન પુરુષ ટેન્વી, અનેક
પત્નીવૃત્ત અને પર્વાની પ્રયાના પ્રચારક તરીકે
રોષ દે છે. તેઓ બૂલી જાય છે કે એક ઝનુની
અને ધર્મચુરત સમાજમાં નવા વિચારોનો
પ્રચાર કરવો એ એક લગીરય અને મદા કહણ
કાર્ય છે. દરરત એક સુધારક હોવા ઉપરાંત
માનસશસ્ત્રના અભ્યાસી પણ હતા અને એથીજ

બહેન કુલસુમ પારેખ કાઠિયાવાડનાં પહેલાં મુસ્લિમ ગેન્યુએટ
બહેન છે. એક સિદ્ધ અને સિદ્ધહસ્ત લેખિકા તરીકે પણ
ગુજરાતી મુસલમાનોમાં તેઓ એકલાજ છે. ઈતિહાસ એમનો
ખાસ વિષય છે મનન અને સરોધનપૂર્વક લખાયેલા એમના
ધણા ઐતિહાસિક લેખો બહુ બહુ સામયિકમાં પ્રગટ થતા રહે છે.

પોતાના સમકાલીનોને જાતિન આપી તેમની
પ્રીતિ સંપાદન કરવાના હેતુથી નવી સુધારણાઓ
એક ઝટકે બહાર પાડતા નહિ. તે ઉપરાંત
ધણી દાનિકારક પ્રયાણોના આરભ માટે
તેમના ઉપર આદેશ મૂકવામાં આવે છે કે,
જેનો પ્રથમ પ્રચાર તેમણે કર્યો ન હતો.
ઇસ્લામ પહેલાંના યુગમાં પણ તે પ્રયાઓ
પ્રચલિત હતી અને તેમને નષ્ટ કરતાં થવાનો
વિરોધ પોતાના પંથ માટે દાનિકારક સમજી
દરરતે તે પ્રયાઓને મર્દાદિત બનાવી મૂકી હતી.
ગુલામો રાખવાની તથા અનેક સ્ત્રીઓ પરજુ-
વાની પ્રયા અરબસ્તાનના સમાજમાં જડ ધાલી
બેઠી હતી અને તે સમયે તેમનો અંત
આણવો અશક્ય હતો. જ્યાં જ્યાં આવી
દાનિકારક ગણાતી ફદિઓના પ્રચારની છુટ
આપવામાં આવી, ત્યાં ત્યાં અનેક શરતો પણ
સાથે ઉમેરી દેવામાં આવી છે અને બે આ
શરતો પર વધારે લક્ષ આપવામાં આવે તો
દરરતના ખરા હેતુ બહુ શકાય એમ છે.
ગુલામો સાથે માયા અને દયાથી વર્તવાની

ભાઈમણુ કરવામાં આવી છે અને તેમને મુક્તિ આપવાનું કાર્ય એક મહાન સંયુક્ત અને પૂણ્ય ચક્રણ તરીકે ગણવામાં આ પુ છે તેવીજ નીતે એકથી વધારે પત્નિઓવાળા પુરોને બની સ્ત્રીઓ અથે મમાનતા અને ન્યાયથી વર્તવાની આજ્ઞા આપી, આપેતી છૂટ બીજે દાયે અર્થદિન બનાવી પાછી લઈ લેવામાં આવી છે કેમકે બધી પત્નિઓ સાથે સમાન વર્તન એક મધ્યગુ માનવી માટે માત્ર અધર્ નહિ પણ અસભવિન કાર્ય છે

ધરતામના આગમન પહેલાના અગમતા નમા અને પશુ તરીકે ગણવામાં આવતી પ્રાચીન અગ્ની કહેવતો જેવી કે ' સ્ત્રી કપન- નન માણુ છે અને ' ગળ, ઘોણ કે સ્ત્રીને કદા વિશ્વાસ ન કરવે ' તે સમયની સ્ત્રીઓની પીડિત દશાના દ્રશ્ય રૂપ છે પ્રાચીન કાળને ઇતિહાસ અને કુઆન અને ચર્ચા પુરે છે કે સ્ત્રી મતાનની દલ્યા કવની રૂઢિ અરજરતાનમાં પ્રમરી રહી હતી, અને બાળમીના જન્મ માત્રથીજ તેના માત પિતાને અત્યત શોષ થતો આ નિર્ણય અને અસ્વાભાવિક પ્રથાના અગિતરવા કારણે ઘણા દર્તા કેમ વખતે નિર્ધનતાના લીધે કેમ ન દાભાગી લોકોને પેતાની કન્યાઓની દલ્યા આવશ્યક શ્વ પડતી ક્ષીનજનેને લઈ રહેતા કે કદાચ તેમની પુત્રી કોઈ અપરિચિત અને તાદિત પુરુષ સાથે પગથી તેમની પ્રતિમને વાંછન લગાડે આ ઉપરાંત તે મુગમાં લગાઈ રમાઆન સ્ત્રીએ તે બાળજરીથી ઉઠાવી રહ

જવામાં આવતી અને તેથી તેમના મનમાં બીજી રહેતી કે કદાચ સુવાવર્યામાં તેમની કન્યા કોઈ સુદુદ્દના માણસની પત્નિ અને ધરતામના પયમગમરે બાળદલ્યાની મનાઈ રૂપ અને મોદદગદિત ભાઈમાં બદલ પાડી અને સથે સથે જે ગાણોના લાંબે આ કુર પ્રથાને પ્રચાર થયો હતો તેમને પણ દુઃકર્ષ દમગતે દાગદતાને કલકરદિત બનાવી અને બિનુકોને દાન આપવાના કાર્યને પ્રસથાપાત્ર અને રૂઢિઆત નના પુ દમગતના સમયથી પગાજિત અગ્નિ સેવના કેદીઓને યુનામ બનાવવામાં આવતા નહિ એવો બાળજરીથી કવમાં આવતા લગ્નનો અત આગે

દમરતે સ્ત્રી તરફના પૂણ્યભાવ અને મનાનને ધરતામનો અનુલભ્યો અને મુખ્ય વિચ બનાવ્યો તેમણે સ્ત્રીને પુત્રી પત્નિ માતા અને સમાજના મુખ્ય તરીકે એક નિગમ રથાન આપ્યું પુત્રીને તેના પિતાની સપતિમાં ભાગ મળે એવો દક્ષ ઇતિહાસમાં પદ્મવીજ વખતે એક ધાર્મિક પુરતક દમ રૂપ રીતે આપવામાં આ ગે કુરઆન જખાવે છે કે, " ઈશ્વરની આજ્ઞા છે કે પુત્રને બે પુત્રીઓ જેમુ મો અને બે મે કરતાં વધારે પુત્રીઓ દેય તો પિતાની સપતિમાંથી કે વાજ તેમને મો, પરંતુ બે એજ પુત્રી દાય તો અર્ધો ભાગ તેને મો. દમગતે એવું પણ જણાવ્યું છે કે પતિની પસદગી કવમાં પણ પુત્રીને પુત્રવામાં અથે અને બે કોઈ અપરિચિત બાળ લગ્નના કારણે મૌન સેવે તો તેના મનાનને

અનુભવન તરીકે ગણવું. તેમણે પોતાની પુત્રી બીબી કાંતિમા (જેમની વય આ સમયે ૧૫ થી ૨૨ વર્ષની હતી) ના વેનિજાળ વખતે આ આગાને અમલમાં રાખી દેખાડી. એવાં પણ દ્રષ્ટાંત મળી શકે છે જેમાં કન્યાની અનુમતિ ન મળવાથી દહરતે લગ્નના કરાર-પત્રને રદ કર્યું હતું. ઐતિહાસિક પુરાવાઓ સાબિત કરી આપે છે કે તેમણે વિધવાઓના લગ્ન માટે પણ તેમની સંમતિ આવશ્યક ઠગવી હતી. ખન્સા ખીન્તે ખુદામ નામે એક વિધવાએ દહરત પાસે ન્યાય માટે ચાલના કરી, કારણ તેના સંબંધીઓ તેને કોઈ પુરૂષ સાથે બળજબરીથી પરણાવવા પ્રયત્નના હતા અને એવું એ છત્ત રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે કે દહરતે કારવેલા લગ્નને રદ જાહેર કર્યું.

પણ તરીકે પણ સ્ત્રીની સ્થિતિમાં ધ્રુવલામે અગત્યના સુધારા કર્યાં. સ્ત્રી અને પુરૂષના સંબંધમાં એક ક્રાંતિકારી પરિવર્તન થયું. ધ્રુવલામના આગમન પછી સ્ત્રીને એક રમકડા કે પશુની ઉપમા કરી પણ ન આપી શકાય. તે પુરૂષના તરંગે અને તર્કવિતર્કને આધીન એક નિર્મળ પ્રાણી મટી ગઈ. દહરતે પોતાના અનુયાયીઓને સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું, "ઓ પુરૂષો, તમારી સ્ત્રીઓ ઉપર તમને હક્ક છે તેવીજ રીતે તમારી સ્ત્રીઓને તમારા ઉપર હક્ક છે". ધ્રુવલામે લગ્નને કોઈ અબેધ ધર્મ-નિધિ જણાવી તેના ધ્રુવરી મર્મ પ્રત્યે વધારે સૂચન કર્યું. નથી પણ તેને એક સ્ત્રી અને એક પુરૂષ વચ્ચે રહેલા કાયદેસર કરાવ તરીકે

મદત આપ્યું છે. આ યુગની મુસ્લિમ સ્ત્રીઓની પછાત અને દયાજનક સ્થિતિ માટે તેમના ધર્મને કોઈ પણ રીતે જવાબદાર ગણી શકાય નહિ. તેમની આજની કશું દરા આર્થિક સંજોગો અને રચાનિક રીતરિવાજોને આધારી છે અને કુરઆનના ફરમાનોના ઉલ્લંઘનના દ્રષ્ટાંતરૂપ છે.

વિવાહીત જીવનમાં મુસ્લિમ સ્ત્રી પોતાનું વ્યક્તિત્વ યુમાવી બેસતી નથી. લગ્ન પ્રસંગે પણ મુસ્લિમોમાં કોઈ ધર્મગુરુ કે ધર્મનિધિ કે કોઈ ખાસ પ્રકારની કિયાની જરૂર પડતી નથી. યુગેપની સ્ત્રીઓની સ્થિતિની સરખામણી જો મુસ્લિમ સ્ત્રીની કાયદેસર સ્થિતિ સાથે કરવામાં આવે તો આશ્ચર્ય ઉપજ્યા વગર રહે નહિ, થોડા સમય પહેલાં ઇંગ્લેન્ડમાં પરિણીત સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર રીતે તેમના પતિની મગજ વિરૂદ્ધ કોઈ કરી શકતી નહિ. પોતાની મિલકતની વ્યવસ્થા સ્વાધીનપણે કરવામાં પણ તેમને બહુજ મર્યાદિત હક્કો આપવામાં આવ્યા હતા. પરાતનકાળના ખ્રીસ્તી કાયદેના સ્ત્રીમતિ સંબંધી ઉચ્ચારેશ શબ્દો વિશે ઓછો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે તેજ ઉચિત છે. એક પછી એક એવા અનેક કાયદેઓ સ્ત્રીઓની કાયંડર મુદ્દતા, અશ્રમ્ય અપરાધો અને કુટિલ દેવલાવો પ્રત્યે જગતનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ક્રીશ્ચિયન પાદરીઓને જોરજુલમથી પણ શાશ્વત બદલ-ચર્ચાનું પાલન કરાવવામાં આવતું અને વૈરાગી બહુજ પવિત્ર માણ્યું ગણાતો. આ બધું જોતાં ધ્રુવલામના ધ્યગગઅરના નીચે જણાવેલ

ચબ્દો હૃદયપર્યો છે, “ ત્યારે અસ્થાદનો સેવક પગે છે ત્યારે તેના અર્ધા ધર્મને પૂર્ણ કરે છે.” પશ્ચિમી જીવન દરેક મુસ્લિમ માટે આવશ્યક ગણવામાં આવ્યું છે અને આ કારણે જ ઇસ્લામના સંધ્યાસીઓ અને તપસ્વીઓ મોટે ભાગે ગૃહત્યાગી ન હતા.

ઇસ્લામના આગમન પહેલાં અગરતાનમાં લગનાં જ ધનો બહુજ દીનાં હતાં કોષ્ઠકે દેકાવે એક સ્ત્રી અનેક પતિ પાછી રાક્ષી અને લગ્નીજીઓ સગા કાકા સાથે પણ પગથીની. લગ્ન પ્રસંગે કોષ્ઠક કાયદેસર પદ્ધતિનો પણ અભાવ હતો ધણી અગ્રો તેમના મુખ્ય ગરેમાણુ પર એકજ સ્ત્રી ગણના પણ એવી બીજી અનેક પતિઓ સાથે બીજા રથો પણ ગહેના હજારો આ રવઠાદી વર્તનથી થતા કૌટુંબિક જીવનના નાશનો અંત અળ્યો અને મમાજના એકાકી પશ્ચિમાણુ તરીકે કબિલા કે કિરકાની જગ્યાએ કુટુંબને રથાન આપ્યું મંજોગે ના કારણે એક પતિવ્રત જાગજગીથી પ્રચલિત કરવું અયોગ્ય જણાયું એટલે તેમણે આજ્ઞા કરી કે એક પુરો ચાર પતિઓથી વધારે ન પાછુવી અરબોની વધારાની સ્ત્રીઓમાંથી માત્ર અમુકનેજ કાનુની રથાન આપી તેમણે સમાજના કૌટુંબિક જીવનને વેગવિખેર કરતાં તત્વોને નષ્ટ કર્યાં. કેટલાક પક્ષપાતી યુરોપીયન લેખકો પણ હવે તો એ સત્યનો સ્વીકાર કરે છે કે હજારો અનેક પતિવ્રતને પ્રથમ પ્રચલિત નથી કર્યું, પણ તેના દેલાવને મર્યાદામાં રાખ્યો હતો, તેમના પહેલાના કાળમાં અગ્રોની આર્થિક સ્થિતિ તેમની

પતિઓની સંખ્યાની મીમા બાંધતી. હજારો હવે એક પગ સીમાનો નિર્ણય કરી આપ્યો સાથે સાથે બધી પતિઓ સાથે સમભાવ અને સમાનતાથી વર્તવાની આજ્ઞા કરી એક પતિવ્રત માગે તો તેમનો પદપાત પ્રદર્શિત કર્યો છે.

હુટા હેડાની પદ્ધતિ મૂર્તિપૂજક અરબોમાં હજારોના જન્મ પહેલાં પ્રસરેલી હતી. જ્યાં લગ્ન ગદ ચર્ચ શકે એવા કાગ હોય છે, ત્યાં સ્વભાવના અર્ગભાવ્યથી ઉપજતા સન્નેગીના કારણે તેના લગ્ન માટેની યોજના આવશ્યક થઈ પડે છે. પગલું તવાકના દક્ષનો દુરપયોગ સંદેવાઈથી થઈ શકે છે, કેમકે કોષ્ઠક પણ માણસ કોષાવેતામાં એવા લાગે છે એલી નાખે છે કે જેના અંગે તેને ગ્રન્થ અને સાવધ થતાં પશ્ચાતાપ થાય છે. તે ઉપરાંત જો ત્યાં હેડાનો કાયદો અમુક એક પદ પ્રત્યે અત્યંત અનુચિત હોય તો તે નિષ્પક્ષપાતી કે ન્યાયી ન હોઈ ચકાસ હજારો તલાકથી થતા મર્ગા અનર્થોથી બચવાનો પ્રયત્નો કર્યો છે તેમજ નલક માટે અનુમતિ આપી, પણ સાથે એમ પણ કહ્યું છે કે હજારો તેના જોટલી કોષ્ઠક પાનુ વગર અણમતી નથી આમાં લગ્નને એક કાગ તરીકે મદત આપી તેને યોગ્ય અંગે સ્વરૂપે કે દેવી ગર્વ આપવાનો પ્રયામ દેખાઈ આવે છે અને આ રીતે હજારો તલાકનો અતિ ઉપયોગ ન થાય એવી વ્યવસ્થા કરી છે. અવિચારી અને ઉતારગણા કૃત્યના દુષ્ટ પશ્ચિમીથી વેરળા ગહેના, હજારો હુટા હેડા લીગેવ બેને પહેલેને અમુક સમય મુખીની

છૂટ આપી છે, જે દરમીયાન તેઓમાં જો સમા-
ધાન થઈ શકે તો, પાછો દાંપત્ય જીવનનો
આરંભ કરી શકે છે. પરંતુ સૌથી વધારે
મદદતરનો વિષય તો તેમણે સ્ત્રીઓને તથાક
મંગવાની આપેલી પરવાનગી છે. કેટલાક
લેખકો માને છે કે “ખુલા” [“ખુલ્લ,”
લુગડાં પાછા ફેંકી દેવા ઉપગ્યા] નો દક્ષ
ધરણામ પહેલાંના અરખોમાં પ્રચલિત હતો.
પરંતુ હજારો આપેલી છૂટમાં એક ખાસ
લિલતા મળી આવે છે સ્ત્રી જે તથાક મંગિ
તો તેણે “મહર” [લગ્ન પ્રસંગે આપવામાં
આવેલી ભેટ] પાછી આપવી પડે. મૂર્તિપૂજક
અરખોમાં “મહર” અથવા “સદક” કયાને
નાહ પરંતુ તેના કુટુંબીઓને આપવામાં
આવતી. જે પરિણીત સ્ત્રી છુટા હોય છઠ્ઠે
તો તેણે તેના કુટુંબીઓને “મહર” પાછી
આપવા યાચના કરવી પડે અને આ કાર્ય
અતિશય અઘરું હતું.

માતા તરીકે પણ સ્ત્રીનું રચન ધરણામમાં
ઉચ્ચ છે. કહેવામાં આવ્યું છે કે, સ્વર્ગ તેના
પગ તળે હોય છે. ન્યારે માતાપિતા સાથે
રહેતાં હોય ત્યારે પિતા બાળકની દુનવરી
જરૂરે માટે જવાબદાર હોય છે. પણ તેના
શારીરિક, માનસિક, ધાર્મિક અને નૈતિક
કલ્યાણના પ્રશ્નો ઉકેલ તેની માતાના હાથમાં
સોંપી દેવામાં આવે છે. છુટાછેડા થયા હોય
તો અમુક વય સુધી બાળકને તેમની માતાજી
ઉઠેરે છે. સ્વર્ગવાસી પુત્રની મિલકતમાં માતાને
ભાગ સાદે ગ્રાહ્યોમાં લખવામાં આવ્યો છે.

કુરઆન કહે છે, “ જો બાળક હોય તો મરના-
રના માતાપિતાને જો ભાગ આપવામાં આવે
અને વંશજ ન હોય ત્યારે તેના માતાપિતાનેજ
વારસના દકદાર લેખવામાં આવે અને માતાને
ત્રીજો ભાગ મળે. જો ભાઈઓ-બહેનો હોય તો
વસીયતો પુરી કરી અને દેવું ભરી, બચે તેમાંથી
માતાને જો ભાગ મળે ”.

પર્દાની પ્રથા જે આજની મુસ્લિમ
સ્ત્રીઓની દુર્દશા અને નિર્જીવતાના કારણરૂપ
છે તે કદાચ ધરણામમાં સૌથી વધારે ચર્ચારૂપ
અને વિવાદચક્રિત વિષય છે. સ્ત્રીઓને તેમના
“નરીફ” [આગળના કે પિંછણ] ને નીચે
ઉતારવાની આજ્ઞા આપતી આવતના અસખ્ય
ભાષાતંત્રો અને વિવરણો આપવામાં આવ્યાં
છે. તેમજ પરસ્પર વિરોધી વિવેચનો અને
વ્યાખ્યાનકારોમાં સામાધાન થાય એવા ચિન્હો
જણાતાં નથી; કેમ કે કેટલાક એમ માને છે
કે કુરઆનમાં પર્દા સંબંધી જે કહેવામાં આવ્યું
છે તે બધી મુસ્લિમ સ્ત્રીઓને બંધન કરતાં છે;
ન્યારે બીજાઓના કહેવા પ્રમાણે તે હજારોના
કુટુંબની સ્ત્રીઓનેજ લાગુ પડે છે.

પ્રાચીન અરબસ્તાનમાં પર્દાની પ્રથા
સાર્વજનિક ન હતી. આગે દ્વિદુસ્તાનમાં
દ્રષ્ટિગોચર થાય છે તેમ ત્યાં પણ શહેરી
સ્ત્રીઓ તથા શ્રીમંત કુલીનોની પત્નિઓ
સામાન્ય રીતે પર્દામાં રહેતી; પરંતુ અરબ-
વાસી અરખોને સ્ત્રીઓને પર્દામાં રાખવું પોસાતું
નાહ સંબંધિત છે કે હજારોના જમાનામાં

મહાવામીએ જે વ્યાપારમાં ગયા પડ્યા રહેતા અને વિદેશી પ્રભાવથી મુક્ત ન રહી શકના, તેઓ તેમની સ્ત્રીઓને પગ કાઢતા, પરંતુ મરીનાવાસીઓ જે ખેતીવાડીના કાર્યમાં તદ્દલીન રહી બાક અને અન્ય દેશીય અસરોના પ્રભાવમાં નહતા આવ્યા તેઓ પોતાની સ્ત્રીઓને પદો કાઢતા નહિ. સ્ત્રીઓને જ્ઞાનખાનાની કેરી બનાવી દેવાની શક્તિ પૂરાતન કાળમાં ધણા દેશોમાં આપણને જોવામાં આવે, જેવા કે બેંગિનેલીયા અને એથેન્સ. આ ઉપરાંત નિસ્સ-યન પુગ્વાર થાય છે કે દરથામના પથરાગર પર્ણની પ્રધાથી અગ્નિગ્ના નદતા અને જો તેમજો તેના અંગીકાર કર્યો હોય તો પણ કોઈ વિગતથી તેમના પર તેના પ્રથમ પ્રયાગક નરીકે આગંપ મૂખી રહે નહિ.

હરમાનની ધણી આવતો જેના વિશે એવું કારણમાં આવે છે કે તે પદો સંબંધી ઉત્તેજ કરે છે, તે ખરી રીતે માત્ર વિનયી અને મર્મપ્રાણીત વર્ણુક નિગમવા માટેના નિયમોનો ઉદ્દેશ કરે છે, અને સ્ત્રીઓ તેમજ પુરો જાને માટે બંધનકારક છે. એવું વધારે સંભવિત લાગે છે કે જે વાક્યો માત્ર સ્ત્રીઓને ઉદ્દેશીને લખવામાં આવ્યા છે તે માત્ર દરગતના કુટુંબની સ્ત્રીઓને લગતા છે. શ્રદ્ધાગુ ભાવિશે જે દરગતના ધગની સ્ત્રીઓ પામે યગ્ન કરવા કહેતા, તેમને કોઈ જાતના આંતર કો પદ પાછળથી તેમની સાથે વાતો-લાપ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી છે. આ દરમ નને તેમના મૃત્યુ પછી સાર્વજનિક રેસ્તી,

બધી સ્ત્રીઓને લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે. દરગતના સદસ્યો અને આયગ્ય તેમના અનુગામીઓ માટે આદર્શ લેખકમાં આવે છે, એટલેજ કદાચ તેમના ઘરમાં પ્રસરેલી પ્રથાઓને મુશ્વિત સ્ત્રીઓના આચાર માટે આદર્શ તરીકે ગણી તેમનું અનુકરણ કરવામાં આવે છે. આ બાબતમાં અનુયાયીઓએ એક મદતની બીનાની અવગણના કરી લાગે છે. દરગતે માત્ર કુટુંબની સ્ત્રીઓને અપેલી અ તો તેઓ વર્ષ પહેલાના અરિથગ જમાનામાં યોગ્ય હતી, વિચાર સ્વાતંત્ર્ય કે વ્યક્તિત્વ વાતગમના અભાવના પગિણામે તે જમાનામાં ધર્મિક પ્રતિપત્તીઓ પદોથી અગ્નિત મુશ્વિત થાયાં હોય તો તિરસ્કારપૂર્વકે અપમાન કરતા અને તેવા અગ્નિરિધન વાતાવરણમાં પાંના અસંખ્ય લાભ દના, તે મમયના અરમોની નીતિ સ્પષ્ટતા અને અનાયાગના કારણે પણ કદાચ દરગતને પર્ણની અવરગતતા જણાઈ દશે, પરંતુ સ્ત્રીઓને દમેલ માટે પર્ણને નામે પગધીન અને પગલ જનાવી તેમને નિર્ભય પ્રાપ્તિઓ સમજ ધગની આગ દીવાતોમાં જોધી રાખવા તેમજો કદી પણ કશું નહતુ અને જો તેમના કચનનો આવો અસત્ય બાવાઈ કરવામાં આવે તો તમના કાંનિકારી મુખાગએ નું 'અર' સ્વરૂપ ન જમનવ બરાબર છે.

મુશ્વિત સાસનના પૂર્વકાળનો ઇનિદાસ સ્ત્રીઓએ નામાજક તથા રાજકીય જીવનમાં ભાગવેળ અગતના ભાગની સાધી પુરે છે. દીગરી અને નીજ નીધી સ્ત્રીઓ મજાદમાં

પુરો જોડે નમાઝ માટે જતી. આ સમયે તેઓ ભુરજો પહેરી જતી નહિ. જ્યારે ખત્રીશ અશુભકરે મુદ્દમાં મેગવેલ લૂંટનો ભાગ વહેંચ્યો : ત્યારે તેમણે બાગકે દે : .૫૬, : સ્ત્રી દે પુરુષ, ગુલામ દે 'સ્વનંત્ર' મુસ્લિમમાં કર્યા પણ બેદલાવ વગર : સરખા હિરમા પડ્યા. મુસ્લિમ સ્ત્રી સંતો અને મી હદીસ લેખિકાઓ તથા તેવીજ રીતે ગુજડીય તથા બીજા ક્ષેત્રોમાં પ્રખ્યાત ધર્મોચી સ્ત્રીઓના અસંખ્ય નામો સ્પષ્ટ રીતે પુરતાર કરી આપે છે કે મુસ્લિમ સામાજિકના મુદ્દાઓ સ્ત્રીઓ કીર્તિના શિખરે પહોંચી અને દેશના નાહર જીવનમાં પણ પોતાનો ફાગો આપની. સરખા

હજરતે સ્ત્રીઓની કુદયાપાત્ર દશામાં કરેલા મુધારાનો સ્વીકાર તેમના ઘણા કદર વિરોધીઓ

મેં હજરત મુહમ્મદના [સ.] જીવનને વાંચ્યું છે. તેઓ ઘણા હયા દરજ્જાના મનુષ્ય હતા. મારા મત મુજબ તો તેમને માનવતાના મોક્ષદાતા કહેવા લેઈએ. મને ખાતરી છે કે, ને એમના જેવો માણસ આજના મંમાનાને કિકટકાર બની જતો તો આજના ગુંચવાઈ રહેલા સગાઓ એવા હત્તમ પ્રકારે હિંદી નાંખત કે, માનવ જગત શાન્તિ અને સદાત રૂપી ધનથી માલામાલ થઈ જતો.

એકસો વર્ષમાં મુદ્દાઓ અને ખાસ કરીને હિંજલેન્ડ એવો ધર્મ મદલુ કરી કે જે મા તો હિંજલમ હશે મા હિંજલમ જેવો હશે.

—ખત્રીશ રો

અને પશ્ચિમના પક્ષપાતી ઇતિહાસકારો કરે છે જતાં પણ કોઈ વખતે તેમને સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના ચતુ વરીકે અમુક લેખકો ચીતરે છે. એક મદાપુરુષ સામે આથી વધારે અસત્ય અને પાયાવગરના આક્ષેપ કદપી ન થકાય ! અસલામ કીશ્ચીય લેખકોએ કહ્યું છે, “સ્ત્રી શેતાનનું હાર છે; દેવી નિયમોની લાંબક અને ઈશ્વરના પ્રતિબિંબ રૂપ-પુરુષની સંહારક છે.” પરંતુ હજરતે અદભૂત નિર્માણના અને આયર્ષકારક સરક્ષતાથી સ્ત્રીનું મૂલ્ય ચાકતા કયું છે, “જગત અને તેની બધી વસ્તુઓ મૂલ્યવાન છે પરંતુ એક સલાચરણી અને ગુણવાન સ્ત્રી એનાથી અધિક અશુભોલ છે.” નિષ્પક્ષપાતી લેખકોજ ઈસ્લામના મહાન પયગમ્બરની સુધારક-જતિ, કાલિકારી યોજનાઓ અને મનુષ્યત્વના હિંમ અન્યાસની કદર કરી રાકે છે.

કામિલ રસૂલ [સહ.]

લેખક :

મી. જાનવા

આપ અચરતાનના ચરીકે
આનંદાનંથી દના. મરતકે મોહું,
આતી વિચાળ, ચરીરના અવયવો
નામુંકે પશુ મજબુત, અને આપની

આનંદ સાદળ એક જુના અને કુશળ કેળવણીકાર છે. ખાસ
કરીને નવલકથાકાર તરીકે એમણે સારી ખ્યાતિ મેળવી છે.
“ તારણીના તરંગ ” નામનું એમનું પુસ્તક સારી મફતલિખત
દાસિલ કરી ચુક્યું છે.

કાયા એવી હતી કે, દરેક પ્રકારની મહેનત
મહન કરી ચક. દાદી-મુખારક બરેથી હતી
અને કાળા કાકુનો ધણેભાગે મુધરીયાળા દતા
અને ખંભા ઉપર પડ્યા રહેતા દતા. આપની
કાયા ચામી કોમને મળતી હતી. કાળા ચમકીલાં
ચરમાળ નખનો, જેમાં એક પ્રકારની અજબ
મોહકતા દીમતી હતી. પાતળું નમેકું નાક,
રંગે ગેંગ, પરવાલામમાન દાંત, અર્થાત
આપની કાયા એવી હતી કે, જેવી કોઇ મદાન
દિલ અને દિમાગ શખનારની હોય છે. આપ
એવા ગુણાલંકારના માલિક દતા કે દરેક જણ
ગુણમાન કરતો દતો. વાતચિતમાં મીઠાઇ હતી
અને જ્યારે વાતચીત કરતા ત્યારે સાંભળનાર
દિગ જની સાંભળ્યાજ કરતો અને યાદતો નદિ.

આપ સહ. ના મેનંધર્મા મશહૂર છે કે,
જે કે.છથી મુસાફરો કરતા તો ત્યાં ચુંડી દાય
ખેંગી લેતા નદિ કે જ્યાં મુધી સામાવાળો
દાય ન ખેંગે. આપ જાળકો સાથે વાટો પ્રેમ
ગખના દતા. જો કે, આપ સહ. જગનના
ખજનાતા માલિક દના, પશુ આપ સહ. ની
પાસે એટલા પત્ર કામ કરનાર નહોતા કે જેટલા
સાધારણ માણસને ત્યાં હોય છે. આપ સહ.

ની રહેણીકરણી ધણીજ સાદી હતી અને જ્યારે
ચહેનશાદની દાલતમાં પહેંન્યા ત્યારે પશુ આપ
સહ એ સાદગીને હોડી નહોતી.

આપ સહ. એક સાચા મિત્ર દતા અને
જેની સાથે મિત્રતા કરતા તેને મરતાં મુધી
નભાવતા દતા. આપ સહ. પોતાના દિલ ઉપર
એટલો બધો કાણુ ધરાવતા દતા કે, મુદ્દ વગર
કોઇ પશુ વખતે ચતુ ઉપર દાય ઉપાડ્યો નથી.
કોઈ ખીદમતગારને ન ધમકાવ્યો છે. ન કોઇ
ગુલામને સજા કરી છે.

આપ સહ. એક કુશળ મેનાપતિ પશુ દતા
અને એ વાત દરેક ઇતિદાસકારે કબુલ કરી છે.
તેમાં શંકાને રયાન નથી. જો કે ચર્યાતમાં
આપ સહ. ને દાર ખાવી પડી હતી, તે આપ
સહ. નેા દુકમ ન માનવ ના કાળે યક હતી.
આપ સહ. સારીપેઠે જાણના દના કે અદલ અને
કં-સારની જાજતમાં માણસનો ઉપર જેવા
પ્રકારની જિભેદારીઓ ખાવી પડે છે. ગરીબમાં
જરીજ માણસ પછી તે જમે તેવી દાલતમાં
હોય તેના કેસ પોતે જતેજ સાંભળતા દતા-
જે લોકો કરજ આપવામાં દીલ કરતા તેમને

સખત સગ્ગ આપનાની ધમ્મકીઓ આપતા હતા. આપ સદા જે નેક કામ કરવાની દિગ્મત કરતા, ત્યાં આ પણ ખાસ સચવા કરતા હતા કે તેને શુભ રાખવામાં આવે. આપ સદા કરમાવતા કે “દરેક સારું કામ નેકી છે, પોતાના લાઘવને જોઈ મંદ હાસ્ય કરવું; બટોકલાને માર્ગ બતાવવો, તરસ્યાને પાણી પાવું, કોઈને નેક કાર્ય કરવાનું કહેવું, તે નકી છે. માણસની સાચી આજ્ઞાતની એ દોષન છે કે માણસ જગતમાં ખીન સાથે નેકી કરે જ્યારે કોઈ માણસ મરી નય છે ત્યારે લોકો પૂછે છે કે તેણે પોતાની પાછળ કેટલી દૌરત મુકી છે, ત્યારે ક્રિસ્તા પૂછે કે કે તેણે આપના પહેલાં કેટલી નેકીઓ પરલોકમાં પહોંચાડી છે.”

હજાર સદાનો સદુથી મોટો જોદર ધરત-કલાહ હતો. જ્યારે આપે સદુથી પહેલા પોતે પયગમ્બર હોવા બાબત ખદીન રી. ને કહ્યું ત્યારથી લોકો આપની મરકરીઓ કરવા લાગ્યા, આપને તકલીફ આપવા લાગ્યા; આપ સદા ની વિરૂદ્ધ કાવત્રા યોગી, દેશ બહાર ચલું પડ્યું અને ઉવરે વધુ કડીન ગરિયાનો સમય આવ્યો કે આપ સદા રાજ્ય સત્તાના માલિક બન્યા; અર્થાત આ સર્વે ધટનાઓ, પ્રસંગો બન્યા પણ સદા પોતાના ઉદેશ પરથી જરા પણ ડગ્યા નહિ. અને એ ઉદેશ સાથે રાખ્યો કે મર્તિપૂજનો નાથ કરમામાં આવે, ગ્રવેશ જનની ઉન્નતિ કરવામાં આવે, અને તૌદિદ જેવા અજોડ મુત્રો પ્રચાર કરવામાં આવે. જે સાધારણ અક્ષિત ધરાવનાર કોઈ હોત તો વિટમણાઓ તથા મુરકેલીઓને જોતાં હાથ પર હાથ અને જુએરાત કરીને બેસી જત.

આપ સદા ની સાથે અનેક પ્રકારની કડકમાં કડક વિટમણાઓ સમુદ જની આવતી હતી તો પણ કોતેદમંદ થયા તેનું ખાસ મુખ્ય કારણ એ હતું કે ઈસ્તકલાહ, આપ સદા ની જાતે મુખ્યારકમાં ખુદમ ખુદ્લા સત્યતા તથા દયાનતદારી હતી. અને તેની સાથેની એ છે કે આપના ધર્મમાં શરૂઆતથી જે ઈસ્લામમાં આવ્યા, તે સત્યના પૂજકો તથા દયાનતદાર હતા.

જે ધર્મના સૂત્રો જગતના કરોડો માણસો માર્મ પણ પ્રકારની યંત્રા વગર પોતાના મરતકે સદાવતા હોય, જેના દુકમાદિને અન્ય કોમોના દુખરો આગેવાનો આકાશી માનતા હોય, જે ધર્મ સર્વે પ્રકારની દલીલોનો જવાબ આપનાર હોય અને ગમે તેવી તાકતનો મુકાબલો કરવાનો જોશ રાખતો હોય, અન્ય ધર્મોની શક્તિને ઉક્ષત પક્ષ કરી નાંખી, તેના મોટા ભાગને પોતામાં મેગવી લીધો હોય, જેના પ્રકાશને ઝીલવા દર પછે જગત તૈયાર હોય, અને તે ધર્મ કે જેનામાં હાલ પણ અનુપમ અમર શક્તિ મોજુદ હોય, તેવા ધર્મના સંજંધમાં સમાલોચના વગેરે કરવું તે મહાન તથા નાણુક કામ છે, તે કેટલાક અક્ષણના ઇન્સદાર સમજતા નથી. અને અગ્નિ સાથે રમવા નય છે. જે અન્ય કામના લોકો આટલું સમજે તો તે જગત ઉપર ઉપકાર કરવા બરાબર સાબિત થાય તેમ છે. અને જગતમાં શાન્તિ પ્રસરતાં વાર ન લાગે.

પરંતુ તાણુથી એ વાતની છે, કે અજોડ નર રસુલે ખુદા સદા તું સાચું જીવન ચરિત્ર

અખિલ જગતમાં પ્રસિધ્ધ, હોવા છતાં સામાન્ય રીતે જનસમાજનો મોટો ભાગ આવી વાતથી અજાણ છે, જોકે તે જાણવાના સાધનો પહેલાં કરતાં વિશાળ છે. છતાં એતિહાસિક આલેખમાં કાંઈ એવું નામ મળતુ નથી કે. જેના ઉપર એવા સખત દુમલા કર્યા હોય કે જેવા આપ સહ. ની જાતે મુતારક ઉપર કરવામાં આવ્યા હતા. આ કીચડ ઉડાડવાનો ઇતિહાસ (?) થયો. લાંબો છે અને તે સદેહ જૂઠું છે તેવું સાબિત પણ કરી બતાવવામાં આવ્યું છે.

હું મારા તરફથી કાંઈ લખું તેના કરતાં ઉત્તમ એ છે કે, અમેરિકન ઇતિહાસકાર મી. એસ. પી. રોકવર્થ વચ્ચેના વાંચકની મેવામાં રજુ કરે. તેઓ દરલામ ધર્મ અને પેશ્વર સત્ત. ના સંબંધમાં લખતાં લખે છે કે:—

“અમારો ધર્મ છે કે, અમે અમાધારણ ધર્મની ઉત્પત્તિ અને તેની અટલ અમર અસંગી કદર કરીએ, કે જે દરેક જગ્યાએ સુદેહ-સાન્તિ, દોલત, ઇંજન વગેરે પોતાની સાથે લઇને ગયા; જેણે કાજાની મૂર્તિઓને તોડી નાખી તથાસો વર્ષના દિવાળનો નાશ કર્યો; જેણે મસીહ ધર્મને ફતેહ કરી પોતાના કબજામાં લઇ લીધા; જેણે મદદાઓની ધાર્મિક દુક્રમત, અને રૂમીઓની સક્રિયતા દુરુદા દેશોમાં હોવા છતાં હિંમત મિત કરી નાંખી; જેણે મજીસીઓ (પાદરી)ને દરાનના અતિશય કદાચેથી બહાર કાઢ્યા; જેણે રૂમીસાની તખ્ત-

તાજ ઉપરની હાકેમીના નાશ કર્યો; જેણે આફ્રીકાના જંગલી દેવાદિનો નાશ કર્યો; જેણે મિસર નિવાસીઓમાં ખુદા એક છે, તે સત્ય સત્ત મૂક્યું, જેણે કથોલિક ધર્મની ધાર્મિક કૌન્સિલો ઉપર દુમલા કર્યા અને તેમને રીધા માર્ગે ચાલવાની ફરજ પાડી, જેણે ઇસાઇઓના નામાંકીત ગીરજાઓમાં ખુબસુરત કમાનો બનાવવાની યુક્તિ બતાવી, જેણે આકાશમાં પોતાની તુરાની સહીઓ કરી, જેણે યુરોપની ભાષાઓ ઉપર સુંદર બસર નાંખી, જેની રેયાઝીઓ અને મહેગ્યાનીઓને સખત અગોને દર વખતે અમારા તે લીજાસથી મળે છે કે જે અગે પહેરીએ છીએ, તે અનાજથી મળે છે કે જે અમારા ખેતરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે મેવાથી મળે છે કે જે અમારા બગીચાઓમાં થાય છે, તે પુષ્પોથી મળે છે કે જેનાથી અમે હિંદુ મેળવીએ છીએ : તેણે એક પછી એક બાદશાહોના એ વંશો ઉત્પન્ન કર્યા કે જેમને હિંદુ એ દત્તો કે પોતાની પ્રજાને હિંદુતિના શીખરે પહેંચાડી દે અને ભવિષ્યમાં આવનાર પ્રજાને એવા ખમ્મનાઓના માલીક બનાવે જે અખિલ જગતમાં ન મળે. આ હિંદુતમાં નાંખનાર અને અજોડ પરિણામ એક જકરા ચારનાર [દુરુદ મલ] ના અટલ હિંદુતકાલ, મહામતા, અનુષમ શુભાલંકાર, રાજ્યદારી દુરુદેશી વગેરેથી ઉત્પન્ન થયા.”

સર વિશીષમ મીરર એક પાદરીના રવજા-વના અંગ્રેજ દત્તા. તે ગવર્નર તરીકે પણ રહી ચુક્યા છે. તેમણે દરજત સત્ત. નું જીવનચરિત્ર “લાર્ડ્સ ઓફ મોદરમ” ના નામે લખ્યું

છે, અને તે પાઠરી ફન્ડરના કહેવાથી લખવામાં આવ્યું છે. તેમાં આપ [સલ.]ના જીવનના પ્રસંગો ઘણી આલાકી સાથે કંઈનું કંઈ દેખાડવાના ઇરાદાપૂર્વક સર્વે કંઈ કરવામાં કંઈ પણ બાકી રાખવામાં આવ્યું નથી; અને તે લખવામાં ખાસ આ હિદેશ રાખવામાં આવ્યો છે કે મુસલમાનો ઇસ્લામથી દુર રહે તથા તેના પ્રત્યે તેમને નંદરત છૂટે. આવા દુરમન સાથે મિત્રતાની આશા રાખવી ફોગટ છે; તો પણ “તદુ વોહ દય જો સરપર ચલ્લકે બોલે.” તેમની શુકમાં લખાઈ ગયું છે કે :-

અણુ તાલિમે કારિર કુરેશીઓ સામેની પોતાની લાચારી બતાવતાં મોહંમદ (સલ.)ને કહ્યું કે તેઓ ખુદા એક છે, એણે કહેતાં ખંધ થઈ જાય. ત્યારે આપે જવાબ આપ્યો કે કોઈ મારા જમણા હાથમાં મૂકું અને ઝખા હાથમાં ચંદ્રમાં લાવી મુકે અને મને “ખુદા એક છે” તેનું કહેતા રોકવા માગે તો પણ હું ફરવાનો નથી. અને તે ત્યાં સુધી કે મને ફતેહ ન મળે. અને આ પ્રમત્તમાં મરણની પણ હું બીક રાખતો નથી..... અમો સારી પેટે કણુલ કરીએ છીએ કે ઇસ્લામની કેળવણીએ યજ્ઞા ખરાજ રિવાજો જે અરબસ્તાનમાં પ્રચલિત હતા, તેનો નાશ કર્યો. ઇસ્લામના અલ્લાહો અકબરના નારા આગળ મૂર્તિ પૂજનો નાશ થયો. ખુદા એક છે, તે ઇસ્લામનું મુખ્ય સ્તંભ હતું.....કુદ્દો મોમેનુન ઇખવાનુન”

ની કેળવણી દરેકના દિલમાં રચપાઈ ગઈ. હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો કે “યતીમોની સંભાળ રાખો, ગુલામો સાથે નરમાશ રાખો, છુરાઈઓની પાસે પણ ન જાવો.”

છ. એમ. રોડવેલ કહે છે કે :-

“દલીલોથી સાબીત છે કે હઝરત સલ. ની ચળવળ એવી નેક બીનીથી કરવામાં આવતી હતી કે, તે લોકોને અજ્ઞાનતા તથા મૂર્તિ પૂજથી મુક્ત કરે અને તેમની સહુથી વધુ આશા એ હતી કે ખુદા પ્રત્યેનો જીરસો જે તેમના દીલોમાં જાગૃત થઈ રહ્યો હતો વધુ બળવાન બને અને જગતની સર્વે છુરાઈઓથી બચે.”

ટા. રેલર કહે છે કે -

હું ઘણાં વિવેક સાથે આ કહેવાની હિંમત કરું છું કે જે સત્ય રીતે ખુદાપાક તરફથી, જે સર્વ પ્રકારની નેકીઓનું કેન્દ્ર સ્થાન છે, તે ઇસ્લામ થાય છે, તો મોહમ્મદ [સ.] નો ધર્મ ઇસ્લામનો ધર્મ છે. નેકી, બંદી, છુરાઈ, લલાઈ વગેરે સમજવાનું ઇસ્લામજન વિશ્વાસપાત્ર છે. વસ્તુરિથતિ નો બતાવે છે કે, મોહમ્મદ [સ.] નો ધર્મ ઇસ્લામનો ધર્મ છે.

આવીજ રીતે કામિલ રસૂલ [સલ.] નો સમર્થમાં ઘણાજ અભિપ્રાયો ટાંકી શકાય છે.

ઈસ્લામનું તવારીખી સ્વરૂપ

બ્યાખ્યાતા • પ્રોફેસર એન ધી. નાયક સાહિબ એમ એ
પ્રોફેસર : હિદયી એન્ડ ઇકોનોમિક્સ-ધર્મી દસ્તિદલ આર્ટ્સ કોલેજ-રાજકોટ

અમરતાનની સકારાઈ જા-
ગતીયતમાંથી અરબોનું જગત-
વિજેતાના સ્વરૂપમાં ઉભરી હતું
એ ઇતિહાસના ચમત્કારો પૈકીનો
એક ચમત્કાર છે જેઓ હતું ઝાઝે
ભાગે જ ગમી છૂટતી પ્રાથમિક
દશાથી આગળ વધ્યા હોવા, તેઓ
જેતનેતોનામાં એક પ્રાણવાન પ્રજાના
સ્વરૂપમાં પ્રકુટની ઉઠ્યા અને ચો-
તની આ નવ જગતના પરિવાજ

મગન-પમને તેમણે એ વેગનાં બે પ્રમગ અને
પ્રખર માત્રાઓ ઉપર ધમી જઈને પહોંચ
ફળે તેમને રોગી અને ઝમીનદોશત કરી નાખ્યાં
પણ આ ચમત્કારથીયે ચડી જાય તેવો બીજો
વધુ મોટો ચમત્કાર, જે આપણને આગવ-મગ-
કાવ કરી મૂકે છે, તે તો એ છે કે ઇસ્લામના
પયગમ્બરે જે હાથે અને અસરો મૂકે અને
મદીનાની ઇતી ઉપર એ વેગા અકિત કરી દીધી,
તે તેજ નીચે પડી, એવાજ નિર્મળ અને
નિર્જેળ સ્વરૂપમાં આજે પણ આફ્રિકાના રેત-
ગાદાં જી-મગનોમાં, હિન્દમાં મગના રસાગ
અને ફગદુપ પ્રદેશોમાં અને અનાતોલિયાના
સપાટ મપદાનોમાં, સમચાકને પડી છે.

રાજકોટના મીવાદ-જગતના જહસામા અપાયેલી અને જોડક
મકમૂલ યરેલી આ સુરર અમેઝી તકરીર જનામ યુસુફ કાસિમ
મારફાની સાદિખ [રાજકોટ] ની કોસિયથી મેજરી રાકાઈ છે
'નામૂસે મિ લત' મદિ પ્રોફેસર સાદિખે તે ઝાતે લખી આપી
છે જનાબ 'પૂર' સાદિખે તેનું રુજાની બાલાનર કરી આપ્યું છે
કહેવાની સુરરત નથી કે પ્રોફેસર સાદિખે અદિ ઈસ્લામના ઉદયને
તવારીખી સ્વરૂપનામાં રૂઢકરી રીતે પેશ કર્યો છે અને તેને એક
અતિ શક્તિ ચમત્કાર તરીકે વર્ણવી તેની જહાગીર કસિયાના
કારગેને સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યા છે પ્રોફેસર સાદિખ મુસ્લિમ
ઈતિહાસના પ્રખર અવધારી હોવાથી તેમના આ રાખ્દો પાછળ
આ મયન પ ! છે અને અવધારસ પણ અને એ કાગળે આધાર
પામ્યું છે અને ટૂંકા પણ

આ ચમત્કારો ફગતા વિટાયેસો અગમ્યતાનો
અપાગદશક ધુમસ-પટ નૈનિદાસિક સંગેષ
નોનાં વેધક કિન્દો આગળ મિનકૂત ઓગળી
જાય છે. એ ચમત્કારોની ચમત્કારિઓને
રહમગતવા મારે સુરરી છે કે આપણે તે વેળ ની
પગાદ્દમિકાને અરતોડીએ જ્યારે ઈસ્લામના
આ મદાન પયગમ્બરે દરયમન યકને, એક
જાદુગર જેવી અદાથી અને જાણે જાદુ-
દહિકાના સ્પષ્ટ માનથી, આખીયે પૂરવીનું
મોઢો ફેરવી નાખ્યું હતું. જ્યારે પયગમ્બર
જગતમાં જહવાઅફરોજ યયા, ત્યારે પદિયમમાં
રોમન સામાન્ય અને પૂર્વમાં સાસાની સામાન્ય,
દાક અને ધાકની નઝરે, તેમની પૂર જહારમાં

હતી. આ સાત્રાન્યો ઉપર અને એવીજ રીતે દુનિયાના બીજા પ્રદેશો ઉપર ત્યારે સુદમી શાસકોની નિરંકુશ આજ્ઞા વર્તે રહી હતી. તેમના પાશવી અને ખૂન-ખરડાયેલા શાસનો કાવત્રાનાં, ધડમંત્રાના અને એક બીજાને હઝમ કરવાની પરસ્પરની ઘૂરકાઘૂરકીના ફાટ ફાટ થઇ રહેલા જવાળામુખી ઉપર ફંગોળાધને ઝિન્દગીના અંતિમ શ્વાસો લઇ રહ્યાં હતાં. શાસકો મહિા મહિે ભંગાઇ પડ્યા હતા; ખૂરેજ હરીફાઇ અને ખૂંગાર દુશ્મનીના ભયાનક ધૂંધવાટમાં તેઓ એવી તો ઘુરી રીતે શેકાઇ રહ્યા હતા અને એટલી તો ગઝનનાક હદે અંટવાઇ ચુક્યા હતા કે સર્વનાશ સિવાય બીજું કોઇ પરિણામ મુમકિન નહોતું. ઘરની અંદરની દાક્ષત પશુઓછી દયાપાત્ર નહોતી. પાટનગરની મર્યાદિત હદથી આગળ તેમના સન્તાવાહી આવાજની કશી અસર નહોતી. દૂર-દરાજાનાં સાત્રાન્યનાં પ્રદેશ-અંગોમાં સુઆઓ તેમની નોખી સન્તાના ખીલા ખોડી રહ્યા હતા, નિકટવર્તી પ્રાન્તોના બીજા સુઆઓ સાથે આખડી રહ્યા હતા અને એ રીતે ચોગેર અંધકાર અને અંધાધૂંધીનું ત્રાસ-રાજ્ય ફેલાવી રહ્યા હતા, પણ આદિ સાત્રાન્યનો સ્વામી પોતાના સુઆઓને કાબૂમાં લેવા માટે બિલ્કુલ નિર્બળ અને નિર્માદ્ય સાબિત થતો જતો હતો. આ પરસ્પરનાં અને અંદર અંદરનાં ધર્ષણે દયાવવાની દેશિદામાંજ તેમની તમોમતર તાકાત ખર્ચાઇ રહી હતી. અરાજકતા તેના ખરા અર્થોમાં, અરેકેર વ્યાપી

ગઇ હતી. સુદમ અને ત્રાસ, અને અત્યાચાર અને અનાચારનાં માર્ગો ચોતરફ ઉઘા ધઇ રહ્યાં હતાં. સુઆઓ અને હરકરો ફળદ્રુપ અને વૈભવ-દદનીશી ભર્વા ભર્વા પ્રદેશોમાં રીતસરની છુટ ચલાવી રહ્યાં હતાં. ન્યાં પશુ તેમનો દાઘ ફરતો, વયરાની અને ઉગમજડતા ત્યાં આવીનેજ રહેતી

અને, આ ઉપગત વર્ગભેદ અને જાતિ-ભેદથી ખત્રાઇ ગયેલો સમાજ બડો, બળવાઓ અને ઉચલપાચલોથી બિલ્કુલ ખળભળી ગયો હતો. સુદમ અને અત્યાચાર હેઠળ દુર્માર્ધ ચૂંટેલી પ્રજામાં કારમો અસન્તોષ ધૂંધવાઈ રહ્યો હતો. પ્રદલિત શુદ્ધાઓ અને કચડાયેલા લોકો તેમના શાસકોના નિકાળૂ અત્યાચારોના ખોજ તળે કણસી રહ્યા હતા, તેમના શાસનથી કંટાળી ચૂક્યા હતા અને મુકિતદિનના અશુભ પ્રભાતની પ્રતીક્ષામાં મીટ માડીને બેઠા હતા, જે અંછરો તેમને ઝકડી રહી હતી, જે બંધનો તેમને બાંધી રહ્યાં હતાં અને જે બેડી-બંધો તેમના જીવન-સ્વાસને ઘુંગળાવી રહ્યા હતા, તેમને તોડી વધેરીને ફેંકી દેવા માટે તેઓ બિલ્કુલ તત્પર બની ચુક્યા હતા. વધારામાં, જનતા એ પાદરીઓ અને પુરોહિતોના દાસ-ત્વમાં બંધાઇ ચુકી હતી, જેઓ ધાર્મિક વિધિઓની અને પૌરાણિક માન્યતાઓની આડમાં તેમનું સ્વામિત્વ જડબેસલાખ કરી બેઠા હતા. લોક-માનસ અંધર્શદાથી અંછરી લેવાયું હતું. પત્યરના દેવો અને પોતાના રાગઓ આગળ તેઓ બિલ્કુલ નિર્બળ અને

નિર્મોહ્ય બનાવી દેવાયા હતા. લોકો જે થોડું ઘણું ધન તેમના ધાતકી અને ભૂટારા દાકિ-
મોની ધનસોબી નજરોથી બચાવી શક્યા હતા,
તે આ ધર્મગુરુઓના હાથે હઝમ થઈ રહ્યું
હતું. ધર્મ અને પંથના અને રૂઢિ અને
રિવાજના અનેક ભેદોનાં દાતરડાઓએ સમાજ-
દેહને અનેક પરસ્પર વિરોધી પંથોમાં વાટી
નાખ્યો હતો. જે પંથ રાજ્યપંથ બનતો તેની
અસહિષ્ણુતાના એ હાલ હતા કે ખીજા
વિરોધી પંથના માનનારાઓ ઉપર કહેર અને
અત્યાચારની વર્ષા વરસી રહેતી અને ના,
એટલુંજ નહિ, પણ ખુદ પોતાના પંથના
લોકો પણ, અગર કોઈ સામાન્ય વિધિ માત્રમાં
પણ ગ્રામ સરૂઓ મતભેદે બતાવતા, તો તેમને
પણ એવીજ કોડાર નિર્દયતાથી રંગડી રંગડીને
નામશેષ કરી દેવામાં આવતા.

સમાજ તેના મોભો અને તેનું વઝન
શુભાવી ભેદો હતો. જાણે જીવનમાંથી નિરાશ
અને અવિશ્વાસના સૂરો ઉડી રહ્યા હતા,
લોકોમાં આત્મવિશ્વાસ અને આત્મશ્રદ્ધા જેવું
કશુંજ બાકી રહ્યું નહોતું. સમાજનું તમામતર
ઝોર થંકાઓને યુગગાવવામાં અને વિરોધોને
દબાવવામાંજ ખર્ચાઈ રહ્યું હતું. મરું મરું
થઈ રહેલા સંપ્રદાયો સામે એલેન્જ દેડી રહેલા
જ્ઞાન-વિજ્ઞાન તરફ આખો મીંચવાની દારવા-
રપદ કોશિય થઈ રહી હતી અને આ ગાંડપણ
એટલે સુધી પહોંચ્યું હતું કે એક રોમન
ચર્ચ-ચાલ તેનું ન્હાવા માટેનું પાણી, પુરાણ-
કાલીન તત્ત્વચિંતકોનાં કીમતી પુસ્તકો બળીને,

કરાવતો હતો. રોમન સામ્રાજ્ય એક સળંગ
બળ તરીકે મરી ચૂક્યું હતું. તેની શક્તિ-
ઓર્વું મ્હોં હવે નાશકારી માર્ગો તરફ ફેરવાઈ
ગયું હતું. રોમન સામ્રાજ્યનું બળ હવે
ભવ્યતા અને ભભકતાભર્યા દરબારો
ભરવામાં અને દોર અને દમાગનાં સાધનો
ખડકવામાંજ ખર્ચાઈ રહ્યું હતું. રોમના ચર્ચ-
શાહો તેમનો વક્ત પા તો નાટકો અને સર-
કસના પ્રયોગો જોવામાં પસાર કરતા હતા પા તો
જંગલી હું-હુલો જોવામાં, જે તેમના મૃત
આત્માઓ માટે કહેવાનું ઘણી કહી જાય છે.
હું-હુલોમાં લગનાર ત્યાં સુધી જીતેલો કહેવાતો
નહિ, ત્યાં સુધી તે પોતાના હરીફને રિબાવી
રિબાવીને મારી ન નાખે. હારતા ખેલાડીની
યાતનાઓમાં આનંદ લેવાતો; હાર અને
વેદનાની તેની પ્રત્યેક કિકિયારી ઉપર તાળીઓ
પડતી. અધમતા આનાથી વધુ અધમ કેટલી
થઈ શકે !

સમાજ તેનાં પતન અને વિનાશના છેવ-
ટના સીમા-રથાનમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો.
તેની જિંદગીના છેલ્લા શ્વાસ ચાલી રહ્યા હતા.
સમાજ-ચંત્ર જાણે તેના સાંધાઓમાંથી વખૂંદું
પડી ગયું હતું ! લોક-હૃદયમાં નવજીવન માટેની
આદા ઉત્તેજના પામી રહી હતી અને આ
યાતનાઓ અને આ વેદનાઓમાંથી મુક્તિ
મેળવવાનો ઉત્કટ અભિલાષ પાંખ પહોળાવી
રહ્યો હતો. અને નિસ્કુલ એજ વખતે, આપણા
આ મદાન પયમગર આશાના અને
અભિલાષાના એજ સંદેશ સાથે દ્રવ્યમાન થયા,

જેના માટે લોકો ભ્રમણ અને આતુર હતા. તેમના સંદેશ જાણે કે એ પ્રભાત-તારો હતો, જેણે નવયુગની ઉગનારી ઉપાની વધામણી આપી. જે ધર્મની તેમણે ઝાહિરાત કરી અને જે મઝહબની તેમણે સ્થાપના કરી, તેણે એ સામાજિક અને રાજકીય ક્રાંતિઓ ગતિમાન કરી, જેના માટે લોકો ઉત્સુક અને આતુર હતા. તેમના ઉપદેશો શ્રદ્ધાધિજ્ઞાઓને આપ આપી, તેમના ધર્મે માહોમાહિ ઝંખડી રહેલી અરબ ટોળકીઓમાંથી એક પ્રાણુવન પ્રગ્મ કંઠારી લીધી અને તેમને તેમની અમાપ શક્તિઓનું ભાન કરાવી પોતાનું ભવ્ય ભાગ્ય પોતાનાજ હાથે ધડી લેવાના મહામાર્ગ ઉપર દૂટા મૂકી દીધા. તેમની તમામતર શક્તિઓ પયગમ્બરે એજ માર્ગે વાળી અને અત્યાર સુધી રૂધાઈ રહેલા જીવન-જગતે ગતિ અને ધર્મજીના માર્ગે નિર્ધાર વહેતું મૂકી દીધું.

જે ધર્મની પયગમ્બરે સ્થાપના કરી તે બિસ્તુક સાદ અને સાદો ધર્મ હતો અને જીતયિ તેણે મનુષ્ય-આત્માને ઉત્તત બનાવ્યો અને તેને ઉમ્મગી આપી. જગન્નયનમાં મનુષ્ય હોયો થયો. વિશ્વભરમાં સર્વશ્રેષ્ઠ હોવાની તેને અંજલિ મળી. મનુષ્યને મનુષ્યની અમાપ શક્તિઓનું ધરલાભે ભાન કરાવ્યું. તેનામાં આત્મશ્રદ્ધા અને આત્મ વિશ્વાસનું તેણે ગ્રેરક બળ રેડ્યું. ધરલાભની વિશ્વ-બિરાદરીની ભાવનામાંથી પયગમ્બરે તેમની અલૌકિક વ્યવસ્થા-શક્તિ વડે જે ઉમદા ધરલાભી બિરાદરીની રચના કરી તે હકીકતમાં પૃથ્વી ઉપરની એ હુકુમતે

મધ્યહી હતી, જેનો કાષ્ટરે ફકત ઉપદેશજ આપ્યો હતો. આ ધરલાભી બિરાદરીમાં જગતના દરેક અને દરેક મનુષ્ય માટે સ્થાન છે, પછી તે હવે હોય કે નીચ, કાળો હોય કે સતો, સુરેદ હોય કે પીળો. ધરલાભી બિરાદરીમાં આ અધાયે એકત્ર થઈને, પોતાની તમામતર શક્તિઓ વડે, બિરાદરીની અતર અને બહેબૂદી માટે કામે લાગી શકે છે. તેમના ધર્મમાં એ મતમતોતરવાદને કે પ્રણાલિકાવાદને સ્થાન નથી, જે લોકોને એકત્ર કરવાને બદલે વિભાગતો હોય. ધર્મશુરઓના એ ગિરોહને, જેઓ મનુષ્ય-આત્માને મોક્ષ અપાવવાનો ઇમરો લઈને બેઠા હતા, તેમને બીજા કોષ્ટ નહિ તો એ સાદા કારણસરજ રૂપસત આપવામાં આવી કે તેઓ બીજા મનુષ્યોની જેમ સાધારણ માનવીઓ છે; સામાન્ય માનવીથી વધીને તેમનું સ્થાન હોષ્ટ શકે નહિ; કારણ કે, અધાયે માનવીઓ સરખા છે. જાતિઓ અને વર્ગોથી જિન્નવિજિન્ન રહેલી માનવતા અને તેના ઉપરના ધર્મશુરઓના વર્ચસ્વવાળા જગતમાં મનુષ્યનો માન અને મોક્ષો અને માનવ માત્રની એકતા; ભલકા અને દમામથી ભરેલી દુનિયામાં જીવનની સાદગી અને પવિત્રતા; અને આત્મિક શુદ્ધામીના દવરમાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ એ તેમના ધર્મની મુખ્ય વિશિષ્ટતાઓ હતી. સ્વાભાવિક રીતે એટલે, સમાનતા અને બિરાદરીના તેમના ઉપદેશમાં ન ઉવેબી ચકાચ એવું આકર્ષણ હતું. શુદ્ધામીની તૃષ્ણાઓમાં જેઓ ઝંજીરાયેલા હતા, ધરલાભમાં તેમણે પોતા-

નાજ મુકિત-જંગનો લડવૈયો જોયો. નૈતિક પવિત્રતા અને ધાર્મિક સદ્વિધ્વતાના ધરલામ-સંદેશે તેમના આત્માઓને તસદ્દલી આપી, જેઓ ધર્મભેદ અને પંથભેદના નામે અત્યાચારાદ રક્ષા હતા. ધરલામમાં તેમને એ ઔપદ્ય મળી ગયું, જે તેમનાં વેદનાયી કણ્ઠગી રહેલાં દિલોને શાંતવન આપી શકે અને તેમના અખેને રૂંધી શકે. મૂર્તિપૂજા સામેની તેમની બિદાદે એ લોકોને નવી આરાધના આપી, જેઓ ધર્મશુદ્ધિની તુમાખી હેઠળ અંગ્રહ દેવાયા હતા, અને જેમનાં માનસમાં વહેમ અને અધશ્રદ્ધાનાં અંધારા ભરી તેમને તે ધર્મ-શુદ્ધિના-પત્થરના દેવોની એ શ્રવતી મૂર્તિઓના-આગ્રજ બનાવી દેવાયા હતા. લોકોના હરી ગયેલાં આંગેમાં ધરલામે નવું જીવન રચ્યું. પોતાના અનુયાયીઓને તેણે નવા ઉર્મગ અને ઉત્સાહ પ્રાપ્ત કર્યા અને તેમનાં દિલોમાં કાંઈક એવી આગ ચાંપી દીધી કે તેઓ આ નવી વ્યવસ્થાને સાકારવાના તેમના ગરસદમાં આગળ ધરી આવ્યા.

ધરલામ હકીકતમાં એક એવા જીવન-બળ સમાન સાબિત થયો, જેણે હરી અને કુટુંબાદ ગયેલી મનુષ્ય શક્તિને ચળવળાવી દીધી. તેમણે પોતાના અનુયાયીઓને ઉત્સાહના આવેગો આપીને અમાપ સમુદ્ધની અસીમતામાં છોડી દીધા, જ્યાં વધુ ઝોર અને બળ એકઠાં કરી તેઓ પોતાના વણચંભ ધસારામાં આગળ અને આગળ નીકળી ગયા. માર્ગમાં જે પથ કાંઈ નર્યું તે ફના થયું ગયું, જે પથ અંતરગયો આવ્યા, ક્રિયાક્રાંતિ ગયા અને એમ ધરલામની આગેકુચ આગળ અને આગળ વધતીજ ગઈ. ધરલામે મનુષ્યની સર્જનત્મક શક્તિની આખીયે સંપત્તિને ઉઘાડી મૂકી દીધી અને તેને એવા માર્ગે વાળી કે જ્યાં પરિપક્વ થઈને તે એવી શક્તિઓમાં પ્રકટી થઈ, જે આખરે મનુષ્યની પાતનાઓ અને મુશીજતોને હજીવી કરીનેજ રહી.

ઈસ્લામ અને તેના આસાન ઉસૂલો

લેખક :
જનાબ હાશિમ મુહમ્મદ અહર
“મુનીર”

ઉમ્મર અહરમ [સ. અ. વ.]
ને આજ સાડા તેરસો વર્ષ થયાં.
આ લાંબા કાળ દરમ્યાન ઇસ્લામના
મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાં, એ, અહર

‘મુનીર’ સાદિખ કુતિયાણાના આગળ તરી આવતા એક
જેશીલા કાર્યવાહક, આચાર્ય લેખક અને જવાન કવિ છે.
કવન કાર્યોમાં તેઓ હંમેશા પેશ પેશ રહે છે અને કવનને
લાભદાયી યાજ એવા સહિત્ય દ્વારા કવનની સેવા કરવાની
ધમકાધારાને છે, એમનો આલેખ અહિં પેશ કરતાં આનન્દ યાજ છે.

કે એક નુકતાનો પણ સુધારો થયો નથી. લૌગી-
લિક દ્રષ્ટિએ દુનિયાના લિન્ન લિન્ન દેશોમાં
વસતી લિન્ન લિન્ન પ્રત્યેકો મહિની આલીસ
કરોડ જેટલી વિશાળ મુસ્લિમ સંખ્યાને માટે
એ “નિઝામ” આજે સાડા તેરસો વર્ષોથી
રહેજ પણ સુધારા વગર અહર અસાનીની સાથે
એકધારો અનુકૂળ સાબિત થયો છે.

આ લાંબા કાળ દરમ્યાન દુનિયાએ અનેક
ક્રાંતિઓ અનુભવી. કાંઈ કેટલાયે ઇન્કિલાબોના
ઝંજીરો પૃથ્વી પર ધણધણા અને ખામોશ પણ
થઈ ગયા. જુહાજુહા આદર્શો અને સિદ્ધાંતો પણ
પ્રચલિત થયા. માનવ-હરકર્ષ માટે હજારો
યોજનાઓ અમલમાં આવી. સામ્યવાદ, સમા-
જવાદ, નાઝીવાદ, ફાસિવાદ, રાષ્ટ્રવાદ અને
એવા કેટલાયે વાદો હસ્તીમાં આવ્યા. છતાં
કોઈ એક પણ વાદ પોતાની સંપૂર્ણતા મિદ્ધ
કરી નહિ. વિશ્વ સમસ્ત અને તેની લિન્ન લિન્ન
પ્રજાઓએ કોઈ પણ એક વાદને અનુકૂળ અને
મકબૂલ ગણી એક સાથે વધાવ્યો નથી. કોઈ
પણ એક સિદ્ધાંત માટે વિશ્વની પ્રજાઓએ
મક્કમતાપૂર્વકનો સાદ પૂર્યો નથી. વખતો વખત

સંપૂર્ણતાની આહિરાત મુદ્દાં પામી મુકેલા એ
વાદોની ત્રુટિઓ આહિરમાં આવતી રહી છે.
અને તેનો પૂરો સંપૂર્ણતાનો દાવો છતાં એમ
થતું રહ્યું છે અને વખત જતાં એક વાદ ઉપર
બીજા અને બીજા ઉપર ત્રીજાની શ્રેષ્ઠતા સાબિત
કરવામાં આવતી રહી છે. પરિણામે બધાંયે
વાદો નિર્થક અને વાહિયાતજ સાબિત થયા છે.

ત્યારે આ હજરતે [સ. અ. વ.] એક
એવી સમાજ રચના કરી છે, એક એવો
મુકમિલ નિઝામ તૈયાર કર્યો છે, જે લાંબા-
કાળથી ઝરાપણ સુધારા વગર દરેક યુગમાં
એકંદર કવચોને રાખી રીતે આસાનીપૂર્વક
અનુકૂળ સાબિત થયો છે. ઇસ્લામી સિદ્ધાંતો,
માનવ સમાજની સ્વાભાવિક નિર્બંધતાઓની
પરીક્ષા કરી, તેની અપૂર્ણતાની તુલના કરી,
રહેલા, આસાન, અને ઇન્સાન વગર અડચણો
બચાવવાપણે નભાવી શકે એવા ઉસૂલોના
અધારે રચવામાં આવ્યા છે. ઇસ્લામની
સંપૂર્ણતા અને સમ્યાક માટે આજ સુધી
મકબૂલ રહેલો તેના “મુકમિલ નિઝામ”
એક સળળ દલીલ છે.

ઇસ્લામ અને તેના સિદ્ધાંતો આસાન અને
 અને એટલા સાદા છે કે કોઈ પણ પ્રજા કરતા
 પણ મુશ્કેલી વગર તેના પર અમલ કરી શકે
 છે. ઇસ્લામ મનુષ્યને લાચાર જનાવના માંગતો
 નથી કુરઆને કરીમમાં દરેકે રસ્તે કરવામાં
 આપ્યું છે કે:-લાયોકદલે કુદલાહો નફ-
 સન હદલા-લુસઅમદા-વલવ શાઆ
 લઅનતકુમ [અદલાદ કોઈ આત્માને દુઃખ
 દેતો નથી પણ એટલું કે તેનામાં જેટલી
 શક્તિ હોય, તે પ્રગટાવે તો તેમને સખ્તીમાં
 નાખી દે.] અને “યુરીદુલ્લાહો એકોમુલ
 યુસરા વલા યુરીદો એકોમુલ હસરા.”
 [પ્રધા તમારા માટે શરજતા-આસાની આપે
 છે, સખ્તાર્થ ચલાવો નથી.] અને “વગહેદુ
 ફિદલાહે લકકા જેલદેહી હોવજતબા
 કુમ વમા જઅલ્લા અલયકુમ ફિદીને
 મિન દુરાઅન” અર્થાત અદલાદના માર્ગમાં
 પ્રગટ જેલદ કરો. તેજે તમને વીણી લીધા છે,
 અને દીનની બાબતમાં તમારા ઉપર કોઈ
 સખ્તી નથી. “મા યોરીદુલ્લાહો લે
 યઅઅલ્લા અલયકુમ મિન દુરાઅન”
 [પ્રધા ઇચ્છતો નથી કે તમારા ઉપર સખ્તી
 નાખે] આ આશતોથી ઇસ્લામની આસાનીયત
 અને સાદાઈ સહ સાદા સજિત થાય છે કે
 કોઈ દેકાણે કોઈ અનુયાયીને પોતાની ફર્જ
 બંદરવાથી મોઢ પણ કારખુસર મુશ્કેલી થઈ
 જાય તો તેનો બદલો અથવા કફારો મંજૂર
 કરી લેવામાં આવે છે. નમાઝની મસઅલો
 ભુલો, કયામ-ઉમા રહેવું-ફર્જ છે, પણ કોઈ
 કારખુસર, અથવા બીમારીવગત ઉમા ન

રહી ચકાવું હોય તો તેને માટે ખેસીને નમાઝ
 પદવાનો ફકમ છે. એવીજ રીતે રોજા પણ
 બીમાર ઉપર ફર્જ નથી. તંફુરત થવા બાદ
 તે મૂકેલા રોજા કઠા કરી શકે છે. અને કેટ-
 લીક બાબતોમાં કફારો પણ મંજૂર કરવામાં
 આવ્યો છે. ઘણી વસ્તુઓ મજદબી દ્રષ્ટિએ હરામ
 છે પણ મજબૂરી અને લાચારીની દાલતમાં
 તેને ખાઈ લેવી ગમજ છે.

ઇસ્લામી ઉમ્મયોની શરજતા અને આસાની
 માટે આ દ્રષ્ટાંત અરથાને નહિ ગણાય.
 “એક ગાલ પર થપક મારવામાં આવે તો
 બીજો ગાલ ધરવો” એ ઇશુ ખ્રિસ્તનો મત
 અને ઉપદેશ છે. ઇન્સાની ફિતરત અને તેમાં
 રહેલી કુદરતી નિર્જનતાઓ આ સિદ્ધાંત
 ઉપર અમલ કરી શકવા અશક્ત છે. કારણ
 કે, એથી સજળ અને બજવાનોનો ઝુંફ
 પરાકાષ્ટિએ પહોંચે છે. અશક્તો અને શક્તિ
 હોવા છતાં સંલેગોવસાત દબાઈ ગયેલા
 એથી કચડાઈ જવાનો સંભવ છે. એટલેજ
 ઇન્સાની ફિતરત તેનાથી કિંદો પણ વિવેકી
 ઉપદેશ રહેને માંગી શકે છે. જે ઇશુ ખ્રિસ્તના
 આ બોધ અમલ કરવા લાયક હોત તો દુનિયાએ
 તેના ઉપર અમલ કયો હોત, અને મનદુસ
 નાઝીવાદ અને ફાસીવાદના ભયાનક ઓગાઓ
 પૂરવી પર દેલાયા ન હોત, પણ આજે
 આપણે જોઈએ છીએ કે ઇશુ ખ્રિસ્તના અનુ-
 માથી હોવાનો દાવો કરનારાઓ પોતેજ એ
 જાણી નાઝીવાદ અને, ફાસીવાદની રાથે
 થયા છે. એટલે એ સિદ્ધાંત વ્યવહાર નથી.
 ત્યારે તેની સરખામણીમાં ઇસ્લામનો ઉપદેશ

છે કે “ ઇંદનો જવાબ ઇંદથીજ આપો. પણ ખમરદાર પહેલ કરતાં નહિ અને ક્ષમા અને વિવેકથી વર્તન કરજો. ” આ ઉપદેશમાં હુંમનો સામનો કરવાનો બોધ છે અને તે એટલા માટે કે દુનિયામાં ઝાલિભોની ઉત્પત્તિ ન થાય. સાથેજ વિવેક, ક્ષમા, અને સંયમને શાંતિ માટે હૃદયી ગણવામાં આવ્યા છે, એટલેજ આ સિધ્ધાંતને દુનિયા માની પણ શકે છે અને તેના ઉપર અમલ પણ કરી શકે છે. એવીજ રીતે આજે જુદા જુદા નામે પ્રચલિત થયેલા ત્રાદો પણ ઑલીજ ઉણપોના અને ઇન્સાની કિતરતને ખરાબ ન પારખી શકવાના કારણે કદિ પણ કામચાખ થવાના નથી.

દાખલા તરીકે, સામ્યવાદ દુનિયા સમસ્તને એકજ ટાંગમાં ઢાળી એકજ સ્વરૂપમાં રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. આવા સિદ્ધાંતોના કારણે દુનિયાનાં કાંઈયે યંબી જશે અને અધાન ધુંધી વ્યાપશે ઇસ્લામી સ્વાભાવિક ભયોના કારણે દુનિયાનો મોટો ભાગ તેના વિરુદ્ધ આવ્રજુ ઉઠાવી રહ્યો છે, અને જ્યારે તે પર વ્યવહારપણે અમલ કરી શકાય એમ નથી ત્યારે ઇસ્લામમાં તે માટે બહેતર અને અમલ કરી શકાય એવા ઉકેલ છે. ઇસ્લામે એકધારી મંમાજ રચના કરી કે મનુષ્ય માત્ર સુખ અને ચ્યનથી રહી શકે. તે માટે શ્રીમંતો ઉપર અઢી ટકાનો ઝકાત રૂપી ટેકસ ફર્જ કર્યો છે. આ ટેકસ વ્યવસ્થિત રીતે ઉધરાવવામાં આવે, અને ઇસ્લામના કાનૂન પ્રમાણે તેની વહેંચણી કરવામાં આવે તો ગરીબ અને બેકારીની માયમીકરી કેટલીયે સમસ્યાઓનો ઉકેલ રહેશે થઈ શકે એમ છે. ઇસ્લામી ખિલાફતના ઝમાનામાં આ ટેકસની

ખરાબ વસૂલાત કરવામાં આવતી હતી અને કાનૂનસર તે તકરીમ કરવામાં પણ આવતો હતો. પશ્ચિમે એક સમય એવો આવ્યો કે મુસ્લિમ રાષ્ટ્રમાં કોઈ ઝકાત લેનાર ન રહે. સામ્યવાદની જગ્યાએ દુનિયા આસાનીથી આ સિદ્ધાંત મહણ કરી શકે છે એવાજ પ્રકારની ઉણપો જગતની સકળ કાન્તિઓમાં મવજૂદ છે. ઇસ્લામ એક એવો વ્યવહાર મઝહબ છે; જેને આસાનીથી ઇન્સાની કિતરત નલાવી શકે છે.

જગતના કોઈપણ ભાગ પર નજર કરો, કોઈ પણ કાન્તિનો મૂળભૂત ઇતિહાસ તપાસો તો આસાનીથી તેના ઉપર ઇસ્લામી રંગની મવજૂદગી જણાયા વગર નહિ રહે. ઇસ્લામ એક કિતરતી મઝહબ છે એટલેજ જગતના નાસ્તિકોએ પણ આવી રહેલા ભવિષ્યમાં મઝહબ જેવી કોઈ દસ્તી હશે તો તે ઇસ્લામનીજ હશે એવી ઝાદિર થોપણા કરી છે.

અંતમાં ત્રિશ્વમાં અનેક કાન્તિઓ થઈ, કેટલાયે ઇન્કિલાબો થયા, અધર્મની સેંકડો ડમરીઓ ચડી, છતાં દુનિયા પગથી મઝહબની અસર ઓછી થઈ નથી. નાસ્તિક સામ્યવાદીઓ પણ રહી રહીને જુદાની દસ્તીનો ઇકરાર કરી રહ્યા છે. અને તે મઝહબની અસરમાં ઇસ્લામી અસર આમ અને સર્વત્ર છે. કોઈ પહેલુ એવો નથી જેના ઉપર ઇસ્લામી અને નબ્વી રંગ ન ચડ્યો હોય અને જેના ઉપર નબ્વી રંગની અસર થઈ ન હોય, તેની પૂર્ણતા માટે શક નથી અને તેની કામચાખી બેશક યદીની છે. અને દુનિયાનાં શાંતિ અને અમન ઇસ્લામ અને તેના સિધ્ધાંતો પર અવલંબિત છે, અસરુ.

દુનિયામાં અમન કયારે ?

લેખક :

બાબૂ યુ. એ. આર. ફાજિલ "ફાઈટ"

નામૂસે મિલકતનું રચણ સદઅમ. ના પાક છવન ઉપર કાંઈક લખવાનું આમંત્રણ મારા જેવા નામીજને મળે એ મારા અદેહાગ્ય !

‘ફાઈટ’ સાદિજ એક હન્સાદી અને ખંતીલા કાર્યવાદક તેમજ એક રંગા અને આરાધ્ય લેખક છે. સાહિત્યની લગની એમના હેવાના તારેતાર સાથે વળાંકેલી છે. એમણે બહુ થોડું લખ્યું છે. પણ જે લખ્યું છે તેની પાછળ કંઈક ધ્યેય, કંઈક દ્રષ્ટિ છે ‘અંતરની આગ’ ને નામે એમનો એક નવલિકા સંમદ બદાર પડી ચુક્યો છે.

જે હાથીએ પાક [સ] ની કલામુદલાદમાં ખુદ ખુદાએ તારીફ કરી હોય, એવા રદમગુદ-લિલ્લ-આલિમીનની શાનમાં, શું ગણું મારું કે કોઈ લખી શકું? છતાંયે હાવતને માન આપી કંઈક લખી શકું તો મારી ખુશ હિરમતી.

વૈજ્ઞાનિક ગુમાખીજ આ બધા માટે જવાબદાર છે. યુગેપની મુધરેલી કહેવાતી સંસ્કૃતિએજ માનવતાના મહેનિ આટલું દાગદાર અને બદ-રંગ કરી મૂક્યું છે.

દુનિયામાં આજે આલમગીર જંગ એલાઇ વ્યો છે. તેની જવાળાઓ જગતભરને લગખી ગદી છે. ગાનવના બેન્દીથી કપાઇ અને વદાર્થ રહી છે. લાખો ઈન્સાનો અનન્યા મુદનાજ, લાખો વઝોના દાજતમંદ અને લાખો રોઝીની ફિક્કમાં મુખ્તલા યથેલા જોવાઇ રહ્યા છે શા માટે? ઇન્સાનિયત આટલી ઝલીલ અને પામર કેમ થઇ ગઇ? કેવો આ કયામત બપ. કરી? માનવતાના ઇતિહાસમાં જેટલો દુઃખી, જેટલો નિરાઇ, જેટલો ઝલીલ અને જેટલો મરતો ઇન્સાન આજે થયો છે, તેટલો કપારેય થયો નહે તો. દહીકતમાં પેલી પશ્ચિમની ઝખીનમૂખ, તેનો પેલો ચયતાની રાષ્ટ્રવાદ અને તેની પેલી

પથુ બીજાંએના ખૂનના ખાતરથી ઉગેલી પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ દવે કાલી ધૂલીને ખુદનાજ ખૂન પી રહી છે. ઇકલાલી પેશનમાઇ સાચી પડી રહી છે. ફિરંગી સંસ્કૃતિ આજે પોતાના દાયેજ પોતાનું ગણું ધૂરી રહી છે. તેનો આજનો માર્ગ સિફે અલ્લ-પાતનેજ નથી, આત્મપાતનો પથુ છે.

પથમગજર [સ.] ના યાદ-દિને એ સિવાય બીજું કહેવાનું હોય પણ શું? જો મલવતાએ ફરી એકવાર મરના બચવું હોય, ઝિદક્ષન અને પતનમાંથી ફરી એકવાર તેને ઉઠવું હોય તો ઇતિહાસનું થેડુંક મળા-દિત યુનરાવર્તન તેવું કરવુંજ પડશે. આજથી સાડા તેજો વર્ષના ઇતિહાસને ફરીથી દેહરા-

વવેાજ પડશે. એ વકતે ખુદ ખુદના મદાન પયગમ્મરે ઝાતે માનવતાને મુકિત અપાવી હતી, આજે તેમના આટલાં વર્ષોથી તાઝાદમ રહેલા પયગામ ઉપર ઝરાક વધુ ઘેરું ચિંતન કરવાથીજ માનવતા મરતી બચી નય એમ છે.

લગાઇ હતી ધૂમ લગાઇ રહી છે. ખૂરેઝી હતી પૂર બહારમાં ચાલુ છે. છતાં લાજતા નથી પુરોપના આ લોક સુદ-શાન્તિની વાતો કરનાં! સુદ અને શાન્તિની આજની તેમની તમામતર વાતોમાં હતી એજ અવરહસ્તોતું ઝેર છે, હતી એજ અમીનખૂબની લાલસા છે, હતી એજ સંકુચિત અને શયતાની રાષ્ટ્ર-વાદનું ગાંડપણ છે. આ સુદ અને શાન્તિ આમ માનવતા માટે વિચારતી નથી. એ સુદ વરઝો વરઝેની સુદ છે. એ શાન્તિ પોતપોતાના રિકારો ઉપર ઝેસી તેમને નીરોતે ફાડી ખાવાની શાન્તિ છે. એ સફળ નહિ થાય, આ રીતે હતી વધુ લયાનક ખૂરેઝી-

એની યોજનાઓ ઘડાઈ રહી છે. માનવતાને હતી વધુ ઝલીલ કરવાના આ રસ્તા છે.

ઇસ્લામ જે સ્વંય શાન્તિ અને સુદહના ઇવન-નિઝામ છે, તેણે સયવેલા માર્ગો ઉપર ગયા સિવાય આ દુનિયા ક્યારેય ખરી શન્તિ લાગશે નહીં. અને જ્યારે શાન્તિ અને સુદહના નાયાજ નૂખા મુસ્લિમો પાસે છે ત્યારે પહેલી ડેઝ તેમનીજ છે કે તેઓ મયદાનમાં આવે, જગતની રહગરી લેવાની લિયાહત કેળવે અને દુનિયાને ફરી એકવાગ શાન્તિ અને સમાનતા પાઠ અને પયગામ આપી પોતાના પુરાણકાલીન ગૌરવને ફરી તાઝું કરે. મુસ્લિમો પોતાના સિરે આવી કશી જનાજદારી હોવાનું હાલુ બાન કયાંક કયાંક ગતાવી પણ રહ્યા છે. એ બાન વધુ તેજ ધશે, એ સાન વધુ પ્રેરક બનશે, ત્યારે જગત ફરી એકવાર સાલગશે કે કયસરે કિસ્સાના શાહી શુખદો તૂટ્યા અને માનવતાએ મુકિત મેળવી.

મુમલમાનોની કમઝોરીના રોદણી રોવાય છે. પશુ ને આ નકશા પર અમલ કરવામાં આવે તો મુસલમાનોની સર્વ ખીમારીનો ઈલાજ થઈ શકે છે. ઉઠીએ દોઢ કરોડ તુકાને નવી ભાષા શીખવવા માટે, દસ વરસના ગાળામાં પોતાનો ગ્રામ્ય મુકમિલ કરી લીધો હતો. આલીય દઝાર વોલન્ટયરો શિક્ષણ આપવા મુકમર કર્યા હતા. દિલ્હી કદાચ એક લાખથી વધુ મુસ્લમાનો હશે. તેવીજ રીતે કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ અને સરકારી નોકરોની ગણતરી સામે ની હશે, જેઓ ઉદ્ધ લખી વાંચી શકે છે, દરેક માણસ એ નિશ્ચય કરી દે કે તે જોવા મુમલમાનોને ઉદ્ધ લખના વાંચતા શીખરી દેશે, તો મુમલમાન કવમની મુશ્કેલી દૂર થવા માટે ઝગીન તૈયાર થઈ શકે છે, એ પછી દરેક મુસ્લમાન અરબી સાથે તેનું ભાષાન્તર હુકમ વાંચે અને દાલ પશુ ને મુસલમાનો ઉદ્ધ જાણે છે તે ભાષાન્તર સાથે કુરઆનનું વાંચન કર્યા કરે. ને લોકો નમાઝ પઢે છે તેઓ ઉદ્ધ ભાષાન્તર વારંવાર વાંચતા રહે કે જેથી તેમના મગજમાં તે સમાધવ્ય અને

નમાઝ પઢતા તેમનું ધ્યાન ભાવાર્થ તરફ પશુ રહે જેથી તેમને નમાઝમાં સુર આવે અને તેઓ લીન પશુ થાય. ભાવાર્થ સમજવા પછી તેમને નમાઝમાં એ હુકમ આવશે જેના તે ખવાદિશમંદ છે. દિલ્હી તે અલિમો જેઓ હમેશા અર્થ અને વિવાદમાં રમ્યા પચ્યા રહે છે, તેઓ થોડાંક વરસ આવો પ્રચાર કરે તો તે મુસલમાનોની કાન્નિ અને જાગૃતિના કારણે રૂપ બનશે, પાઠકી ભાષા શીખનારા અગર અરબી ભાષા પશુ શીખે તો લીન અને દુન્યાનો કામદો ઉપાડશે. અગર તમને કુરઆન મંજૂરી મુદખમત છે, તેના પ્રત્યે માન છે અને અંધ કાંઈ છે, તો અરબી ભાષાનું જ્ઞાન પશુ મેળવો, જેથી તમે તેની અરબી અને અરબી દક્ષીકતાથી આગાહ થઈ શકો. અને જ્યાં સુધી તમે આ કામમાં ફતેહમંદ નિવડો ત્યાં સુધી, એ શાંતિય જીવીજ રાખો. જે તમે એટલું કરી શક્યા તો તમારી અગતતા પશુ ટળશે અને આંધાપો પશુ અને તમે દક્ષીકતામાં એક બળવાન પ્રજા તરીકે દુનિયામાં ઉચું મહો રાખવાના કામિય થશો.

જગતની મહાન કિતાબ ઉપર—

આછી દ્રષ્ટિ

લખનાર :
બી. એ. કે. શીવાણી "આમોશ" કૃતિયાણી

હજાર બાર બસોયમ દહન બ મુરકો ગુલાબ;
હનોજ નામે તુ શુદ્ધતન કમાશે બેઅદબી.

મુરક અને ગુલાબથી હજાર વળત મોડું દિગ્ગર, પોતાના પાક પુસ્તક [કુરઆનેમજીદ] સાફ કરીને પછી પણ જેનું નામ લેવામાં માં ખુદ ઝાંતે ચરિત્રકાર બની વર્ણવ્યા છે. બેઅદબી થવાનો સંભાવ હોય, તેના જીવન જેની મર્યાદા આજે ચૌદ મો વરસ થયાં ચિત્ર વિશે આપણા જેવા અજ્ઞાન અને અજાણ જાદો છે, અને તે એવી તો પવિત્ર વસ્તુ વિત્ર માણ્યો લખી પણ શું શકે? અરે! છે, કે તેની ઇજ્જત કરવામાં જગતના મહા- તેની ઝિન્દગીના મર્મ તો ખુદ પાકપરવર- રાજધિરાનેપણ પોતાની ઇજ્જત માને છે.

ચૌદા એ રાત્રે રાશન હય સદાકત મેરી;
મેં હું કુરઆન, સુનદલમ હય શરાફત મેરી.

અને એશિયા કે યુરોપમાં નહિ, પણ મુસ્લિમોમાં નથી માનતા પગલું અન્યોની છત્રે તે સર્વ ત્ર સત્તા ચલાવે છે. વળી તેને કેવળ પણ તેની કીર્તિ મવજૂદ છે.

એક મુસ્લિમ નહોં દુનિયામેં સનાખવાં મેરે;
બદકે ગયશંકી જળાં પરભી હય મહદત મેરી.

આજે જગતમાં જે રક્તિ નહરે પડે છે, ઝમર પણ તેમાં નથી બદલાયો. કેવો છે આ તે ખરીરીતે તો તેનીજ છે. વળી જેવાનું એ અટ્ટ પુગવો તેની મર્યાદાને અને તેની છે કે આજ પર્વત એક અશર-અરે એક જદાગીર કશિયનો!

આજ તક એકલી ગુફતા નહોં બદલા મેરા;
જિસ્કા મેં હું વોહી કરતા હય દિક્કાજત મેરી.

અને બદલે પણ કેવી રીતે? જેને સુ- આખું હોય, ત્યાં તે મિથુમાં મિથુનું આણું ક્ષિત રાખવાનું વચન જેનું તે છે-તે માલિકજ વર્ણુ થવું અસંભવિત છે-અશક્ય છે.

ખાક ઠાલેસે કભી ચાંદ નહોં છુપ સકતા;
મિટ નહી સકતી મિટાનેસેલી ઇજ્જત મેરી.

ઈસ્લામ : આવતી કાલનો જગત્-ધર્મ

: લેખક :
દિલાવર

આ ગીલદી મહિનો તેની તમામતર બચ્ચોને જાગરે મૂકી જગતને શું કદી રહ્યો છે આજે ? એજ કે વિશ્વવ્યાપી સુલની જવા-ળ જોમાં મડપાએલું જગત ને આવા કથગતએજ જોયો લવિખમાં જયવા મશિનું હોય, મનુગના હાથે ચૂથાઈ અને ચમદાઈ ગેરો મનુષ્ય ખગ અરોમાં 'અશ્રદ્ધવ મખુકાત' થવા માગતો હોય તો, તેમજો, રદમજો તો આજે, ન રદમજો તો કાલે, વહેલાં યા મોડાં, ઇસ્લામની શન્તિ-ગોદમાં આવવુજ પડશે માનવતાનું અને જગતનું એજ આખિની વિશમ-રયાન છે, એજ તેનું શુદ્ધ-મામ છે, એજ એક એવી મન્દિય છે, જ્યાં ઇન્સાન રાખતાની મરી મલકતી થઈ શકે છે જ્યાં દુન્યા નારી માટે નૂરી બની શકે છે.

તવારીખનાં એ પાનાં, જે ઇસ્લામી ઝોનથી, તેની સંસ્કૃતિની લખતાઓથી, તેના અનુયાયીઓની સદાકત અને શુભઅતથી ભરેલાં છે, આજે ઇન્સાનીયતથી રૂપપૂર્વક કદી શકે છે, કે આજ એ હવન-આદર્શ છે, આજ એ હવન-ધેય અને આજ એ હવન-સિદ્ધિ છે, જે મનુષ્યે દાસિય કરવી નેઈએ અને દાસિય કરવા માટે જુરનજુકાર થવું નેઈએ.

વિદ્યાનની આખિ આજનારી બલાકને બાંદ કરો અને જુઓ મમરિખી સંસ્કૃતિએ પાછલાં આરો-પાયેલા વર્ગમાં એનું શું કથું છે,

જેના માટે મનુષ્ય રૂપ લઈ શકે. દુન્યામાં શદિન્દી ઇસ્લામે પલ્લ કરી છે. પલ્લ બતાવી શકશે કોઈ કે એ માટે આવાં કયામતએજ અને તાગાદીએજ સુદો લકાર્યાં હોય ? માનવતા એ વડે જેટલી આગાદ હતી, તેટલી કયારેય પલ્લ ધર્મ નથી, જે વિદ્યાન ઉપર રૂડાપને નામ છે, હવે તો તે પલ્લ માનવતા માટે તથાદકારી બની ગયું છે. આજના જગમાં તેનો જે પાથવી રીતે ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે, તે તેની બયાનકતાની ચકચકતી દલીલ છે.

મમરિખી સંસ્કૃતિ હવે તેની એજ માધનાઓના હાથે મરી ગઈ છે, જેના ઉપર તેને નામ છે તેને હવે મનુજ પડશે. ખુદ ઇન્સાનને રાને નદિ હવવા કે

ઇસ્લામ કરી એકવાર જગત-ધર્મ બનશે. બર્નાડોનોની વાણી ગામી પડવાનાં પૂર્તા ચિન્હો જેવાઈ ગયા છે. ઇકબાલની એ પેશન-ગોઈ પલ્લ સાચી પડવાના આસારો બતાવી ગઈ છે કે, જગતને દોગવાની જવાનદારી મુરિયો ઉપર આવવાનીજ છે.

મુરિયોએ પોતાના મજદબની આ જુલદી ઉપર રૂપ કરવો નેઈએ. તેમની તમામતર વિચાગજુઓ એ ઉપરજ કેન્દ્રિત થવી નેઈએ કે, તેઓ આવની કાલના જગત-સ્વામીઓ છે. મુરિયો એ જાન જેટલું વેટલું બતાવશે, માનવતાનો મુદિનદિન કરી એકવાર એટલોજ વેટલો જગી નિદગશે.

પ્રણામ, પ્રણામ !

અરુણના તે અગ્ન્ય
તપસ્વિને પ્રણામ, એકે
શ્રેયવાદનો આહુતે જગતી,

દૈત્યવાન્નાં જેણે અધાન દેડ્યા, સમાનતાની
ધૂળી ધખવી, બેદબારના જેણે બેખડ તોડ્યા,
માનસુદિના મદોગ અગ્રેષી, વિમાસના જેણે
ભાવેન વાંચા

પ્રણામ, પ્રણામ !

એ માત્ર-મૂર્તિને મટિકાટિ પ્રણામ, ખસીલ
(અલ)ના આશિર્વાદ 'ને મસીહ (અ)ના
ભવિષ્યવાદમા જેનું પ્રાકૃત્ય હલુ, જોકુલ
વાસી કુશ્મુદા ગતી-તાદગમા જેના સદેશ
દના જૌતમથુદની ગતી વાણીમા જેના
આગમન-ગીત દના, શમચ દ્રણની લીલામા
જેની પદમગમણીના પગવ દના, 'કૃતિ
ગમ્મમાવાતે વલ અર્ધ'ના પુનિત શબ્દોમા
જેની છાન્ત પ્રતિમાના પ્રતિચિત્ર દના.

પ્રણામ, તેને, જગત્ સમન્ત ગાટે જે
'કરુણાનિધાન' ને 'દયામ્વરુપ' થયો,
નાન ન અત્યાચાર અતાવવા રેતાગ જે
મા જેણે જન્મ ધર્મે અશાન્તિના આપણ
મરેલા શન્તિનો જેણે સદેગ અર્ધો

પ્રણામ, જગ દેગ તે ગજકુમાને
વિશ્વ મગ્નતમા પ૦ રોડ જેટલી જેની પ્રા
આજે વિનમા કહે કે

પ્રણામ

લેખક માંડવીઆ

જેણે પગો મુગ્ધવા, શત્રુઓએ પણ જેની
'સદાકૃત' ને 'અમાનત' આગળ
માથા ઝુકાયા

પ્રણામ, રૂપ રૂપના તે અગાને, સસાર
સમસ્તના આદ્ય જેની ઉપર કુર્યાગ થયા
મર્વાન્તયાંમીએ રવા જેના મુખચંદ્રમાં પો
તાના બ્રહ્મતેજ રેડ્યા, અરુણ-અજગની તે
અવન્તો જેના સાદ્ય પગ મોહિત થઈ, જન
વરો મનાયે જેમના મૃત્યુ એ છાદના પતિ
પાછળ અની થકુ જેમનો ધર્મ દનો, પિતા પી
ને પતિની ત્રયદામા જેમનો હિંસો નહોતો
જગમા જગતનો જેમનો અધિપતિ નેતો

પ્રણામ, ને અખં-એદમર્તિને-ને મગળ
હવનમર્તિને, પૃથ્વીના માનવ-પ્રાણીઓ જેના
ન્યાનિ-જગદગતા પવિત્ર મુકુટના ફર્શા મગવા
ને જેની અગ્ન્ય પ્રેમનીના શ્રાવણ કરવા
આજે પણ હૈમાભેન ઉત્કલ જે

પ્રણામ, તે પૂજ્ય પવિત્ર જગત-જ્યોતિને,
ઉચ્ચ ઉચ્ચ આમગની વિશાળતમા, મોટા
મોટા માતૈન્ડના નિમિ-પ્રમણમા, નીળા
મીઠા ચંદ્રની ચંદ્રિકામા, ઘેરી રેગી આમશ-
ગમની તેજરખાઓમા, ઉગત ઉત પડતો

શિખરે ગિખરમા, ઉડા ઉડા જલધિની
જ્યોર્ગિઓમા, શીતળ શીતળ મગીની લહેરી-
ઓમાને જગત્પા પ્રત્યેક અણુ પગમાણુ મા
જેની જીવન-ધોત જગદગી છે, કાળી કાળી
જેની કેશવરોને 'વલ્લયલ'ની ઉપમા અપાઈ
છે; મોડા મોડા જેના જીવનને 'વમા રમથત
અથ રમથત' ન ગૌર પ્રાપ્ત થયું છે

પ્રજ્ઞામ, વ્હાલ્યા વ્હાલા તે વ્હાલ્યને,
જુદિના 'ને આત્માના જેમા અગાધ અમાપ
ગમ દતા, રાગિ 'ને મદાનતાના જેમા અન્ન-
અમર પ્રજ્ઞાપ દતા, સદિ'જુતા 'ને અદન-
નીસતાના જેમા અમુર-અનત ખજાના દતા,
જગન્નોદન જે જગદગુરુ દતા, જગદાગી જે
જગજેતા હતા; કાદા જેને કમયે-પમરે પથ
ગયા, જાહિ'કા જેનો થેર-થેર પોકાનાયો
જૂખો—તરંગો મારવા જેના પગેરો પધાર્યા,
પ્રતુ—પગમા પડેલાકવાના અપનધે જેને
દેશનિકાય કમચે

પ્રજ્ઞામ, દ્યા-ટેન એ દમમનિ'ને, 'લા
તમિગ અલયકુમ્ભ યૌમ'નીશ બદ—યૌપણ
દતો વ્હાલેજા વતનમા જે દાખલ થયો, ટે-
કદ-શતુઓને કામા-ગીધુ પાતો માનવ-
દિલ્લો જે જેના થયો, જગનને આશ્રય-
આગમા મગદતો ન્યાય ॥ નુની ગિદામને
જે આકલ થયા.

પ્રજ્ઞામ, 'અમન'ના તે પવનગમગીને,
અન્યોનો જે નાથ દતો; મગીઓનો જે જેવી

હતો, મનીઓનો જે વાવી હતો; અગમોનો
જોડ આગરોથી જે ઉચકી લાવતો, વિધવા-
ઓના ધનના જે ન્હાના મ્હોર્ગ કામ કરતો.

પ્રજ્ઞામ, તે આન્દિ કામિયને, તે શાકો
મદરાને, તે માકીએ કવમને, એક આજુ
અ—આગળે જે શતુઓ મ્હોર્ગ કર્મથી શો
જૂઝતો, તો બીજા ગાજુ મનિના અધાર-
આગળે જે મ્હોર્ગના ધર્મીનો જો તનીન
રતો

પ્રજ્ઞામ, નેદ-આત્મા એ ગર્ગીની નયનો-
રાગા મ જાને, ઉભા જગત્પા થેલા
નયનો જેના સ્મીતા નયનો પર સદેક થયા,
દૂન-દૂનના નૂની વાદગમાથી જેને માટે આગ-
તણુ અલ્યા, 'કા વદા અતા આન્દિ મા
વદા'ના અગમ-મુદ મદાય જેના પર
પ્રગટ થયા

પ્રજ્ઞામ, મીમોડા તે મનગોદનને, જગ-
જગતી જેની મનોડોનીના નાટે જગદેવા
દિધાયા, ઉત્તન-અનિ ઉત્તન એના દુગનો ॥
માથા પે જેની અગધુનિને અપરો

પ્રજ્ઞામ, જગત ॥ એ શસ્ત્રમ પન મે ॥
પનિને, પૂરીના વિશાગ પાટલે જેનો કેઈ
જેનો ન જડયો, મુદના મયોદ નકમા દોનમા
જેના જેવો કોઈ દિદક માર્ગ ન જન્મ્યો,
એક માગાન્ય મેનિકાં જેમ જેવો ખંડો
જાતી, એક અદના મિપદીની જેમ જેવો

પડેગ ભર્યા, પોતાના નિર્ગળ આચ-ભુથી જેણે
ગ સક-શાસિતન બેઠવાવોના ભુકકા કર્યા

પ્રણામ, દિવસતના તે આકનાગને, હિરા-
ગિરિની યોગ—ગી ગુણામથી જેનો ઉચ્ચ-
વચ્ચ ઉચ્ચ થયો, 'લવણક લમા ખલકતુલ
અદ્વલક'ના વિગા—કંચા ધ્યાનનો જે
ગાનિક ગયો

પ્રણામ, ચસ-ગા તે ગમ્યાને ગાનસિક
અમાન ઉચેચા 'ને દુનિયાના કયેજો કાપના
જે જગ-આગણે ઉતર્યો, મગજ-મણુન
જેના ગિમત-ભુકે ઉભય જગતે વૃદ્ધ કર્યો,
આગ જેના આગળી-ધશાદે ચંદના જે
દુકકા થયા

પ્રણામ, અગ્નિવાગી એ અનમેશાને
વાગા ગકરીઓ ચાનો જે જેશહિ-ગાદ હનો
ખાતૂને જગતનો જે હાલો પિતા હનો,
સદીની હમન હુમયનનો જે નેહ-વેનો
નાના હનો

પ્રણામ સાદાઈ—તેના એ મતને, પે-
પૂ ન કરી જે બોજન જમ્યો, રેગમ—
નુચાગા મિલને ન કરી જેણે આનમ કર્યો.
મિનના ધર્મા દર્શી હાર જે વણુ-તોતયો
તેડો દેમે મગમે જેના દ્યાનો સાગ-ઉઠ-
જના, દુરગતો હિપ પણુ મદાયે જેણે ધ્યાનો
કમલ દોળ્યો, ચનલ—ચૂમતી સાદશાહને ય
જેણે રોકે મારી, વશત મગમે વગમા દીવો જે

ન મગે એરી જેણે ગરીગાદ સાધી, જીવનની
પ્રત્યેક ધરી જેણે ઉમ્મતના ઉદા—અથે
વાપરી, જન્મ સેતાજ જેના ધુન—મુખકે
'ઉમ્મત' આવી, અનકાગ સમયે પણુ જેના
દેમેથી 'ઉમ્મત' ન વગી, કયામતના દિવસે
પણ "ઉમ્મતી ઉમ્મતી" ના નાદ જન્મવાની
જેણે આગાઓ આગી

પ્રણામ, ઠાટિ ઠાટિ પ્રણામ, તે પ્રભુ-
ધ્યાગ માનવ-મખાને! નમસ્કાર, અધિકાધિક
નમસ્કાર, એની કપાળી નગરીને, જેના દર્શન
કન્વા મહાન હૈયે અભિનાયક માધિયા
રચાયા છે

યમ-ગવાગી પિયા! મહાન ગરીગ હંદ્યના
હંદ્યન-નખ' રીકાર કરે દાસાનુભવ
ચરખ-જના આ પ્રણામનો! તમે—તેવળ
તમે જ એના નોધાગ જીવનના આધાર છો ને!
વાગા—અતિ લાગા મમયથી તમાગ દર્શનની
કેળ એ જ આશા એને દેમે એ છે.
દ્યાધિધાન! ગરીગની એ આશા કયાદે મો-
ગવજો?

તમાગ ચન્દોળી એ ચપી કગે, તમારા
માયામા એ તેવ નાખ્યો, તમારી—પાનીઓ
એ હોગે હોગે ચૂમગે, તમારી ચન્દુ—ધૂનિ-
નો સુન્દો એ આખ્યે આજશે.

અને, કૃપાણુ! એ જ તો, એતો મુક્તિ-
માર્ગ છે ને?

ચાર ચિરંજીવી પ્રકાશના

હિન્દનું સુસ્થિત રાજકારણ

§ 'અદેશી નાઝીવાદ' વડાએ
પુનઃ 'નોદમતનામુ' પુસ્તક
પ્રેમ્ય અગિ-પુસ્તક.

§ એમાં મુદતના મુશ્કેલીમાં
મુશ્કેલીઓએ આપેલી કીમત-
વાન કુશળીઓનો કશીયંધ
કલિદાસ મંધવામાં આવ્યો છે.

§ અખબારમાં અવધોમય એ
પહેલા જ એની પહેલી આગતિ
ખાતે થઈ ગઈ એજ જતાવે છે
કે દેશમાં અને પંદેશમાં એણે
ગજળનાકે કિયમતી પવન
કરી છે.

કીમત એક રૂપિયા
પોસ્ટેજ પાંચ આના

પાકિસ્તાન

§ આ કિનારમાં હિન્દના વિભાગીકરણની
ચોક્કસ-કુશળીમાં રવશીમાં અવધોમય
અને વિવેચન કવામાં આવ્યું છે.

§ પાકિસ્તાન યુ', કેમ અને આ માટેની એમાં
અમૂર્ણ સમજણ છે.

કીમત છ આના

પોસ્ટેજ છ પંચા

સુસ્થિત લીગનો ઇતિહાસ

§ મુસ્લિમ-લીગની આપનાથી
માંડીને એની ૧૯૪૦ ની મહત્ત્વ
આફેરી મેક્કલગીના લીગ-૨૫-
નો સર્ગ, આંદા અને આત-
માંઆથી એજાત ઇતિહાસ.

§ એમાં ૩૫ વર્ષના લીગી
અવધવાના માયા કશિયાન
મુસ્લિમ-હિન્દ આગે આની
ઉમેશ મુશી અને મિયામી
અપાએની યાદીપૂરે કળા-
વડ પખ કવામાં આની છે.

§ એની પ્રનારના 'મુના'
મારિએ લખી છે.

કીમત બે રૂપિયા
પોસ્ટેજ બે આના

હિન્દનું સુસ્થિત બંધારણ

§ વિભાદ આદિએ એકિયે રેવી આ કિનારમાં
લીગના વાદોરી કના પડ વુદા વુદા હિન્દ.
મુસ્લિમ, અમેરિકા લેખકોના સંગ્રામ અને મના-
પૂરે લખાએલા લેખો મંધવામાં આવ્યા છે.

§ એની પ્રનારના ખુદ કામદે આંજમે લખી છે.

કીમત આઠ આના

પોસ્ટેજ બે આના

[કેરલાક હમદદ બાઈઓ અને અનુમતિએ માલી મદદ આપેલી
લેવાથી આ ચારે કિતાબો પડતર કીમતે જ આપવામાં આવે છે]

ઈકબાલ પ્રિન્ટરી • કુતિયાણા

ગરીબ દુનિયાનો ગરીબ નેતા

અનુવાદક • જનામ 'દાની' સાહિબ

દુનિયામાં સુલતાનો, અમીરો અને મુડીવારીઓ આંગળીઓ પર ગણી શકાય છે. બાકી જેટલા ગાનવીઓ પૃથ્વી પર વસી રહ્યા છે, એમની માનુષી ગરીબોમાં થાય છે. પૃથ્વીની આબાદી, શાંતિ અને ખુશાલીની નિર્ભરતાનો સાચો સિદ્ધાંત ગરીબો સાથે શું સંબંધ કરવામાં આવે, એ છે • ભતિ, ગરમ, ધર્મ અને શાસનની સામે

ગરીબો સાથે નમ વર્તણૂક, દમદર્દી, વાતસલ્ય અને ઔદાર્ય દાખવવાનો આદેશ આપવો સમજા છે. દુનિયાનો દરેક ફિઝોન, નમરૂદ, હામાન, કમરૂ, ગાઝ, હિદલ્લ અને મુમોલીની પોતાનો ગરીબોનો મદાયક જણાવે છે. આનાથોનો બેવી, વિધવાઓ અને નિગમારોનો મિત્ર અને લાગણી ધનવન્નાર ઝાહિર કે છે વાક્યોનો ઉપયોગ વસ્તુતઃ સમજા છે. નિવ્હાથી દા'વો કાવો એ પશુ મુશ્કેલ નથી. અને કાગળ પર પચા અને હમદર્દીમાં કુબેલા શમ્દો જખી નાખવા એવ સહેલુ છે, પન્નુ જીવનની પ્રત્યેક પળમાં, પ્રકારોના ક્ષેત્રમાં, ગફલત અને ગર્વની ધડીઓમાં વાચિક દા'વાઓ પ્રમાણે કર્તવ્યમય જીવન અનિત કરવું જાણુ કદંબુ છે

દુઝત મુદમ્મદ (મલ)ની મૂળ ઉદ્દગતા એ છે કે સાપે વિવા, દિન્દિ, અનાથ, પ્રવાળી

અને નાદાગની હિમાયત માત્ર વાચાના ઉચ્ચારોથી જ નથી કરી. બદલે સાપે એવા આગવી દષ્ટાંતો ઝળુ કર્યા છે કે આપનો નમ વ્યવહાર અહોનિશ મઝબૂરો અને નિર્દયતાના પીડિતો માટે વાતમલ્ય, મહત્તા વિશાળ માર્ગો વધારતો રહેશે, મનુષ્યની જીવહા પન્ન જ્ઞાન અને હતિહામના શમ્દો નગી છે ત્યા સુધી

ગરીબોની હિમાયતનો અર્થ શું?

આ પ્રશ્ન પર જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવો અનાવરત્યક છે અવગત, મુસેપાકના પુનિત આન્નિમાથી થોડાક સકલિત બનાવો જીવ કન્વા અન્યાયો નથી. આશા છે કે આ બનાવો ગરીબ ઉમ્મતને માટે મતોળના કાગ્જુજૂત થશે

ગરીબ ઘરનો દિપક

દુઝત મુદમ્મદ [મલ] અનાથ જન્મ્યા. ખુદાએ, આપને એક દિવસ પશુ પિતાશ્રીની વતમવતાનો દહાવો લેવાને અવકાશ ન આપ્યો. આપ જો વિતાવા જોવામાં નચિ-તાઈની જિંદગી પ્રાપ્ત કરી ચેત તો ? તો લાખો-કરોડો દિન્દિ અને અનાથોને આપના નેતૃત્વથી જે જ્ઞાન અને આગમ મળ્યા, એનો કર્તવ્ય-પાથો ન ન ખાવ.

ગરીબ ધાયનો બાળક

હજનત મુહમ્મદ [સહ]ને દૂધ પીવડાવવાનું અભિમાન બીબી દલીમાને ભાગ્યે આપ્યું. દલીમા બધી ધાવોમા સર્વથી વધુ ગરીબ દત્તા ઇતિહાસથી એ પૂરવાર થયું છે.

ગરીબ કાકાનો ગરીબ ભત્રીજો

હજનત આગી ॥ અને અબ્દુલમુત્તલીયાના અન્યાયન પડી આપના કામ અબૂતાલિબે આપના પાયાનું બીડ લીધું. અબૂતાલિબના દસ પુત્રો દત્તા અને એ અતિશય દંડિતાનું જીવન વ્યવિત કરી રહ્યા હતા. આજ ગરીબાઈમા કમનેના શાહ યુવાની સુધી શામિશ રહ્યા.

ધનિક પત્નીનો ગરીબ પતિ

દુઝૂ [સહ] ॥ નિકાહ દજનત ખદી તથા જાતી થયા દજનત ખદીન માલવાન ગાનુ દત્તા પન્નુ ઇતિહાસથી પૂરવાર થયું છે કે, દુઝૂરે પોતાના જાતિ ખર્ચનો ભાર ક્યારેય ખદીન પર નથી નાખ્યો. અનામા અમ્મદ ગીદ મિમરી વખે છે સુસુદનાદને પિતાના વાનમાથાથી ગાન પાચ ઉટ અને પાચ બકરીઓ મળી દત્તી, અને આ કમાન વાનમાની આપક પં આપ પોતાનું જીવન નિગમન કરતા દત્તા.

ગરીબ ઉમ્મતનો પયગમ્મત

દંડિતાનો આ કામ પયગમ્મરે દરવાગ ॥ નમતિ બતાવો પર અનુક્રોતો નથી એ પબુ વિચિત્રતા છે કે આનબર્મા આપને જે

ઉમ્મતના નખી બતાવવામા આપ્યા એ પબુ ગરીબ જ હતી અગીરો આપનો ઉપદામ કરતા દત્તા કુરેશ અગીરોએ આપને એક સભામા આગવ્યા અને મિશરગ કરી અય મુહમ્મદ. અમે તમોને ખુશના માયા મુન મા ભીએ એવું જો તમે ઇચ્છો છો તો ખુશને પ્રાર્થો કે એ અમાગ શહેરમા ગીરીઆ અને ઇગક જેડી નહેરો જારી કરી દે, અને એમ પબુ નહિ તો પોતાને માટે સરાન કરો, જેથી જગીયા ગતી જાય મોગ મોગ મહેવો ઉભા થઈ જાય અને તમાગ બહાર મો ॥ આગથી ભાગ્ય જાય, જેથી તમે જાનમા જવાની, સાદુ કંવાની અને આજન્નિમ શોધવાની તમી અને ઝંઝેમતથી મુક્ત થઈ જાઓ.

દુઝૂ [મિત] તાદ્દિમા તમગીક વધ ગયા તો ત્યા પબુ તાદ્દિતા મન્દારોએ આપની આગે અગીરી અને ગરીમીનો પ્રશ્ન મુક્યો તેઓ કહેવા લાગ્યા. મુ ખુશને તમાગ મિવાય બીજો કોઇ શાસ ન મળ્યો? તમને તો ચદવાને સારી પબુ મળતી નથી ખુશની ઉમ્મત જો પોતાનો પયગમ્મત ગાનવાની મેન તો કોઈ દામિમ યા મન્નાને જાણવત.

દામિમો અને મન્દારાની આતી મિ મેરી દત્તી પરતુ? પરતુ ગરીમોએ એક દિવસ પબુ આપ [સન]ની મઝમી નથી કરી એમ કહેવો મશ્હુત અને મર્ગનાં પાનેથી પવિત્ર દત્તા ત્યાગે તાદ્દિ અને મકા ॥

સગદારો હુજુર [સન] પર ઇંગ અને પત્થરો વગસાવી ન્હા હતા ત્યારે આપની માથે ગરીબોના સમૂહ હતો ગરીબોએ આપ (સલ) ની મિત્રતામાં જે કપડો સદન કપડો છે એને કમશ વર્ણવવાને યથા નથી હજ નત ગિનાન, હજરત અબૂકરિયા, હજરત મહીન, હજરત અમ્માઝ, હજરત મામિઝ, હજરત હખીય અને હજરત એની અત્યાચાર પીડાના પ્રકારો 'સીને નયી'ના વાચકો સામે છે મક્કાનો ગરીબ

જન્મથી ગંધાવગ્યા [નખૂંચવનો] જહા મુખી] આપે જે જીવન વ્યતિત કર્યું, એ ગરીબ હતું પયગમ્બરીના દાવા પડી આપનો સગાય કરનાર બોમ્બા પણ મુખ્યત્વે ગરીબો જ હતા આ એ વતુઓએ આપ [સન] પર એ અસન ફેરી કે કઠારે ય આપ દરિદ્ર જીવનથી અસાહેબ ન થયા ગરીબોની મજિનનો કમામ

મદની ઇલામા ય આ દરિદ્રતાનો કમ

કપાયો નથી મરીના મુનવગમા આપ [મલ] નું સૌથી પહેલું કાર્ય મજિનને નય-વીના ચણતરનું છે ચણતર શરૂ થયું જે ઉ જમતના શક્તિશાલ પણ મજદૂરોમાં શામિન હતા આપ પત્થરો ઉપાડતા હતા, માગી ખોદતા હતા પત્થરો એટલા ભારે ઉપાડતા કે આપનું મુસાગક શરીર લચકાઈ જતું મિરો કહેતા હુજુર! અમાના માગાપ આપ પર વારી નય આપ મૂકી દો અમે ઉપાડી લઈ જશું આપ ફરમાવતા મુક સાહે પરનું થેડી જ વારમાં ફેરી પાછા એટલા વગરનો પત્થર ઉપાડતા અને મજદૂરોમાં શામિલ થઈ જતા

આ શું મજિન હતા ? નહિ આ તો મગેગના એમ્પ અને સાદાઈનું મત હતું એનું ઠાપડું જ ખજૂરની છાનનું હતું. વર્ષોક થતો હતો ત્યારે મજિન માટે મુકી જમીન ખાકી નેની જેતી

આપણા રસૂલ

સીઆ, બાગકો અને પુરુષાને એકસરખી ઉપયોગી થાય તેવી ગુજરાતી ભાષા સીઆ અને બાગકોને મહુલિયતભર્યા થાય તેવા ટાઇપો, હોંગે હોશો વાચના મન થાય તેવી મીટી વાક્ય ગોઠવણી, જમાની આડબરથી પર તેની ફીતરી ભાષામાં લખાયેલી 'સીરત-કિતાબ'. કીમત માત્ર આઠ આના.

લખો અબ્દુરહમાન 'અસીર' ચતીમખાન શેઠ - કુતિયાણા

અ સ્વ લા મુ અ લ ય કું મ

અનુસારકે મુદ્દમદ દ્વાજી અ. લતીકે જુદાણી કૃતિયાળા

પગમગમે છનામ (સથ)નું કથન છે કે મુમલમાનો જ્યારે આપસમા મળે તો એકબીજાને 'અમલમામુઅલયકુમ' કહે અરસલામુઅલયકુમ કહેવાથી મુમલમાનોમા પન્પન્ મુદ્દમત વધે છે.

મન્નરે કાએનાત (મન) જ્યારે મુમલ તારીકે લઈ આવતા તો 'મનાતમ મ નાના-મોટાએને 'અમલમામુઅલયકુમ' કહેતા. ખાજામમા મા છનામા જ્યારે મોઈ મુમલ-માને જોતા તો અમલમામુઅલયકુમ મહેતાની પોતે જ પહેન કરતા. મહાળા (-દિ) જ્યારે મોટીકે જુદાણ પછી પણ આપસમા મળતા તો એકબીજાને અમલમામુઅલયકુમ કરેના. દરમ સર્ગીશમા આપુ છે કે અમલમામુ-અલયકુમનો જવાબ વધુ માન સમ્મદોગ વાળા પહેલા મલામ કરનારા 'અમલમા મુઅલયકુમ' કરે તો જવાબ દેનારે 'મુઅલયકુમુઅલામ -દમતુલ્લહ વ જામાનહ' કહે

મહાળા [-દિ] || વખતમા અમલ-મામુઅલયકુમ કહેવામા પહેલ કરવાનો ખ્યાલ નવપ-મોટપ મા એ દલા કે દન્નન ઉપ-

ન્કોનો માલુ મોહ છે અને કોણ નોકર, માલુ દવનતમદ છે અને કોણ મરીયા, કોણ નાનો છે અને કોણ મોટા એ જોયા વગર સદામા [-દિ] દરે નાના-મોટા માલુસને સનામ કરતા દતા પન્તુ કમતમીમે મુમલમાનોએ જ્યા છનામની બીજી ઘણી મારી વાતોનો ત્યામ કર્યા ન, ત્યા અમલમામુઅલયકુમ મહેતાની નુબતને પણ તેઓ જુલાવી જોયા છે. બીજી કવમોની દેખાદેખીએ દકવત કરવાની આદત પડી અરસલામુઅલયકુમની જગ્યાએ બંદગી, તમનીમાન, સાદેમજી, આદામ-અર્જ વગેરે સમ્મો વપમવા લાગ્યા. ઉગર, દગજમે દવલન અને છઝઝનનો સવામ કરતી વખતે ખ્યાલ પચદા થયો મરીયા અમીને, વાણોતર મોહને, શમિન શાસકને સલામ કરે એ ફજિયાત હતું. મોટા માલુ-મોએ અનામનો જવાબ આપસા માટે માલ આંગણી મા દાથના છસાગને-ત કારી મળ્યું, ને મોઈ તાવાનો માલુસ પોતાના એકિમગને, નોકર મોહને અને મરીયા અમીને અપામ ન કરે તો તે ઉદન અને એઅદગ લેખાય છે.

આ બધી વાતો મુખા-ખા માગે છે

અંતિમ રસૂલ (સત.)ની

• લેખક :

અંગેડ અમરતા

જનાય અબ્દુર્રહમાન 'અસીર' સાદિય

કુરઆને હકીમનં પર્ક પર્ક અને વાકયે વાકય નસુએ અકગમ [સત.]ના અનુવર્તન અને એમના અનુસરણનો આદેશ અને ઉપદેશ આપે છે, અર્થાત "અતિહી" અને "તખિહી"ની તઅલીમ-તાકીદથી કુર-આને હકીમનો કોઈ ભાગ અને ભાગનો કોઈ વિભાગ ત્રિમુખ કે વચિત નથી. અવતવી અને નવતરી વખુનશૈલીમાં કુરઆન પોતાના આ આદેશનું મુઅન અને અપ્પીકાઅ કરે છે

પરંતુ મવાલ એ છે કે : જે અમુકના કાળ પર કાળાતગનાં પડે પથગયા લેય, તેમનું આજ્ઞાપાત્ર અને અનુમત્ય કરવું ને શી રીતે ?

મા લિ અ ન,
આન પ્રશ્નના ઉદ્દેશ મન્ને 'મીનો' અર્જાય છે, 'અગિર' ચીનગાય છે અને 'વાહકો' લખાય છે

નિશ્ચ મમગનના
મમે ત્યાના અને

મમે ત્યાના 'અન્નિ નાયક'ના "અગિર"નું નિન્તન કરે કોઈ કાળના કે કોઈ વિભાગના અગિર-નાયકનું "અગિર" લોકનાયકાઓ અને દંતકથાઓથી કોઈ અને વિહોણું નહિ હોય-અતે નથી જ, અર્થાત 'આગિય ધકન' માટે 'આગિય-નાનિય' પાસે "આગિય ધકવેવા"ને દેખવા ને જાણવા કેવળ બોલકથાઓ જ અને ગાગમપા જ હોય છે

અને એ તો સાવ ઉધાડી જ વાત છે કે 'લોકકથાઓ' અને 'વાર્તાગાનનો' "નિશ્ચામ"ને વગતા નથી, એટલે તેમના પા ન 'મકીન'ની મુદ્દો મિખત થઈ શકતી

‘અમીર’ સાહિબ ઉર્દૂ સાહિત્યના એક અગ્રણ્ય અભ્યાસી છે. શુજરાતી ભાષા ઉપર પણ સારો કાળુ ધરાવે છે; પરંતુ જેટલું વાંચે છે તેટલું લખતા નથી. વાંચવા જેટલો જ ભે લખવાનો શવક હોય તો, બેશક, અમર રહી જાય એવું સાહિત્ય સર્જવાની તેમની પાએ મૂડી અને શક્તિ છે. હાલમાં તેઓ મેમણ કવમના ઇતિહાસનું સંશોધન કરી રહ્યા છે. અહિ રજુ થતા તેમના લેખ પરથી તેમના વિશાળ વાંચન અને જોડા અભ્યાસનો કંઈક અંશે અનંદાઝો થઈ શકશે.

પ્રમદીય હવનની હોય કે પોતીકા હવનની-
એની નથી કે જે મીઠનકર્તાઓએ સાચવી
અને સંપૂર્ણ ન હોય

અને અદ્વિ-આ હવનમા 'પોતીકા'
અને 'પાન્કુ' કશું જ નથી, કશું જ હોઈ
ગરુડ પશુ નથી. આગળ જપ્ત કહેવાય છે તેમ,
'મુલ્ય હવન' જ 'માત્ર હવન' હોય છે.
સુનાયેથી અને વિમરણેલી, ના, અંકે મરી
ગયેથી "માનવતા"ને પુનઃ અંત કરવા
અને જગે હવની ગમવા મુન જગે અવનરે
અને આવે છે

અને તેથી જ કુઆન અનુયાયીઓએ
આ મધુ 'તકવીન' નથી બપુ-અનુયા
યીઓ બધે છે તેમ, બાકે આ સર્વ કાષ્ટ
'તનકીન' બપુ છે-દીપકારે બધે છે
તેમ, અને તેજા જ માટે તેમને પેના
અમેમતા કથાનમા સાડા નાગ વાળ
માનવીઓને હવના દેના પડ્યા છે

અને તે કેવી રીતે ? નેઓ કાષ્ટ
હતા, ક્યાના હતા, કેવા હતા, કેવડ હતા,
તેમણે કેવી પામેલી માબપુ, ક્યા મંગે-
ગોમા અને કઈ ગિતિમા સાબળયુ અને
માયગુ આયા, તે માબપુને પાન પશુ
હતા ? અને માબપુ પડી સાચવવાને વાચક
પશુ હતા ? આવી આવી અને આટલા વી
'હવાગે' પડી મુન [મલ.]નું "અનુષ્ઠ
હવન" તપાસુ અને વ્યાસું છે

જગતમા હવી ગયેથી કે હરી રોકી
કેઈ એક પ્રજા પણ પોતાની "વિવ્રતિ"ને
આમ "અમત" બનાવી કે "હવત"ને
ગમી શકી નથી અને ગમી શકતી પણ નથી

૨

૨

૨

એકમ, મુનમાનોએ તે કથું છે, જે
જગતે નથી કથું અને જગત નથી કરી શકતું.

પન્તુ આ બધું કથું છે તે મુસન-
માનો ન કરત, અને માનવાને ધડીબગ માની
ત્યો કે (દેવા હતા) નથી કથું, તે પન્તી,
"અનિદા" અને "તમિજી"ના કુઆન
આદેશને અપનાવવા અને અંગીકારવા જગત
પામે શું હોય ? મુલ્ય (સલ)ને જગત કેમ
રિહાનન ? કયાથી પામત ?

યકીનન, નો પણ અને ત્યાગે પણ
આ કુઆન આદેશને અપનાવવા અર્થાત
આ "અનુષ્ઠ હવન"ને અનુમતવા જગત
પામે મધુ જ હોત, કાગ્ય કે કુઆન
"અન-હલ"ની "અલિદ"થી "વત્તાસ"ની
"મન" સુધી ગીતને મુલ્ય છે અને ગીતને
મુલ્ય 'નબશિષ' કુઆન છે અદ્વિ એ-
મેકથી એકે નોમુ" કે નપું નથી, નપું કે
નોમુ હોઈ શકતું પણ નથી.

અને આ માત્ર આગિતકેની આદેશ જ
કે અગ્રીદતમંદની અગ્રીદત જ નથી, કુઆન
પોતે જ હોઈ છે "જે તારી તન્દ વહી

કન્થામાં આપ્યું છે, 'અમ, તેને જ તું દદતા-
પૂર્વકે જીવનધેયેય જનાવ" [ઝુખકે]

અને કુન્થાના જ મનુષ્ય [મય] ની
જાગે ઠંકગર આપે છે " જે મારી! તન્ક
વની કન્થામાં આપ્યું છે તે મિત્રાગ દુ અન્યને
અનુમતિ નથી " [અદમકે]

અને એક મરાવના જગ્યામાં આટી
અ પતા મન-પત્ની મિદીકક [મિ] કુન્થાને
કે " રસુવનું આપ્યું કુન્થાના રિત્તો અન્ય
કે કંથે નહોતું. " (દીપ)

અને હા " પવગામ " ની અલ્યાઅલ્યની
પત્નીના માટે પણ પવગામ-જગની પિત્રાન
હુકી દોષ છે, અને અદિ-આ રિપયમાં
પાન કુન્થાન અને કુન્થાન વાવનાં મન
[મન] જ ' એકલા ' અને ' અનંક ' છે
અર્ધાન જગનનગના ' ધર્મ-પુત્રકે " માથી
કેહ એક ' પુત્રકે ' પણ પોતાના લાવનારના
' લાકે ' ને જનાવતો નથી, જાકે તે વ્ય-
મિત્રો-જે ' ધર્મ ' આપે ' મનાવ છે-
દર્શનમાં કેહ અકિનમો દત્તી પણ, એ જ
એક સંકાપક મરાવ યદ પડે છે જ્યા
આવી મિત્રિ દોષ, ત્યા ' અનુવન ' અને
' અનુમન ' ની જાન જ ક્યા ને છે જે ?

અને વધી ખુદ એજ ' પુત્રકે ' નું
કોમાર્થ ક્યા મંકા મુક્ત અને સુશિત
છે જે ? પોતાને વાવનાર માટે આશી-મુખન
મુ અને, જ્યા પોતાનું જ સુખન સંકાશીય
દોષ ત્યાં ?

અદિ પાન આ આ માની છત તમે,
કેવળ કુન્થાન એક જ એવો મંથ છે, -
જે સર્વ રીતે હંસાની દાથેથી અક્રોતો અને
મદ્દુત છે અને કુન્થાનની ' અખંડતા '
' અને ' અમન ' એકલા કુન્થાન-આરિત-
કેનો જ આપે નથી, કુન્થાન-આરિતકો પણ
અદિ કુન્થાનને મમન કરે છે.

જ્યા કુન્થાન અખંડ અને અમન
છે ત્યા તેની સાથે મંકાથેયુ અને વખાથેયુ
' જીવન ' - નુન જીવન પણ અમ છે, અને તેથી જ
હંસાની આતમી મરીમા મક્કા અને મરીનાની
નવીઆમાં જેવી રીતે અને જેટલી મરીપનાથી
અ અનુપર જીવન જોઈ અને જાળી રાકાવ
દનું નેત્રો જ મિત્ર અને તેટલી જ મરીપનાથી
આજે-અત્યારે-કેમની લીમી મરીમા પણ
અધે મથ જ્યા જ્યાં કુન્થાન પદોઅં છે
[અને કુન્થાન મ્યાં નથી પદોઅં જે ?]
એ મિત્ર જીવન જેલ અને જાળી
મકા છે.

આદર્શ રસૂલ (સત.)નું

આદર્શ જીવન

લખનાર :

જનાબ સિરાજુદ્દીન દુરયશી, અલ-હાશિમી

ગેનેરા : ૨૦૮ પંચ, જુનાગઢ.

“નામૂસે-મિદલત” તરફથી હંદી ગીલાન પ્રમંચે પયગમ્બરે હન્દાગ (મચ)ના જીવન પ્રમંચે ઉપ જુદા જુદા સ્થાનો પુત-કામગા પ્રમંચે કંવાનો એલ ન કંવામ આમ્ચે છે, તે તત્ત્વી પ્રજો આનંદ થયો કામગાની કામગી મોપયારી પ્રમંચે આ સાદચ માટે હું “નામૂસે-મિદલત”ના સચાવકોને ધન્યવાદ આપ્યા વગર રહી શકતો નથી કવમી મેવાની ધમગ ધમગવામ્ચે કામગી મોપયારી કે કંગાકડીના પ્રમંચે ડગી ગતતા નથી ઉત્તમાકી યુપાનોના શબ્દકાપમા નાકિમ્મી દીના ગમ્મોને આન નથી જેને મેવા પગતની છે, તેને માન દેકે માર્ગ ખુના હં

મુખે કરીમ [મચ]ના જીવનચરિત્રની જગતની અન્ય કવમો, અને તેમાય વર્ષો મુસનમાનોને ગાકિકે કંવાની ખાન જરે છે વાળા મુસનમાનો એવા હશે, જેઓ આજ નુંની નવીએ કરીમ [મચ]ના જીવનચરિત્રની સંપૂર્ણ રીતે વાકિક નહિ હંચ ગુનગત-કામગાવાડના મુજિમ અંધુઓની ભાષા હજો ભાને મુજગતી લોતથી તેઓ ઉદું પુતકેનો લાભ ઉપાડી ગતતા નથી, એટલે પયગમ્બરે હન્દાગ [મચ]ના જીવન પ્રમંચે મુજગતીમા પ્રમંચે કરી આખા મુજગત-કામગાવાડમા ગદોળા

પ્રમાણમા છો હાથે વહે ચવાની ખામ અગત્ય છે, જેની ગાઈપાથીને ના પાડીગકાય તેમ નથી

મુખે કરીમ [મચ]ના જીવન પ્રમંચે આજના કંગાકડીના સમયમા માર્ગદર્શક થઈ પડે તેમ છે મુસલમાનો આ જીવન પ્રસંગોને વાંચ્યા પછી તે ઉપ મુજપણે અમલ કરે-અપનાવે તેની ખામ જરૂર છે, દાલતી તકે તે મુજિમ અંધુઓ પયગમ્બરે હન્દાગ (મચ)મા જીવનચરિત્રને પોતાની મામે માપી, આપે [મચ] ગતાવેલા મિકાનો મુજમ અમલ કરે તો તેઓ આજે પ્રવર્તી નદેથી દરેક આકેનોમાથી ઉગરી શકે તેમ છે, મુખે કરીમ [મચ]નું અદ્ભુત અને અનુકરણીય જીવન આખા જગત માટે આજે મનન કંવા મોગ્ય છે, જગતને તેમાથી ગાનિત, એવતા, ઉમરતા, દયા, સાદગી મિશેરેના અનેક મદાન બોધપાઠે અવશ્ય મળશે

દ મુદ્દઅમ [મચ] ફક્ત એક માર્મિક પયગમ્બર ન હતા, જન્મે જગતમા જમ્મફઝિયતમા પ્રથમ પ્રચાનક, જગતમા મદાન મજદુર નેતા, વિશ્વગાનિતના પહેલા ઉપામક, જગતમા મદાન ફિલોસોફ, જગતમા અગ્નેક મેદાપનિ, જગતમા મદાન હકમલિ આદશાલ અને આજનીમા મુજમ્મમ નમુનારૂપ હતા

આને જગત શાન્તિ, સાન્ની, દયા અને જગદ્દિયતની જોગ કરી રહ્યું છે, પરંતુ તેઓને સાચો માર્ગ જણતો નથી. પણ જો તેઓ પયગમ્બરે દરેકમાં [સમ.]નું જીવન-ચરિત્ર જોગ વાચે-મનન કરે, તેમજ તેના ઉપર ચુસ્તપણે અમલ કરે, તો તેઓ જોઈએ છે, તે એક જ પગમાં ગળી શકે નમ છે.

મુસ્લિમ જંધુઓએ મુસે કરીમ [સમ.]નું જીવનચરિત્ર વાચ્યા પછી મુન્દા-નદીના કડી દાપ ઉપર દાપ ગળી જોડી રહેવાનો દરેક મમલ નથી, પરંતુ તે ઉપર ચુસ્તપણે અમલ કરવાની જરૂર છે. અમલ પગ વાચન નકામું છે જો મુસ્લિમ જંધુઓને અવધાનઆધા મદબુદિ આપે અને તેઓ આ દરજ્જા [સમ.]ના જીવન પ્રમંજો ઉપરથી એક પ્રેમ જાગાવી, ને ઉપર અમલ કરવાની શરૂઆત કરી દે, તો તેઓ જોત-જોતામાં જગતની દરેક આફતો અને મુશ્કેલીઓનો આમાનોથી મુકાબલો કરી શકશે.

મને ખાતર છે કે “નામૂએ-મિન્જત” તરફથી પ્રગટ થએલા આ પુસ્તકનો મુસ્લિમ જંધુઓ પુરેપુરો લાભ ઉઠાવશે.

દુ. ફરીથી “નામૂએ-મિન્જત” ના હિત્તાદી સ આશરોને તેઓની આ મેંત જાદન થનપવાદ આપું છું, અને કુઆફર છું કે, અવધાનઆધા નેએને આ નેક નિવડનીનો નેક જરહો આપે, આમીન.

—ઈન્સાનુસ કામિલ—

(પૃષ્ઠ ૨૪ થી ચાલુ)

પણ વધુ વ્યાપક હિંદુઓની ખિયાલતની મોજગા છે, જેનો હેતુ ફક્ત આત્મગાંધીય જંધુત્વ સ્થાપવાનો છે.

આજના અર્થશાસ્ત્રીઓને આંતરગાંધીય સેવક દેરડામાં બચાવની પ્રથાનો પ્રમાણૂજ મુંઝવી દલો છે. હરણામે પ્રથમથીજ વ્યાજ માત્ર દાગ કરેલ છે, આજના અર્થ-શાસ્ત્રીઓને ફરનામી અર્થશાખના સિધ્ધાન્તોમાંથી ધાર્મિક તબાવનું મળે તેમ છે.

આજનો મમારવાદી કે માર્કસવાદી જો દરેકામના ઝગાળ અને ખચકાતના સિધ્ધાન્તોનો અભાસ કરે તો તેને માર્કસ કે લેનિની જાણે સરેજો જાડી રહેશે.

હરણામી નતવનાન એટલે મુદ કે મદન નદિ, પરંતુ ગાંધી અને સરજા. પણ એ મરણામી નતવનાન આજના નીતો કે મોપેનદા-વર્તની કિલસુરીઓમાંથી જન્મેલ Suppliment આપણને કદાચ નદિ આપે. આપણે નેની જરૂર પણ નથી. હરણામી નતવના આપણને ‘ઈન્સાનુસ કામિલ’નો મહેશ આપે છે અને એ સફેશના વાદક આદા અને સરજા દેખાતા દરજ્જા મુદમગ (મમ.) “ઈન્સાનુસ કામિલ” કેમ દોપ તેડું આંખ-દયા પ્રતિક મજૂ કરે છે.

વિશ્વવ્યાપી ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ

૭

૧ લખનાર :

માહાત્મા રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ
એમ. એ.

વિલાયતી ચરમા ધાગણ કરી આપણે પૂર્વ ઇતિહાસ જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને એવું ચિત્ર દેખાય છે કે મુસ્લિમ એટલે એક હાથમાં તલવાર અને બીજા હાથમાં દુઆન લઈ ધુમતો, ગળા કાપતો નાકમ ! આના કાન લગાવેલ મુઝાલુ બોલુ બાંધેલ જાડી આવશે, મુઝિનમે અલગન જાકેશીયી તલવાર વાપરી છે, અને પ્રત્યેક પ્રજા-હિંદુ, મુસ્લિમ, ખ્રિસ્તી, બાદુદી-ગોતાના તલવાર બહાદુરો ઉપના કરે જ છે; પરંતુ તલવાર ધારી મુઝિનમ મિત્રાય તે બીજી વિન ન જ હોવા શકે, એમ લોકોને ગતાવધુ જાણે કે મુસ્લિમો બાદુ જ ગાતેથી ઉમરા વ્યાપારો કર્યા છે, અને વ્યાપારી તરીકે તેણે પૂર્વ અને પશ્ચિમની યોગબાબ જીવત ગણી છે.

જ્યાં જગતભરના વાણિજ્યે નહિ જોઈ તે જ એવી મદાન આર્થિક ઉમરાના ઇસ્લામી વાણિજ્યે જગત મગસ ડળુ ફરી છે. લોકો બાંહે આપવી, પૈસાનુ વ્યાજ લેવું એ અદાય દેશના અર્થશાસ્ત્રને માન્ય છે; એ સિદ્ધાંત માન્ય નથી એકલા કરનામને ! વ્યાજ લેવું

એ ઇસ્લામ ધર્મ પ્રમાણે હામ છે; આ મદાન ઉમરા વાણિજ્યના વાગસ મુસ્લિમને ગણત છે એમ કહેવું એ આખરો બધ કરી સૂર્યને ન યોગબાબ સગણુ છે વ્યાજ ન લેવાની આર્થિક કાવનામા વિશ્વજયુત્વનો એક મદાન સિદ્ધાંત સમાવેલો છે, માનવી એ માત્ર અર્થશાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે વ્યાખ્ય પૂતણુ નથી; પરંતુ તે આત્મ પ્રાગજીય કહે કે સામાજિક Socialistic અર્થશાસ્ત્રો પડી, તેને આચારમા મૂકનાર જીવત માનવી છે, એમ ઇસ્લામ જતાવી આપે છે.

જે ઇસ્લામ પોતાના નામમા જ જગત શાનિનો અર્થ મૂકે છે, જેની વિશાળ સમાનતાના આજના પ્રજાસત્તાવાદીને પણ આશ્ચર્ય પમાડે એવી, યુદ્ધાગ્રાધી શહિદશહ થઈ શકે એવી સમાનજમના થઈ વિકસી શકે છે, જેના અર્થશાસ્ત્રમા માનવજાતની હોમજનિના સંકેત સંખ્યા વ્યાજનો ગદિફકાર છે; તે ઇસ્લામ સર્વદા પૂજ્ય છે. અમુક યુગના ગુણદોષને ધર્મના ગુણદોષ ગણવાની આપણે જૂન ન કરવી જોઈએ.

બહારે શરીરઅલ

મનતાના અણુનજીના મુદ્દમદ અમજદઅલી સાદિગની જેમિરલ તરનીક મુજગતી મિયામમાં, એક પણ સુચત વલ જમાઅત મુમલમાનનું ઘર આ કિનાય વગર ખાલી ન રહેવું જોઈએ લલિયો [મુજ પડતર] આઠ આના. પોરેજના જે આના અલમ

[લાગ પહેલો]

અમદુલસતીક મુદ્દમદ શીવાણી જામે' મજિદ પામે, કૃતિયાણા

દર્શાવતે સીરતનો મકસદ

મૂળ લેખક : અદલામહ અનવારૂલહક સાહિબ B. A., H. P., M. A કાઝિય

બાવાનતરકાર - ઉસ્માન હાજી અ. ગની બાયલા 'મુશીર'

ચુરિદુના અંચુદિઉ
નૂરહાદિ બિઅમ્ક-
વાહિ હિમ

આ આપતનો
અર્થ એ છે કે
ઈસ્લામના દુસ્મનો અને
વિરોધીઓ અદલામહના
ગુને પોતાની કુકો
ગરે હોમવી નાખવાના
નાપાક ઇરાદા ધરાવે
છે અને ઇચ્છે છે કે
સરકારે મરીના [અ.પ.]નું
વાવેયું નૂર કાઢી ગીને
પગ હોલવી નાખવામાં
આવે અને દુનિયાનાં

મવલવી હોય તે મુકરિર હોયજ અને મુકરિર મવલવી
હોય તે જાદુઅકશાં બયાનકાર પણ હોય જ. અદલામહ
અનવારૂલહક સાહિબ આવા-ઉપર કદ્યા તેવા વકતા
તો છેજ; પરન્તુ તેમનામાં એક બીજી ખુસુસિયત
પણ છે, અને તે એ કે પોતાના મુદ્દાઓ અને મકસદને
તેઓ છેવટ મુધી બારે કુશળતાપૂર્વક નભાવી શકે છે.
તેઓ મુકરિર ઉપરાંત મુકરિર પણ છે. તેમની
લેખનશક્તિનો જીવંતો મુખુત તેમની 'અનવારૂલ-કુરઆન'
નામની મસ્દૂર તરનીક છે. આ બધાં સાથે તેઓ
મુફતી પણ છે. અત્યાર આગમચ તેઓ માંગરોલ
રોટના મુફતી રહી ચુક્યા છે. નામૂસે-મિલ્લત માટે
ખાસ મળેલા તેમના આ મૂળ ઉર્ફ લેખને અહિ
શુજરાતી લિખાસમાં પેશ કરતાં આનંદ થાય છે.

કરી એકપાઠ અનેકેશ્વનાદ અને અધર્મ-
નાદનો અધિકાર વ્યાપી જાય.

ઈસ્લામના દુસ્મનો એ પ્રકારના છે :
એક જૂના અને બીજા નવા. જૂના મહાના
મુશરિકો અને અરબના યહૂદીઓ તથા નસા-
ગઓ હતા, જેઓ આપ (સલ.)ને નજૂમી,
શાઈર અને (ગઝિઝુલિફાદ) પીતાના કહેતા

હતા; આપના જન-ભાલ અને ઈઝઝત-
આખરને જાગ્યાદ કરવા માટે ગતદિવસ
કાવતરું ગયા કરતા હતા. ફરલીયે વાર
તેમણે આપ (અ.પ.)નું ખૂન કરી નાખવાનાં
કાવતરું ગયાં અને આપના ઉમ્મતીઓનાં
જન-ભાલ તથા ઈઝઝત-આખરને એવાં એવાં
નુકસાન પહોંચાડ્યાં કે આજે સાડા તેર સો
વરસ પછી પણ એ બનાવોના રમગમ માનવી

કંવાડા ઉભા થઈ જાય છે દરજત ગિવાન
[મદિ.]ને કાકિંગ પહાડના ગરમ પથ્થરો પર
નગ્ન કરીને ધસડતા હતા; હજરત અબૂ
ફરીહાના પગમાં એડીઓ નાખીને ધોમ તપતા
તડકામાં સુવડાવી દેતા હતા; હજરત સમીઆ
(હજરત અમ્માના પાનિદદ)ની પેશામની
જરૂરિયાતે અબૂ જલ્દયે બાડો મારીને તેમને
શરીફ કરી નાખ્યા; હજરત ખુઆમના માથા
પર ધગધગતા કોણસાઓની સગડી મૂકવામાં
આવતી હતી; હજરત કુતબને ચટાઈની
અદર ખાધીને મર્યાનો ધૂમાડો આપવામાં
આવતો હતો, આ ગાંધુ શા માટે ? એટલા
માટે કે તમે મુહમ્મદુસ્સલ્વાલ્લા [મધ]ને
ખુદાના પયગમ્બર શા માટે માનો છો ?
શા માટે એ કંડા અને હજારો દેવદેવીઓને
મૂઠી એક અદનાહની રહામે મિજદો કરો
છો ? શા માટે બનાવડી તવગેન અને
હન્જલને છોડી કુઆમને ખુદાની દિવાન
માનો છો ? પણ, એ અલ્યાદ અને એના
મુદના આગિદો હજારો તકવીફ સહન કરે
છે, દેશમાંથી દિવરત કરી મદીના મરફ
આલ્યા જાય છે ધન્નાર, માનગતા અને
સગાઓનીઓથી ભુગ થાય છે એટલું જ
નાહિ, પાંચ નુખ્ખન-નીષિકાના એ પન્ચાના-
ઓને હતા ન હતા કરી નાખવા માટે
કારિના, યહૂદીઓ અને નમાનઓની ફત્વન
મદીના શરીફ પર ચઢી આવે છે; પન્તુ
હંમે મુહમ્મદના એ મતવાસાએ તલવાગેનો
હાયામા પાંચ નિડર અને ગિર્જિક બની
લાઈલાદા હંદરવાદ મુહમ્મદુસ્સલ્વાલ્લા

મન્તીભયુ ગીત ગાયે જાય છે અને આખરને
ખારે એ મદીન ખુદાઈ હરકત કમસર
અને કિમગના વ્યવસ્થિત અને સગદિત
હરકરો પર વિજયી નોવડે છે. પૂર્વ
અને પશ્ચિમમાં “ વજદિરો હુ
અલ્લીને કુલ્લોહુ ” આખરે આજ
દેનાઈ દબ્બ નેવામાં આવે છે. હગનના
અગિન-મન્દિરો કંડા થઈ જાય છે, દેવળોમાં
શંખાન્ને ગાંધે ‘ અશદદ અન્ના મુદમ-
કુન્મુતલ્લાદ ’ના દિવદર નાદ ભુનદ થાય
છે મદેનાસાહેબા મિદાસનોને ચયે ખાતિ-
મુન્નાળીશીનુ આમન ગિજાવી દેવામાં આવે
છે અને અગરને સમ્પૂર્ણ પડે, એક ધુન મારે,
એ માર્ગેષ્ટ દુરમનોથી તદ્દન સાફ કરો
દેવામાં આવે છે

એ પડી હંદસામની એક બીજી દુરમ
બ્રજ યુ-પમાંથી ઉદભવે છે. જ્યાં મુખી
દાંઆમી મદામજ્યો બજારાન હોય છે ત્યાં
મુખી એ યોદ્ધા કંઈ નથી ભોવતા, પન્તુ
જ્યારે મુનધાનો દેભર-વિલામ અને ગંમ-
ગમમા પડી વતય છે, માર્ગિક તાન અને
કંનામ-પ્રતારને છોડી દે છે અને યુ-પની
અમર એમના દિવ, દિમાગ તથા શરીરને
અનપાય બનાવી દે છે તો એ બ્રજ સૌથી પડના
દાંઆમને પુશીના પટ પડ્યા બૂંમાં નાખવાની
નાપાક કોશિશ કરે છે દુનિયાબન્ના હમાઈએ
એક જંકની નીચે એકત્ર થઈને હંદસામની
વિરૂદ્ધ કુછે થા સલીખી જ ગોની જાદિનાવ
કરે છે પન્તુ દાંઆમોનું આ આક્રમણ

પણ ઇસ્લામને દુનિયામાંથી મિટાવવામાં નિષ્ફળ નીવડે છે અને ઇસ્લામીયો પોતાના હાથે ઇસ્લામને ઇસ્લામની તનવામાં રહે સાબ્યા પછી પરેશાન થઈને પોતાનાં ઘરે તરફ પાછા વળે છે.

એ પછી જ્યારે યુગપત્યાઓએ જોયું કે સમજાવવા વડે ઇસ્લામનો વિનાશ અનશ્વર છે તો તેઓએ તત્કાલ બદલાઈને પદ્ધતિને પદ્ધતી નાખી અને પોતાની તનવામાં તથા પોતાના ખર્ચે પોતાના પાસંગીઓને દવાયે કરી દીધા, તેઓ હાથા વિચાર અને ઉંડા ચિંતન પછી એવા પશ્ચિમ પર પહોંચ્યા કે મુસ્લિમોનો જિન્દગીની ઉદ સગરે કાએનાત કાએ મયગુલાત મુદ્દમકુન્સ જુન્સાલ (સય)ની જાન અને એમની કિતાબ કાયદા-મંઝલ કુન્સાને મુદ્દલ છે જો આજે મુમતમાનોને કુન્સાન અને એમના પયગમમાંથી જાન જીવે દેવાના આને તો યોદીનું એક રીપું પણ નહીં વગર વિચારવામાં પહેરી શકાય છે. અત્યે, એ રેતુને મિલ્લ કન્સા અર્થે દો સાલ લખું [મલ]ની મીન અને નુત તેમજ આગળ તત્તજાન અને નિજાન પં આતજાના થોડાક પત્રો પ્રગ કરીને દુનિયાના ખુલ્લુંખુલ્લામાં પડોચાડી દે છે આ પુતકોમાં કુન્સાન અને પયગમને ઇસ્લામની એવી રીતે તારીફ કરવામાં આવે છે કે આગકાય મુસ્લિમોનો પણ એવી તારીફ નથી કરી શકતા; પન્તુ એ તારીફની અદા અંજલ દૂર્ષા એના એવા તાવો મળી દે છે કે ઇસ્લાન

જેટલી હદે તેમની તારીફથી કુન્સાન અને પયગમને ઇસ્લામ તરફ આકર્ષાય છે, એથી આ ગણી વધારે તેના દિલમાં તેમની તરફ નક્કર પથ દર્શાવે છે તથા છે મિશન તરફ પ્રગ થયેલા આગકાયના તમામ પુતકોની એજ આગળ તરી આવતી વિશિષ્ટતા છે. આવી નાપાક કોમિશો વડે ઇસ્લામના આ નવા દુરમનો ઇસ્લામી જાને કેવા પાડવાની કોમિશોમાં પ્રગ જણાય છે વળી-વાતી શકનાત લોકો જાણે છે કે તેઓ પોતાના પુતકોમાં લખે [મલ]ના કેવા કેવા ચિત્રો જાણે છે, કિન્સોમાં કેવા રીતે ઇસ્લામની મત્રાક ઉડાવે છે તથા લખે [મલ]ને કાક ચીતરવામાં આવે છે તો કયાક શાંતના ઉપમા પેશ કરવામાં આવે છે અને, એમણે શીખવેલો એ પાઠ એટલો બધો સામાન્ય થઈ પડ્યો છે કે દર વચ્ચે આવા પ્રકારના નિદનીય બનાવો કિન્સુતાનમાં પણ બનતા રહે છે અને જો આપણી ગદ્યત આવીજ નહીં તો આ મામલો કયા જાને પડોચાએ એ પાણું મુકિલ છે

આ મામલામાં જો નીચે આકરી રખાવો તમામ દિલમાં ખ્યાલ હોય અને તમે આલના હો કે આપણે ઇસ્લામની બકાની માથે દુનિયામાં એજ જિન્દલ અને સંબુલ પ્રગ બનીએ તો એનો એકમાત્ર માર્ગ એ છે કે આપણે લખે [મલ]ની મુદ્દમકુન્સા અદા કરીએ મુદ્દમકુન્સા માત્ર એ નથી કે તમે તમારી જાનમાંથી મુદ્દમકુન્સા કરના

કરી થયો અને ગસ; નાદિજ, અડકે તમારી
ચાલચલન. તમારી ઉદ્-એસ. તમારી
ગહેણી-કરણી, તમારું વચન-વર્તન હું
[સં]ની મુદ્બળતને જાદિર કરે. હું
[સં]ના આસાપાવન અને અનુસરણના
સાક્ષાત નમૂના અનીને તમે તેમની ઝિન્દગીને
અમલો અને તેમના આદર્શ ઉત્તર-પ્રસંગોને
દરેક મુરિસમ નશા ગયગમુન્નિયમના કાનો
મૂખી પહેંચાડી દે.

મારી મુદ્બળત માયા આસા-પાવ
નનુ જ પીચુ' નામ છે. અમલી આસાપાવન
વગર કેવળ ધૌણિક મુદ્બળત જ્યારે દુનિયામાં
પણ આપણને કશો ફાયદો નથી પહેંચાડી
શક્તી નો આખિરતમાં તે કેટલી હદ મુખી
કામ લાગવાની હતી ? આજે જો મુસલ-
માનોમાં ઉપ્પૂપ હોય તો તે એજ છે કે તેઓ
વચનના સાથે વર્તન અને ઇશ્વાનો માથે
અમત્ર નથી કરતા. પહેલાં જો મુમલમનોના
ફિલના ખાના મુસલ-પ્રેમથી જલકતા હતા
તો તેમના વર્તન ઉપરથી પણ આદાન
મુદ્બળત જાદિર થતી હતી

જો તજૂગા જ્યારે હું [૪૫]
તમરીક વર્ક મયા તો અખત ગરમીનો મોમમ
હતી. અદખતો દેશ અને વળી એ ઉપર
સખત ગરમી ! દરગત અણુ હુમામા એ
જ ગગા ન્હોતો ગયા, કેમકે કુચ વખતે એઓ
ખીમાર હતા એક દિવસે એઓ જ્યારે શેર
આપ્યા તો જોયું કે ધન્યા આંગણમાં પાણી

જાટેલું છે, ખાવા માટે રવાઈલ લોજન અને
પીવા માટે હું પાણી મલબૂદ છે. આ અધું
જોધને તેઓ મોધાઃ આંસુએ રડવા લાગ્યા.
પત્નીએ રડવાનું કારણ પૂછ્યું તો ફરમાવ્યું
કે : મહાગ મહાજી દરગત મુદ્બળત [સં.]
જેમણે આપણને મુસલમાન બનાવવા માટે
કાફિરોના પત્થર ખાધા, જેમણે આપણને
જલનખની આગથી બનાવવા માટે પોતાના
પેશાની મુજાગરને ઝખમી કરાવી, જેમને કેવળ
આપણને દિવાલતો ગાર્ગ દેખાડવાના બદ-
લામાં ધંધી એવર કરી દેવામાં આવ્યા, આ
મજબતી જુ અને ધમધમતા નકશમાં તખૂના
રેનાગ મુખી આપણા સંકલણ માટે લડી
મથા હોય અને હું તેમના એક નાજાઈક
નામ લેનારો જાયાદાર મકાનોમાં રવાઈલ
લોજન, હું પાણી અને રવરૂપવાન પંતી
સાથે અયગ આગમ કઈ ? જોહ ! ખુદાની
કલમ, એ વફાદારી નથી, એ દેખીતી એવકાઇ
છે હું આ અધી નેમતોને આકાએ નામદાર
[સં.]ની મુદ્બળત પર ફરમાન કરું છું.
અને જમ, તતતજ નેઓ તજૂક તરફ ગવાના
અપ મયા.

દરગત ઉમર (ગદિ.) ॥ એક મુત
જેમનું નામ અબ્દુલ્હમાન અને કુન્નિયત
અશુ મલીના હતી, અત્યંત ખૂબસુરત નર-
જવાન અને ફૂઆનના કારી હતા. તેઓ
ફૂઆને પાક એવી રીતે પહતા કે માંબળ-
નામઓની આખોમાથી અંતરુઓની ખાન

વડેના માડતી હતી પરંતુ તેઓ ત્યાજ્ય એક વર્ષનીએ બૃહ્મ ખવડાવવાથી શરમ પી લે છે તો હજાર ઉમર (ન્દિ) હજાર (સન) અને ઇશ્વારની મુદત્તગત પર પુનની મુદત્તગતને કુન્નગત કરી દે છે એમને ૮૦ કટકા માન્યતા હુકમ કરવામાં આવે છે હજારત આ ગદમાન અત્યંત નાણુક અને નિર્ણય નવગ્ગતન હોઇને કુન્નગા માનથી બેડોગ થઇને પડી જાય છે અને એજ બેડોગીની દાનતમા હુનિયાથી કુચ કરી છે, જાય પરંતુ હજારત ઉમર એ દાવતમા પણ પુનનો આભાગ માને છે કે પુનની મુદત્તગત ગુમવની મુદત્તગત પર વિજયી ન થઇ શકી.

આના મુનવયામા ત્યાજ્ય આપણી દાવતને જોઇએ છીએ તો અનાપાસે જગા-નથી નીકળી જાય છે કે શુ આપણે પણ જુડ (સલ)નો મુદત્તગત કુન્નગા અને એમના ઉમરની છીએ ? આજે તો આપણા માન, અનત્ત મકાન અને દુન્નયાની દરેક ગીઝી મુદત્તગત સ્વૈર્ણી જણાય છે. જો ગુમલ-પ્રમની નાવના મવજૂદ હોત તો આજે આપણી દાવત દગિજ આવી ન જ હોત

નદી નામે--મુનુ નાદકા દમમે જી અમર ગાફી ન વે નમાગકા નસા, ન વે મદદિલ, ન વે માફી

આ પવિત્ર નમદિ તો ઝુડરી હક આદ કરે સન્મરે મનીનાની આજ્ઞાઓ અને જીવન-મન્દેશને દુધિના ન્હાના-ગોટા નમમ હન્માનો મુધી પડેઆવાની નયમયા હશે

આઝાદીનો આત્મા

મુસ્લિમોની એક હદ દગ્ગેની દમદર્દી અને ખુદાતગ્સીની બાવનાજ હતી, જેણે હિન્દુ-ગ્તાન જેવા એક મહાન દેશના ધાર્મિક જીવનમાં એક અઝીમુશ્શાન ઇન્ડિયા પ્રકટાની દીધો વિજેતા તરીકે આ દેશમાં પ્રવેશ કરીને મુસ-લમાનોએ હજારો જિન્દગીઓનું ઘડતર કર્યું ને કરેડો હદયોને પ્રભાવિત કર્યા

મમલમાનોએ આ એજોના આગમનથી બળી મુદત પહેલા જ હિન્દુગ્તાનની સત્તાનતને ન્ય વચિત અને પ્રગ્તને એકત્રિત કરવાનો કષ્ટ દાસિલ કરી લીધો હતો

ઇશ્વારની ગજકાનણી પગિરધતિ ઉપર વિચાર કરીએ તો તે ગણુનીતા વર્ષોમાં, જ્યારે ઇશ્વારના પયગમ્બર [સ] મદીના મુનવયામાં ગ્વગકઅદ્દેશ દતા, ઇશ્વારે માનવજાતને એટલા બધા નાજકીય હકકો આપી દીધા, જે ગમીએ અને જીજી કવમેએ મદીએમાં પણ પોતાની પ્રગ્તઓને નહોતા આપ્યા ઇશ્વારે ટેક-સડગને ગર્થોદિત કરી દીધા, કાયદેમર બધા ઇન્સાનોને મગાન ગનારી દીધા, પ્રગતત્રનો પાયો નાખ્યો, ગમ્મઓના અધિકારો ઉપર પાજનીઓ નગાડી અને એટલેજ હુ માનું છું કે, ઇશ્વારને આઝાદીના આત્માની ઉપમા આપવામાં આવે તો, એમાં કાંઈ અતિ-શ્લોકિત નથી

શમ્ભુ નુબૂવત

[અઝ : મવ. ઝફરઅલી ખાન]

વો શમ્ભુ, ઉબલા જિમને ક્રિયા ચાલીસ ગરસ તક ગારોમેં.

ઇક રોઝ ચમકને વાલીથી, સળ હુન્થાકે દરનારોમેં !

ઇમાન નહીં વો જિન્સ જિસે, લે આઝેં હુકાને ફલ્સફાસે;

હૂડેસે મિલેગો આકિલકો વો, કુઆર્કે સીપારોમેં !

લે ફલ્સફિયોસે ખુલ ન સકા, અવર નુકતાવરોસે ફલ ન હુવા,

વો રાઝ ઇક કમલીવાલેને બતલા દિયા અન્દ ઇશારોમેં !

હંચ કિનેં એક હી સૂરજહી, 'બૂ બકો, ઉમર, ઉદ્દમાન, અલી;

હમ-મર્તાબા હંચ યારાને નખી, કુછ ફર્ક નહીં ઇન આરોમેં.

નુબૂવત-દીપિકા

[ભાપાન્તર]

ચાલીસ શર્દ્ ને દીપિકા, દીપિત રહી શુદ્ધઓમાં,

દીપિત થનાર હતી કો'દી', તે જગની રાજ-સભાઓમાં.

ઇમાન નથી કો' વસ્તુ, જે વેચાય હુકાને ફિલ્સુફી;

તે જ્ઞાની શોધકને જડશે, કુઆર્ન તણા પારાઓમાં.

જે શીલમુદ્રેથી શુપ્ત રહ્યો, જે ઉચ્ચ મતિથી ઉચ્ચ રહ્યો,

તે ભેદ એક કમલીવાળાએ ખોલ્યો બે ત્રણ સંજ્ઞાઓમાં !

સૌ જિમ્મો એકજ ભાનૂનાં સિદ્દીક, ઉમર, ઉદ્દમાન, અલી;

સમ-પદ્ધિના એ ચાર નરો, ના ભેદ નખી—નેતાઓમાં.

—મુનાદી

જેમના સહકારથી આ રિસાલો વગર કીમતે આપી શકાયો છે તે સહાયકોનાં મુખ્યારક નામ

- ૪૦, જનાબ હાજી અહમદ હાજી અ. રહમાન દેલી
- ૨૫, „ હાજી અ. કરીમ હાજી વલીમુદ્દમદ દેલી
- ૨૫, „ હાજી અ. સત્તાર સાલેહમુદ્દમદ દેલી
- ૧૦, „ હાજી યુમુદ્દ હાજી ઉમર ભોળ
- ૧૦, „ વલીમુદ્દમદ હાજી અ. રહેમાન દેલી
- ૧૦, „ અ. રાકુર હાજી નૂરમુદ્દમદ દેલી
- ૧૦, „ ઇસ્માઈલ જમાલ જુલાળી
- ૧૦, „ હાજી હખીમ અ. કરીમ ધામિયા
- ૧૦, „ હાજી મુસયમાન વલીમુદ્દમદ પોલ
- ૧૦, „ અ. રહમાન હાજી અબુબકર લાખાણી
- ૧૦, „ હુસયન હાજી ઈસા પડયા
- ૧૦, „ હાજી મુદ્દમદ ઇસ્માઈલ ચણા
- ૫, „ હાજી અલીમુદ્દમદ હાજી અ. ગની ૨ ગીલા
- ૫, „ અબુબકર ડાડા મુંડિયા
- ૫, „ નૂરમુદ્દમદ તાહેરમુદ્દમદ સાંગાણી
- ૫, „ હાજી નૂરમુદ્દમદ અ. કરીમ દેલી
- ૫, „ હાજી મુદ્દમદ હુસયન દેલી
- ૫, „ હાજી હાશિમ તૈયુમ ફતાહી
- ૫, „ વલી મુદ્દમદ નૂરમુદ્દમદ ચીનાઈ
- ૫, „ અ. ગની હાજી અબુદુલાહ અંદુકડા
- ૫, „ હાજી ઉસ્માન હાજી અ. કરીમ મનચલા
- ૫, „ હાજી અહમદ હાજી યુમુદ્દગોતી ગાડીત
- ૫, „ હાજી ઉસ્માન હાજી અબુબકર લાખાણી
- ૫, „ અ. લતીફ હાજી હખીમ ગડર
- ૫ „ મુદ્દમદ હાજી અ. લતીફ જુલાળી

૫,	જનાબ	કાસિમ આદમ ઢેઢી
૫,	"	ધંધાહિમ વલી મુહમ્મદ લીડિયા
૫,	"	હાજ અબ્દુલ્લાહ હાજ ડાડા ચલચલ
૫,	"	અ. સત્તાર હાજ અ. લતીફ ઢંઢ
૫,	"	સાલેહમુહમ્મદ હાજ અબ્બા રંગીલા
૫,	"	હાજ ઇસાક હાજ ધંધાહિમ લીડિયા
૫,	"	હાશિમ મુહમ્મદ ગડર "મુનીર"
૨૧,	"	અ. કરીમ અ. રહીમ ગાડીત
૨૧,	"	અલી મુહમ્મદ મુહમ્મદ ડાઘા
૨૧,	"	ઇસ્માઈલ હાજ મુલયમાન ફતાણી
૨૧,	"	અ. લતીફ મુહમ્મદ શીવાણી
૨૧,	"	હકીમ રહેમતુલ્લાહ મીયાં મુહમ્મદ મીયાં
૨૧,	"	હાજ નૂરમુહમ્મદ ફકીર મુહમ્મદ ગાજ
૨૧,	"	હાજ અલારખ્યા હાજ હાશિમ ગાડીત
૨૧,	"	યુ. એ. આર. ફાઝીલ "ફાઝક"
૨૧,	"	યુસુફ અલી મુહમ્મદ આદમાણી
૨૧,	"	ઈસ્હાક હાજ બાવા વાડાસાડાવાલા
૨૧,	"	નૂરમુહમ્મદ અ. રહમાન ચણા
૧૧,	"	એલ. કે. લાયલા
૧૧,	"	હાજ ઉમર હાજ જમાલ બેરા
૧૧,	"	હાજ બુન્દી
૧૧,	"	અ. શકુર હાજ અ. કરીમ લીડિયા
૧૧,	"	મુહમ્મદ અલીમુહમ્મદ સુરૈયા
૧૧,	"	મુલયમાન સાલેહમુહમ્મદ ગાડીત
૧૧,	"	મુહમ્મદ હુસયન કાસિમ બુન્દી
૧૧,	"	હાજ સીદીક હાજ ધંધાહિમ મૈયારીવાલા